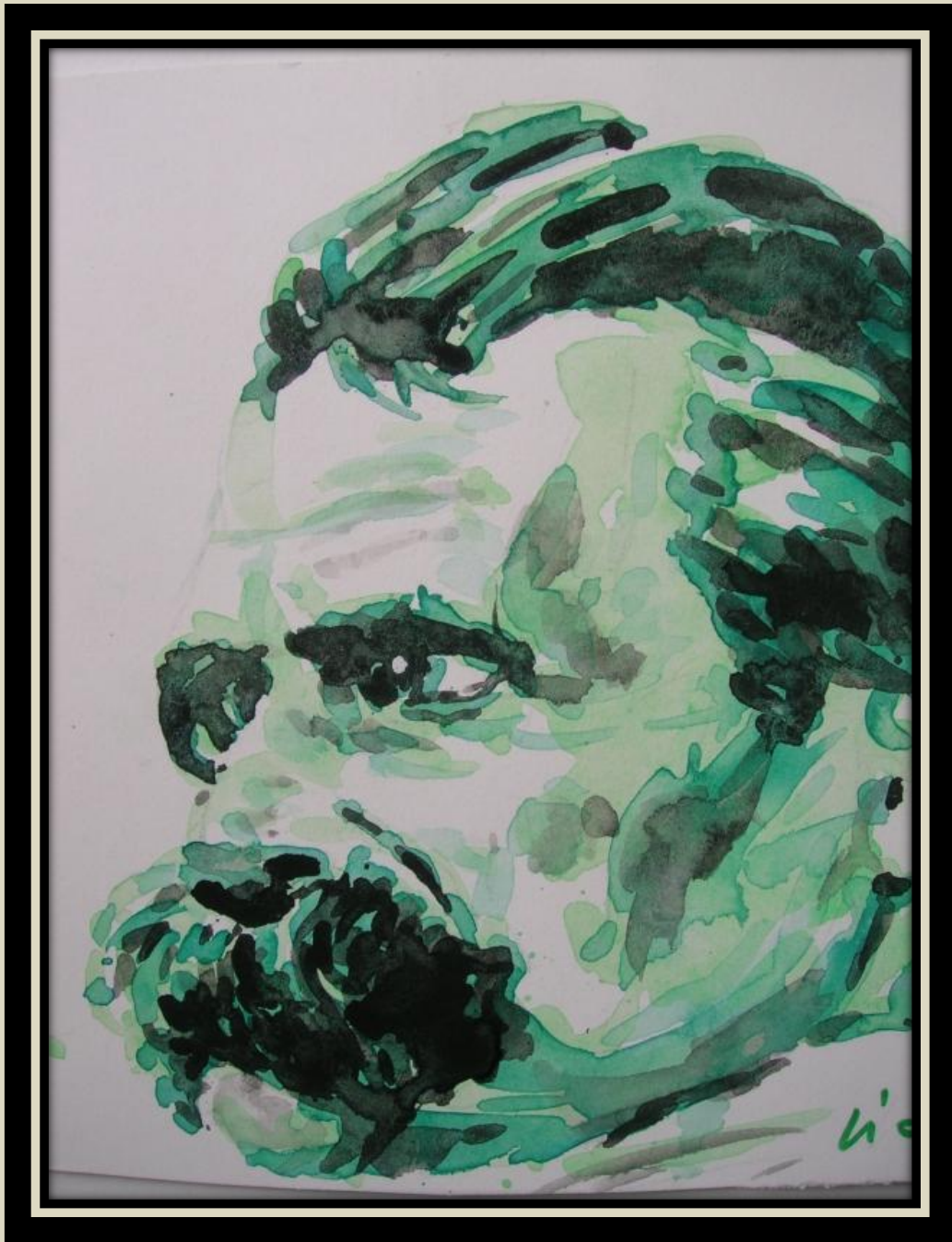

Kitap tanitan kitap

(5)

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağanıdır.

www.derindusunce.org

İçindekiler

Önsöz	7
İktisadi Aklın Eleştirisi / André Gorz (Alper Gürkan)	8
Ben büyüyünce insan-ı kâmil olucam! (Mehmet Yılmaz)	11
Geleneğin İçinde İslâm San'atı (Alper Gürkan)	14
Aydınlanmanın Diyalektiği ve Kültür Endüstrisi / Adorno – Horkheimer (Alper Gürkan)	18
Ölüm'ün Evi / Dominique Lecompte (Mehmet Yılmaz)	23
Attila İlhan'ın İkinci Yeni ile İdeolojik Savaşı (Alper Gürkan)	29
Son Konuşma / Randy Pausch (essenza)	32
Görme Biçimleri / John Berger (Gülsüm Kavuncu Eryılmaz)	37
Dışarıda Kalanlar/ Bırakılanlar (Gülsüm Kavuncu Eryılmaz)	41
Zarif Bir Yakarış / Cahit Zarifoğlu (Mustafacan Özdemir)	44
Nietzsche Ağladığında / Irvin Yalom (Esma Serra İlhan)	48
Psikolojik Savaş (Gri Propaganda) / Nevzat Tarhan (essenza)	53
Denemeler – Montaigne (essenza)	58
Amerikan Müdahaleciliği / Noam Chomsky (essenza)	75

Barbarlıklar Çatışması / Gilbert Achcar (Mehmet Alaca).....	86
Üç Mesele / İsmet Özel (Abdülkadir Hacıaraboğlu)	93
Yeni Dünya Düzensizliği / Tzvetan Todorov (essenza).....	97
Oğuz Atay'ı Yeniden Tartışmak (Alper Gürkan)	100
Olmak, Sahip Olmak, Varolmak ve Varlık (Abdülkadir Hacıaraboğlu)	103
İslâmî Kavrayışta Şehir: el-Medinetü'l Fâzıla / Fârâbî (Alper Gürkan)	106
"Müslüman Roma": Kelimeler Masum Uygulama Kötü (Mehmet Salih Demir)	110
Ölümcül Kimlikler / Amin Maalouf (Azat Özgür)	115
Kültür Değişmesi ve Beş Şehir (Alper Gürkan).....	118

Önsöz

İmkânsız bir buluşma düşleyin: Nietzsche, Montaigne, Chomsky ile Fârâbî ve Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri bir arada. Ama yalnız değiller, hemen yanı başlarına John Berger, Cahit Zarifoğlu, André Gorz , Oğuz Atay, İsmet Özel, Amin Maalouf, Gilbert Achcar, Nevzat Tarhan, Randy Pausch ve daha bir çok aşına olduğumuz yazar, şair, düşünür gelip oturmuş. Bu imkânsız buluşmayı Derin Düşünce sitesinin yazarlarına borçluyuz. Sadık dostlarımız Alper Gürkan, Mustafacan Özdemir, Mehmet Alaca, Mehmet Salih Demir ve en az “eskiler” kadar çalışıp didinen genç yetenekler: Essenza, Esma Serra İlhan, Gülsüm Kavuncu Eryılmaz, Abdülkadir Hacıaraboğlu, Azat Özgür. Kitap tanıtan kitapların beşincisini ilginize sunuyoruz, kitapların dünyasına açılan 23 pencereden bakmak için.

İktisadi Aklın Eleştirisi / André Gorz (Alper Gürkan)

[Ayraç Dergisi'nde yayımlandı]

“İktisadi amaçlı çalışmanın adım adım azalması özerk faaliyetlerin baskın çıkmasına imkân tanır; serbest zaman zorunlu zamana, boş vakit çalışmaya egemen olacaktır; boş vakit sadece dinlenme veya telafi değil, temel zaman ve yaşama nedeni olacak ve çalışma da araç düzeyine indirgenecektir. Böylece bu boş zaman ortak değerlerin taşıyıcısı olacaktır. Yaratıcılık, birlikte yaşama, estetik ve oyun, çalışmaya bağlı etkinlik ve verimlilik değerleri üzerinde egemen olduğunda ortaya çıkacak karışıklığı bir hayal edin...”

Sartre'in çevresinde ünlenen Fransız gazeteci-yazar André Gorz, bugün içinde bulunduğumuz ileri endüstriyel toplum biçimlerini eleştirirken bir başka toplum imkânının peşinden gider: Bu imkân, aklın icbâr edildiği araçsallıktan arınmış bir yaşama san'atı ve keşfedilmesi gereken toplumsal yaratıcılığın yenilenmiş biçimini ihtivâ eder.

Gorz'a göre önce modernleşme sonra sanayileşme süreciyle birlikte gerçekleşen değişim, tarih boyunca iktisadî aklın çerçevesinde var olan üretim, tüketim, ticâret, mübâdele, kâr, mülkiyet gibi kavramların yeni boyutlar kazanmasına sebep oldu. Bu süreçte yüceltilen ve tüm hayatın düzenleyicisi hâline getirilen akıl da insanın toplumsal varlığında çok farklı karşılıklar buldu. *İktisadi Aklın Eleştirisi**nde aklın işlevselleştirilmesini tenkid ederken onun gibi çalışmanın da dönüştürülen anlamının izini süren Gorz'un ifadesiyle kapitalizmin ileri safhalarında, amaçlarla araçlar birbirine girdi ve “*çalışma ile ihtiyacın arasındaki bağ koptu.*” En doğrudan anlatımla, Ivan Illich'in *Şenlikli Toplum*'da yazdığı gibi: “*Soyut ve imkânsız hedefler belirleyince, bunlara erişmek için kullanılacak araçlar da amaç durumuna gel[di].*” (Illich, 1989:48-49) Akıl bir makine hâline getirildiğinde bu bağın kopmasının anlamı; artık üretimin, insanların ihtiyaçlarını giderme gâyesinde olmaması, bilakis ihtiyaçların üretimin yayılması için bir işlev kazanmasıdır.

Kitap, bu noktadan hareketle, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla nihâyet bulan reel sosyalizm ile kapitalizm arasındaki koşutluğun sarâhatine odaklanıyor: Reel sosyalizm de çalışma ideolojisini aynen kabûl ederek

insanların köleleştirilmesi hususunda kapitalizmle buluşmuş ve Sovyet tecrübesi, sosyalistler için hiçbir zaman sahici bir umuda dönüştürmemiştir.

Çalışma olgusunun tarih içerisindeki dönüşümlerine odaklandığı ilk bölümde; bugünkü gibi toplumsal kimlik, bağdaşıklık ve yurttaşlığın üzerinde temellendiği çalışma ile maaş anlamındaki alın teriyle yapılan çalışmayı ayırır Gorz. Modernliğin bir icadı olduğunu belirttiği ücretli çalışmanın daha önce hiçbir zaman bir toplumsal bütünlük unsuru olarak görülmediğini vurgular. Antikiteden beri emeğini satmak anlamında çalışmanın kölece bir uğraş olduğuna, çalışanların da özgür sayılmayıp kamusal işlere katılmadıklarına değinir. Kendisi de bir sosyalist olan Gorz'un bu yaklaşımdaki maksadı emekçilerin tahkiri değil, aksine her şeyin alınıp satılabilir olduğu kapitalist dönemde hayatın anlamının ve mutluluğun tüketim ve çalışmadan öte, boş zaman yaratmada olduğuna değinmektedir.

İkinci bölümde eleştirisini daha ziyâde aklın işlevselleştirilmesine, pazar ve toplum alakasına odaklayan Gorz, insanlığın *"bu bana yeter"* noktasından *"fazla mal göz çıkarmaz"*a nasıl geldiği üstüne yazar. Bu noktaya geliste her şeyi özetleyen ifade, *"geleneksel düzenin parçalanması"*dır: *"Ahlaki ve dini kuralkoyucu gerçekliklerin çöküşü ve dini kurumların çürümesiyle birlikte"* doğru ve evrensel olanın meşruiyeti için hiçbir otoriteye ihtiyâc kalmamış ve başarı, kişisel takdir ve yaşam kalitesi sorunu olmaktan çıkıp kazanılan, biriktirilen servetle ölçülür olmuştur. *"Kapitalizmin ruhu"*nun çalışmayla ihtiyâc arasındaki bağı koparmasının da anlamı budur: İhtiyâcların sınırlı niteliğinin ötelenmesi, yani tüketim...

Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*'nda, Avrupa'da sanayileşme öncesine dair ilginç bir örnek verir: *" (...) Dönümü bir Marktan, günde 2,5 dönüm ekin toplayan ve günde 2 Mark kazanan bir işçi, ücreti dönüm başına 1,2 Mark yükseldiğinde, beklendiği gibi 3 dönümü kaldırıp 3,75 Mark kazanacağına, her zaman aldığı 2,5 Markı kazanabilmek için yine yalnızca 2 dönüm biçer ve İncil'de dile geldiği gibi "ona yeter" der ve bununla yetinir."* (2011:65) Buna göre sanayileşmenin başlangıcındaki ilk işçiler, mümkün olan en fazla kapasiteyle çalıştıklarında kazançlarını ne kadar artıracaklarının arayışında değildirler. Bunun yerine, evvelden de ihtiyâclarını karşıladıkları miktarda kazanmak için ne kadar süre çalışmak gerektiğini sorarlar kendilerine. Nitekim, işçilerin tam gün çalışmak istememeleri sonucunda ilk fabrikalar çöker. Bunun üzerine sanayiciler politikalarını değiştirerek ücretleri düşürmüşler ve bu durum işçilerin kapasitelerini daha fazla kullanmalarına, eski gelir düzeylerine kavuşmak için daha fazla çalışmalarına yol açmıştır. Neticede üretim denilen, tüm ferdî ve sosyal ma'nalarından tecrid edilmiş ve alelâde bir ücret kazanma çabası hâline gelmiştir. Yani, *"hayatın bir parçası olmaktan çıkıp, hayatını kazanmanın aracı ol[muştur]."* Böylece, çalışmak için ayrılan zaman, yaşamdan da kopmuştur.

İktisadî akılsallığın sınırlarının incelendiği üçüncü bölümde, *"üretici bir toplumdan veya bir çalışma toplumundan, kültürel veya toplumsal olanın iktisadi olan üzerinde egemen olduğu serbestleşmiş zaman toplumuna geçiş"*in hayâl olmadığına değinir yazar. Bu sayede birey, çalışarak harcayacağı çaba düzeyini olduğu gibi ihtiyâclarının düzeyini de saptmakta özgür bir hâle gelecek ve böylece iktisadî akılsallığın da icra edilebileceği bir saha kalmayacaktır. Zamanın serbestleşmesiyle bireyselliklerin özgür gelişimine imkân doğacaktır. Serbest zaman ile açığa çıkacak olan dolaysız kültürle de cemaatçi yaşam, *"dünyanın büyüsunü yeniden kazanmasını"* ve *"duyguların yeniden doğuşunu"* teşvik edecektir.

Kitabının son bölümünü, sendikacılar ve işçi örgütleri için bir özet olarak tasarlamış olan Gorz, artık Batıda daha çok gündeme gelen esnek çalışma, az çalışma ya da kesintili çalışma gibi haklar sâyesinde toplumların, kültürel ve toplumsal olanın iktisadî olan üzerinde hâkim olduğu serbestleşmiş zaman toplumuna dönüşeceğini ileri sürer. Bu çerçeveden bakıldığında içinde bulunduğumuz toplumsal durumun gerçekliğinde; bireylerin geçimlerini sağlamaları esnasında *"çalışma/iş/mesai zamanı"* kavramlarının dahi inançsal, değere dönük ve kültürel yapıların dejenere edilmesinde bir araca dönüştüğünü söylemek mümkün. Hatta her şeyin

alt üst edilerek doğrulandığı bu düzende, kudsiyetin de sadece akla yüklenmesiyle zamanın bölüşümünde bir dengesizlik ortaya çıktığı görülebilir. Mekânsal olarak da, kamusal alan adı altında işgâl edilen mıntikalarda şahsî hak ve hürriyetlerin çiğnenmesinin gözlenmesi gibi her geçen gün zamanın giderek daralıp, faturanınsa şahsî olana kesildiği de rahatlıkla gözlemlenebilir. Artık insanlar özel işlerine, kişisel gelişimlerine ya da ailelerine ayırdıkları zamanı kısmaya zorlandıkları gibi, mekânsal olarak da özel olanın soyutlanmasına ma'ruz bırakılmaktalar. Bu yönden bizler bu eser sayesinde, modernleşmeyi geriden takip etmenin de avantajıyla Ivan Illich, Teodor Kaczinsky ve André Gorz'un eleştirileri üzerinden şimdiden sanayi toplumunun geleceği üzerine daha sağlıklı düşünebilir ve “boş zaman”ın peşinden gitme olanaklarını gözden geçirebiliriz.

* *İktisadi Aklın Eleştirisi*; André Gorz, (Çev.:Işık Ergüden),Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.

Referanslar

Illich, Ivan. (1989); *Şenlikli Toplum*, (Çev.:Ahmet Kot), Ayrıntı Yay., İstanbul

Weber, Max (2011); *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev.:Emir Aktan), Alter Yay., Ankara

Ben büyüyünce insan-ı kâmil olucam! (Mehmet Yılmaz)

“...Roma İmparatoru Caligula(1) bir gün fazla iyi giyinme suçundan(!)şövalye Pastor’un genç oğlunu zindana attırdı. Baba koşarak imparatorun huzuruna af dilemek için gelince Caligula derhal oğlanın idamını emretti. Acılı babayı ise yemeğe davet etti. Yemek sırasında imparator onun sağlığına kadeh kaldırdı ve adamcağızın içip içmediğini kontrol etmek için başına birini dikti. Zavallı baba sanki şarap değil oğlunun kanını içiyordu. Caligula takılar ve güzel kokular getirtti. Adamın bunları takıp sürmesini dikkatle izliyordu. Yaslı baba Pastor oğlunun idam gününde 100 davetli arasına uzanmış, yaşına ve gut hastalığına rağmen kadehleri deviriyordu birbiri ardına. Ne bir yaş geldi gözünden ne de bir başka ızdırap emaresi izhar etti. Neden biliyor musun? Pastor’un bir oğlu daha vardı! ...” (Seneca, Öfke)

En son ne zaman öfkelendiniz? Otomobilin camını indirip tanımadığınız bir insanın annesine sövdüğünüz oluyor mu? Ya öfkenizi gösterme imkânı yokken? Ertelenen öfkeleri “**kin defterine**” mi yazıyorsunuz? Dışarı doğru patlaması engellenen öfke bazen de içeri doğru da akabiliyor: Mide ağrısı, migren, el titremesi, aşırı terleme... Oysa sıradan insanlar sıradışı baskılar altında çok ilginç tavırlar sergileyebiliyorlar.

İnsanın öfkesini ve intikam arzusunu bastırması kolay değil. Bunun için fikrî bir çaba gerekiyor. Yani hislerimizin derhal yapmamızı “**emrettiği**” şey ile aklımıza göre “**yapılması gereken**” sey arasına bir mesafe koymak ... ve doğru olanı seçmek. Bir şeyi yapmadan önce sonunu düşünmek, nefse hakim olmak. Bir an için farz edin ki öfke, kıskançlık, cimrilik vs bütün cephelerde kalıcı zaferler elde ettiniz. “Büyük Cihad” denilen savaştan muzaffer çıktınız. Mükemmel bir insan oldunuz. Ne olurdu? Hayatınız neye benzerdi? Pür erdem bir insan!

İkinci oğlunun hayatını kurtarmak isteyen Pastor’un olağan üstü sabrı elbette erdem değil taktik bir sabırdı. Kim bilir kaç kez içinden geçirmiş olmalı: “**şu pis herifin gırtlakını sıksam... acaba nöbetçiler gelene kadar işini bitiremez miyim?**” Öfke hissi ile eyleme dönüşen öfke gösterisi arasına mesafe koymak derken kasdettiğim tam da bu: Arzulamak ve yap(ma)mak.

Acayip bir kitaptan bahsetmek istiyorum. Bir kaç hafta önce okuduğum bu kitap öfke konusundaki iyimserliğimi arttırdı: Aslında iki eser birlikte basılmış; [İnsan-ı Kâmil ve Ahlâk Nasıl Güzelleşir?](#) müellifi Muhyiddin İbn Arabi Hazretleri. Tabi Füsus-ül Hikem veya Fütuhât-ı Mekkiye'nin kapağını kaldırmış bazı okurlarımız Şeyh-ül Ekber'in adını görünce **“ooo bu ağır bir kitaptır, bize uymaz”** diyebilirler. Garip gelecek ama gerçek bunun tam tersi. Özellikle ikinci kısım son derecede sade bir dille yazılmış, azimli bir okuyucunun bir veya iki gecede bitirebileceği tarzda. Kitabın önemli bir özelliği ise (İslâmî mânâda) mükemmeleşmenin yolunu göstermesi, nefis ile savaşmanın aklî araç gereçlerini sunması:

“ ... Köpek havlarsa ona karşılık vermenin güzel bir davranış olmadığı bilinmez mi? Aynı durum öfkelenmiş insanlar için geçerlidir. Öfkeli bir insana verilen karşılığın sonu beğenilir mi? Öfkeli insan ne yaptığını bilmez ki! Böyle bir insana karşılık veren cahilin tekidir. Çünkü akılsız insanlar kendilerine saldırdığında vahşi hayvanlara bile kızar [...] Böyle bir akılsız bazen tökezler ve bu kez tökezlediği yere söver hatta o yeri tekmelemeye başlar”

Tabi nefis ile mücadele öfkeden ibaret değil. Mal veya mevki düşkünlüğü, dedikodu, miskinlik, aşırı yemek... Şeyh-ül Ekber bu konulara da giriyor. Ancak aklı uyaran bazı hikmetli sözler dikkatimi çekti, özellikle istenmeyen haller arasındaki ortaklıkları görmeye yarayan kısımlar:

“ ... insan nefisini terbiye amacında dürüst olursa arzu ve hazların sadece onları kullandığı esnada haz verici olduğunu görür. Bu vakitten sonra ise hazlar geride kalır ve insana bir yarar sağlamaz. Hazlar geçip gittikten sonra ise geriye sadece pişmanlık ve eksiklik kaldığını, insanlar arasında konuşulduğunu, bu yüzden ayıplandığını, çirkinliklerin kendisine döndüğünü görür.

Aynı durum öfkenin şiddetlenmesi anında geçerlidir. İnsan kızdığı kimseden intikam almaya ve sayıp sövmeye koşar. Hırslı sakinleşip yaptığı işi düşündüğünde ise davranışını çirkin görür. Anlar ki yaptığı ne övgüye layıktır ne de yararlıdır. Öfke anında yapılan artık insanın o işle tanındığı, ayıplanmasına sebep olan bir eksiklik olur ...”

Burada insan fitratına aykırı, idealist, ütöpik bir çaba yok. Öfke de korku gibi hayatın bir parçası. Gerçek bir tehdit karşısında bizi ayakta tutan, kendimizi savunmamızı sağlayan bir güç “öfke”. Yani her zaman bir sorun olarak görülmemeli. Ancak kontrolden çıktığında, öfke ve intikam duygusu yüreğimizi kapladığında işler karışıyor. Tabi öfke ve diğer konularda insanlar şöyle diyebilirler: “Evet, kusurlarım var ama ne yapayım? Ben böyleyim, değişemem...”

Bu tarz düşüncelere cevaben şunları yazmış Şeyh-ül Ekber:

“İblis'ten secde emrine karşı itiraz gerçekleşmiş ve kıyamet gününe kadar diğerlerine katılmıştır. Öyleyse İblis doğası gereği düşman, dolaylı olarak da dosttur. Halife olan insandan meydana gelen emre itaatsizlik ise zatı veya mertebesi bakımından değil, uyumlu ve uyumsuz unsurları içermesi yönünden meydana gelmişti. İnsanın yapısı itaatkârlığı ve isyankârlığı kendinde barındırır. Böylelikle kendisinde aykırı nispetler emre itaatsizlikle hareket etmiştir. Çünkü Cennet onun mekânı değildi. Dolayısıyla insan orada sıkıntı çekti. Nitekim gül kokusu pislik böceğini rahatsız eder. Bu durum insanın halife olmasının sebebiydi.

İnsanın doğasındaki iki ayrı özellik karışım diyarında birbirinden ayrışır. Ayrışma sonucunda mutlu gurup Cennet'e, bedbaht gurup ise Cehennem'e gider. Öyle ki cehennemlikler Cennet'e gitmek isteselerdi buna güç yetiremezlerdi. Demirin mıknaşına çekilmesi gibi süratle ateşe çekilirlerdi. [...] Hz. Peygamber (S.A.V.) hassas bir şekilde buna dikkat çekmiştir : “Siz ateşe atılacaksınız, sizi engellemeye çalışacağım ama siz direneceksiniz”

Sonsöz

Batı kökenli öğretilerin aksine İslâm'ın ideal insanı ütöpik, erişilmez bir varlık değil. Nasıl bu kadar rahat konuşuyorum? Çünkü bu konuda verilmiş ilâhî bir "garanti" var tabiri caizse:

"Kim benim velî kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harp îlân ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım şeyleri edâ etmesidir. (Bununla birlikte) kulum, bana nâfile ibâdetlerle yaklaştırmaya devam eder, neticede muhabbetime nâil olur. Onu bir sevdim mi, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himâyeme alır, korurum. Ben, yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun rûhunu kabzetmekteki tereddüdüm kadar hiç tereddüde düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem..." (Buhârî, Rikâk, 38)

Burada anlatılanları idrak etmek, daha bir "içeriden" anlamak için Mesnevî'ye başlarken okunması adet olmuş olan şu beyitlere bakalım:

"Tû meğû mârâ bedan şeh bâr nîst,

Bâ kerîman kârhâ düşvâr nîst."

Tercümesi ve açıklaması ise şöyle:

"Ben bu halleri yaşayamam deme. Hiçbir zaman böyle olamam, bunlar neymiş efendim fezadan uzak haller deme. Bunlar yaşanır. Neden? Yeter ki onlara meyl et. Onların. Sohbetinde bulun onların dertleriyle dertlenmeye çalış. Çünkü onlar kazandırmak için ticaret yapan insanlardır. Onlar ticaretlerini karşıdaki kazansın diye yapan pazara kurdukları tezgah gelsin de şuradan alacağını alsın diye kurulmuş tezgahdır. Kazanayım alayım davasında değildir. Cömertlerle iş yapmak kolaydır. Huzura erişen cenabı hakka yakın olan Allah Teâlâ'nın kurbiyyetini ihsan eylediği zatlar gibi olamam deme. Zira bu senin kendine iftiran değildir. Daha doğrusu senin tevazu zannettiğin bir ahlak değildir. Bu seni atalete sevk eder çünkü. Sen elinden gelen gayreti teksif et, kerimlerle iş yapmaya gayret et, zira kerimler kazanmak için değil, kendileri kazansınlar diye değil, başkası onlarla alışveriş yapan kişi kazansın diye gayret ederler.

Dolayısıyla iş sana kalsa tamam ama iş sende değil ki. Kerimlere hürmet edip onların sözünü dinler, onların sana nasihatlerine kulak verir ve onların yoluna temessük eylersen (gayret edersen) muhakkak ki onlar gibi kerimlerden olur, Allah'ı telanın razı olduğu ahlaka efendimiz sav. Ahlak-ı Muhammediyesine yani en büyük keramete nail olursun. Bundan şüphe ettiğin zaman bu tevazu kisvesinde kibirdir. Zira sen, sendeki büyüklüğe küçüklüğe değil vasıl olmak istediğin zatın, huzuruna erişmek istediğin zatın kerimliğine bak. Dolayısıyla kibir yapma. Günahım çoktur diyerek günahlarını affedecek olan zata böbürlenip günahınla kibirde bulunma." (Fatih Çıtlak)

Dipnotlar

1° Müsrifliği, ahlaksızlığı ve acımasızlığıyla tanınan Caligula Roma İmparatorluğunun dördüncü İmparatoru idi. Kendi muhafızları tarafından 41 yılında öldürüldü.

Geleneğin İçinde İslâm San'atı (Alper Gürkan)

Fetihten elli yıl kadar sonra İstanbul'a gelen Mimar Sinan, Ayasofya'yı inceler ve İslâm mimarîsinde böylesi büyük ölçülerde eser bulunmamasından yakınır. Günlüğünde yazdıklarına göre, incelediği bu büyük kilisenin, sadece niceliksel yönüyle alakâdar gibidir. Fakat konu sadece fiziksel büyüklük değildir. Burckhardt'ın yazdığı gibi, *"El yöntemiyle, böyle muazzam ölçülerde bir bina inşâ etmek, fiziki ihtişamı asli niteliğinin bir işâreti kılar; dolayısıyla Sinan eserinin, Bizanslı yapı ustalarına karşı teknik bir zafer elde etme ihtiyacı içinde olduğu kadar, aynı şekilde İslâm'ın ruhuna daha uygun bir mekân arayışı içindedir ki bunda hiçbir yanlışlık olamaz."* (Burckhardt,2005:175)

İslâm San'atı denildiğinde en geniş anlamıyla Müslüman san'atkârların İslâm kılınmış bölgelerde ortaya koydukları eserlerin bütünü anlaşılıyor. İslâm san'atı, bir anlamıyla Müslümanlarca fethettikleri ülkelere bir alâmet gibi dikilen eserler olmakla birlikte bundan ibâret değildir. İslâm'da mündemiç olan medeniyet tasavvuru marifetiyle yeryüzünün her yerinde, zamana bağlı olmaksızın oluşturulan bu eserler, İslâm'ın kudsiyetini yahut tevhid inancını izhâr eden bir san'atsal kavrayış ve üretimle, bütüncül ve hususî bir tarzda sadece geleneksel ilkelerle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlara dâir detaylar içeren çalışmalarıyla tanınan TitusBurckhardt (Müslüman olduktan sonra Sidi İbrahim), *İslâm San'atı* adlı eserinde; İslâm san'atının ne olduğu, kaynaklarının neler olduğu ve farklı coğrafîve kültürel tesirlere maruz kalmasına rağmen bir form birliği içinde kalışının hangi sebeplere bağlı olduğu sorularının cevaplarını arar. Arayışı tabîî olarak, geleneksel san'atın bir örneğine ilham veren İslâm'ın san'atsal derinliğine eğilir ve örnekler sunar. Bir medeniyet perspektifi içerisinde değerlendirilebilecek olan bu çalışma, İslâm'ın bugün evrensel sembolü gibi görülen Kâbe'den başlar ve çeşitli İslâm san'atları örneklerini ele aldıktan sonra san'atın rahmi sayılabilecek şehir olgusuna yüklenen geleneksel anlamın ifâdesiyle son bulur.

Burckhardt'ın İslâm San'atı kitabıyla ortaya koyduğu muazzam bütünlüğü anlayabilmek için evvelâ salt İslâmî değil, bir bütün halinde geleneğin san'ata yaklaşımını, san'at denilince anlaşılını özetlemekte fayda var elbette. Çünkü san'atadâir bir tanım çerçevesi oluştururken öncelikle bir ayrıma başvurmak zorundayız ki bu ayrım, san'atın geleneksel ve modern anlamlarının temelini oluşturan bir kavşağı tasvir etmektedir. Bu noktada, geleneksel olanla modern olanın yönlerine işâret eden farklılıkta, hem muhteva hem de şekle ilişkin bir zıddiyetin varlığı söz konusudur.

Şöyle ki muhteva itibariyle geleneksel san'at; sonsuza, sınırsıza, zaman-mekân itibariyle kavranamayacak olana, Hakikat'edâirdir. Sonsuz olanın kavranması ve aktarılmasında onun sebep ve ilke olarak, sonlu olanla ve doğrudan san'atkârla arasındaki ilişki de bu san'atın icrasındaki biçimselliği belirler. Yani muhteva doğrudan biçime yansır ve böylece şekli içerik belirlemiş olur. Bu aktarımda da tanımlanamaz olanı işâret eden bir sistem olarak "sembolizm" kullanılır. Modern san'atın en belirleyici etkeni, san'atçının bizzat kendisidir. Modern san'at, bireyselleşme ve doğrudan düşünce ile ilgilidir. Aydınlanma ile birlikte aşkın (*transandantal*) olan reddedildiğinden dolayı "anlaşılmaz olana işâret eden" sembole ihtiyaç kalmamış ve onun yerine bir tür tercüme demek olan alegori kullanılmaya başlanmıştır. P. Godet'e göre sembol alegorinin tersidir: Alegori bir figüre varmak için bir fikirden yola çıkar; oysa sembol her şeyden önce ve bizatihi bir figürdür ve bundan dolayı da birçok şey arasında fikir kaynağıdır. (Durand, 1998:7-10) Bunun bir neticesi olarak Burckhardt'ın *Akılın Aynası*'nda yazdığı gibi: "Modern insan için san'atsalsimgecili[k]; bireysel, psikolojik -hatta duygusal- bir temelden başka bir şeye sahip değildir." (1997:18)

Geleneğin sınırlarını belirlediği bir san'at kavrayışının ötesinde bizatihi İslâm ile ortaya çıkan san'atsal anlayışının izinden gider Burckhardt. İslâm san'atı üzerine düşünürken, Nebi (s.a.v.)'in vefâtının üzerinden henüz bir asır geçmeden birdenbire ortaya çıkıp, yüz yıllarca korunacak bir form birliği sergilenmesini mümkün kılanın ne olduğunu sorgular. Nihâyetinde "İslâm san'atı soyut olduğu gibi, formları da ne doğrudan Kur'an'dan ne de Nebi'in sözlerinden çıkmıştır." (Burckhardt, 2005:9) Öyleyse onu bütünleyen nedir? Bunun cevabını fetihlere bağlayan Burckhardt, san'ata elverişli yer ve insanlarla dolu olan Arabistan'ın aşılması ve savaşlarla beraber sağlanan siyâsî ve iktisâdî istikrârın, Emevîler devrinin sonuna doğru san'atı gündeme taşıdığına değinir. Burada Mimar Sinan'ı ve diğer Müslüman san'at ehlini harekete geçirecek olan ortak bir işlev ortaya çıkmıştır: Fethedilen yerlere dikilen eserlerin birer işâret kabul edilmesi, İslâm'ın yayıldığı her yeri san'at ile damgalaması söz konusudur.

Yine de bu işlev, ikincil bir sebep olmakla ve siyâsî ve psikolojik bir anlam taşımakla beraber, İslâm san'atının hakikî kaynağı olarak kabul edilemez. Çünkü onun birincil kaynağı ve esâsitevhiddir: Tüm temâşâ, tevhidin bir yansıması ve çeşitliliğine dayanır. Müslüman bir san'atçı için biçim, tek olan özün sonsuz çeşitliliğinin bir yansımasıdır. Bu yansıma, ahenk aracılığıyla olur ki ahenk, çoklukta birlik (*el vahdet fi'l kesret*) ve aynı şekilde birlikte çokluk (*el kesret fi'l vahdet*)'ten başka bir şey değildir. (a.g.e.:77) Fetihler sadece bu san'atın doğuşuna imkân tanımışlar ve bütünlüğün temsiline birer dayanak olmuşlardır. İslâm san'atı ifâdesi, "her biri açık bir şekilde fark edilebilen ve belirli bir etnik çevreye tekâbül eden bütün üsluplar dizisini içine alır; bu durum, birlikte çeşitlilik ya da çeşitlilikte birlik olgusunun bir örneğidir ve dolaylı bir şekilde, İslâm'ın insan tarafından ortaya konmuş bir terkip olmadığını kanıtlar." (a.g.e.:139)

Mekânsal sınırlama olmamasını İslâm san'atının gelenekle ilişkisi içinde değerlendiren Burckhardt, zamanla sınırlı olmamasının izâhını da Kâbe ile örneklendirir: Kâbe küp demektir ki bu onun esâs itibariyle tarih boyunca değişmemiş olduğu anlamına gelir. Küp biçimi de geleneksel san'atlarda merkez fikriyle alakâlıdır; zirve, taban nokta ve dört ana yön ile birlikte Kâbe'nin derin bir anlamı vardır. Zira onun köşelerine tekâbül eden ana yönler, Arapların kadîm evren tasavvurunda "dört köşe direği (*erkân*) anlamına gelme[k]tedir." (a.g.e.:4-5) Böylece İslâm san'atı, zamanın ve mekânın ötesinden kâinatın altı yönüne doğru açılır. Kur'an'da da "insanlar için kurulan ilk ev" (Âl-u İmran, 96) diye anılan Kâbe, kadîm tarih tarafından Allâh'ın arşının alt hizasında, kozmik bir merkezi temsilen inşâ edilmiştir. Bu yapı sâyesinde bir merkez tecessüm etmiş ve böylece cennetten arza inen Âdem, semâdatavâfettiklerini gördüğü melekler gibi tavâf edebilmiştir. (Köksal, 2005:42) Burckhardt'a göre, tavaf ritüeli ile ilâhî Gâye'ye teslimiyet ya da kendini verme demek olan İslâm arasındaki ilişki açıktır. (Burckhardt, 2005:5) Ki Kâbe, hakikatin tecessüm edişine imkân sağlayan merkez fikrine bir karşılık verir. İslâm'ın temeli olan tevhîd, varlığın (*vücûd*) birliği ile ma'nevî boyutu bütünlerken, ma'nâdansudûr eden kâinat ise fizik boyutu oluşturur. Bu merkez; kadîm kozmolojide kâinatın merkezinin güneş (Schuon, 1997:169) olması, insanın merkezininse ilâhî akli sembolize eden kalp olması (Nasr, 2001:165) gibi dünyânın merkezinin de Kâbe olmasıyla açığa çıkar.

Belirli bir sembolizme dayanarak dinî kaynaklarca dile getirilen gerçeklikler düzeyini aşmayan İslâm san'atı, âlem tasavvuruyla irtibatlı olarak bir bütün halinde İslâm'ın metafizik çerçevesi sâyesinde bir dil kazanabilmiştir. Bu dil olmaksızın onun temel maksadı olan hakikatin izhâr edilmesi söz konusu olamaz. Nitekim Burckhardt, "Varlığın Aşkın Birliği" diye dilimize çevrilebilecek olan *Vahdet'ülVücûd* fikrini dile getirmek, görünür kılmak isteyen bir san'atkârın elinde üç vâsıta olduğunu yazar. Bunlar; varoluşun tek bir Varlıktan kaynaklanışını tercüme eden geometri, birliği zaman düzeyinde hissedilir kılan ritm ve mevcûdâtın görünür kılınmasını sağlayan ışıktır. Bu tespitle birlikte Nûr suresinde, '*Allah semâların ve arzın nûrudur*' diye başlayan 35. ayette, bu nûrun eşyayı yokken var kılışına dâirmüteşabih yorumu aktararak İslâm'ın geleneksel öğretisindeki metafizik öğelerin san'atla birlikte nasıl iç içe durduğunu gösterir. Eşyanın varlığını sadece O'nun nûrundan aldığı ölçüde kazanabildiğine değinerek "*İlahi Birlik hakkında ışıktan daha mükemmel bir sembol*"ün bulunmadığına değinir. (Burckhardt, 2005:91)

Burckhardt, İslâm'ın sıkça göz önüne getirilen tevhid vurgusu üzerinden oluşturulan varlığın aşkın ve tek ilke'de bir oluşu fikri etrafında oluşan san'atsal bütünlüğü böylece ele alırken, form ile öz arasındaki ilişkiden İslâm san'atının metafizik derinliğine eğilir. Bunu, küre metaforu üstünden yaparak kürenin, form (*mevcudat*) ile formsuz ilkesi olan nokta (*vücud*) arasındaki eşiği temsil ettiğini belirtir. Buna göre, "*Küre, ilke olan noktanın merkezden çevreye dağılımının sonucu olduğu halde, düzenli formlar küreden niteliksel farklılaşmayla, dolayısıyla düzensiz formlar ya da arazi formlar ise niceliksel bir parçalanmayla akarlar.*" Bu dağılmayı varoluşun tüm düzeyleriyle beraber düşündüğümüzde, küre ile "*Varlığın kavranılmaz noktasından taşan/sudur eden Ruh (er-Ruh)*"un anlatıldığını, düzenli formlar ya da suretler ile de "*Ruh'ta bulunan ilk örneklerin veya sabit özlere (el-ayan'üs-sabite)*" anlatıldığını görölür. Tüm kapsamın ilkesi olan noktanın, zamansal ve mekânsal olarak herhangi bir boyutu ve değişim hali yokken, en uçtaki her şey bir dalgalanma misâli gelip geçici ve fânidir. (a.g.e.:90)

İslâm san'atı, metafiziğe bağlı olarak ortaya konulmuş olan İslâm medeniyeti perspektifinin de bir unsuru olarak kendine mahsûs bir saha var etmiştir. İbrahim Kalın'ın gösterdiği gibi medeniyet, birçok kavram ve kavrayışın bir araya gelmesiyle oluşmuş merkezî bir mefhumdur. Kalın'a göre, bir dünya görüşünün zaman ve mekân boyutunda tezâhür ve tecessüm etmesi demek olan medeniyet kavramı altında "*varlık tasavvuru, âlem fikri, kozmoloji, ahlâk, siyasî ve sosyal düzen, şehir hayatı, kültür ve diğer kavram ve kurumlar*" ile beraber san'at anlayışı da ortak bir semantik alana sahiptir. (Kalın, 2010:4-21)

Bunun sebebi, tek bir hakikatten zuhur eden insan-din-kâinat bütünlüğüdür. Belli bir yaratma düzeni içerisinde var edilen kâinatın içinde hayat bulan insanın, âhiret saadeti için dine dayanması zorunluluğunun bulunması gibi dünyâ saadeti için de dine dayanarak Allah'ın yaratma düzeni olan *cosmos*u kavraması ve dünyayı da onun yasalarına uygun bir tarzda inşâ etmesi gerekmektedir. Kâinatın bütünlüklü düzeni demek olan makrokozmosa karşılık, mikrokozmos olan insan da yeryüzünde medeniyeti inşâ etmektedir. İnsan tarafından kurulan bu düzenliliğin işleyişi içerisinde san'at, düzenden ilham almasının yanı sıra merkezî bir rol de üstlenmiştir ki, geleneksel toplumlarda san'atın bilgi kavramından ve zanaattan ayırlanamamasının sebebi de budur.

Ki Burckhardt da modern zamandan önceki devirlerde geleneksel toplum içerisinde, bir şey üreten her san'atçıya zanaatkâr (*croftman*) denildiğini, sadece nazarî bilgi değil, amelîbeceri de isteyen her disiplinin san'at olarak kabul edildiğini yazar. San'at ile zanaatkârlık arasındaki ayrılma, san'at ile bilgi arasındaki kopuşla birlikte Avrupa'ya özgü bir olgudur. Nihâyetinde geleneksel medeniyet içinde san'at vasıtasıyla aktarılan bilginin (*marifet*), hakikatin küllî ilkeleriyle bir irtibat tesis eden hikmeti de içerdiği söylenmelidir. "*Bilgi, bir işin parçalarının uyumlu bir bütünlüğe kavuşturulmasına imkân vermekle kalmaz; onun sağladığı şemalar ya da ana kalıp ve modeller insan kavrayışının da temelinde yatan görünmez birliğin aynası gibi iş görür.*" San'at bu çerçevede, yapılan işlerin haricinde ma'nevî bir disiplin olarak da görölmektedir. Müslüman san'atkâr için, eserin güzelliği Allah'ın sıfatının bir yansıması olduğu gibi kullandığı ve geliştirmeye hacet

görmediği alet edevatı da kul olarak onun yoksulluğundan başka bir şeye karşılık gelmez. Bunu idrak edebilmek ve “*güzel bir genç (feta) olan Hz. Ali aracılığıyla Resulullah’a ulaşan ruhani bir ilişki içinde olmak için*” san’atçılar, bir zanaatkârlar birliğine (*craftcorporation*) katılırlar. Böylece san’at -zanaat ve meslek olarak- fütüvvet ile insanı olgunlaştırma için buluşmuş olur. (Burckhardt,2005:225-226) Zaten medeniyetin kendisi gibi, onun izhârını sağlayan ilim, teknik, meslek/san’at mefhûmları da doğrudan kutsal olana ilişkin olup, bu sâyede birer seyrüsülûk sistemini de ihtivâ ederler. Meslekleri inisiyasyon (*irşad*) içerisinde değerlendiren ve geleneksel toplumlarda san’at ile meslek arasında bir ayrım olmadığını yazan Guénon’un deyişiyle, “*Şâyet, meslek insanın kendisine ait olan, onun özgün doğasının bir tezâhürü ve yansıması olan bir şey ise; (...) onun bir inisiyasyona temel oluşturabilmesini ve hatta, genelde, bu amaca en uygun şey olduğunu anlamak kolaydır.*” der. (Guénon,2000:65)

TitusBurckhardt; cami, medrese, kümbet, türbe, minyatür, tezhip, tezyinat gibi muhtelif zamanlarda faklı coğrafyalarda yapılmış san’at eserlerinin resimleriyle dolu kitabı *İslâm San’atı*’nda; İslâm san’atının doğuşu, görsel san’atlar, ortak dil, san’at ve ayin gibi birçok konuyu bir bütünün parçaları olarak ele alır. Bu bütünlükte, duygusal bir hedefi olmasa da İslâm’la meydana gelmiş onca eserin aynı hissi uyandırdığı akış, onun hikmete ve hakikate dayandığının da bir işâreti olarak görülür. Yazarın bilim ve kozmoloji gibi konularla birlikte daha geniş bir kapsamda yazdığı makalelerden oluşan bir diğer eseri olan *Akılın Aynası* ile birlikte *İslâm San’atı*; okuyucuya geleneksel olanın birliği ve bütünlüğüne dâir aydınlatıcı bir seyir imkânını da bu işâret sâyesinde sunmaktadır.

Kaynakça

Burckhardt, Titus (1997); *Akılın Aynası -Geleneksel Bilim ve Kutsal Üzerine Denemeler-*, İnsan Yay., Terc.:Volkan Ersoy, 2.Baskı, İstanbul.

Burckhardt, Titus (2005);*İslâm San’atı -Dil ve Anlam-*, Klasik Yay., Terc.: Turan Koç, İstanbul.

Durand, Gilbert (1998);*Sembolik İmgelem*, İnsan Yay., Terc.:Ayşe Meral, İstanbul.

Guénon, René (2000); *Kadîm Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, İnsan Yay., Terc.:Fevzi Topaçoğlu, İstanbul.

Köksal, M. Asım (2005); *Peygamberler Tarihi*, Yeni Şafak, İstanbul.

Nasr, Seyyid Hüseyin (2001); *Bilgi ve Kutsal*, İz Yay., 2.Baskı, Terc.:Yusuf Yazar, İstanbul.

Schuon, Frithjof (1997); *Varlık Bilgi ve Din*, İnsan Yay., Der. ve Terc.: Şahabeddin Yalçın, İstanbul.

Aydınlanmanın Diyalektiği ve Kültür Endüstrisi / Adorno – Horkheimer (Alper Gürkan)

Sosyoloji Notları’nda Cemil Meriç kültürün 161 ma’nâsı olduğunu yazar; “161 mânâsı olan kelimenin hiçbir mânâsı yoktur.” diye ekler. (Meriç,1997:304) Onu bu kadar keskin olmaya iten, münevverlerin kelimeleri mikrop kapar gibi kapmasıdır. Nihâyetinde dilimize sonradan, Avrupa’dan ithâl olan kültür, her şeyle bütünleşik olarak kullanılabilecek, uçsuz bucaksız anlamlar yüklenebilecek, her kalıba sokulabilecek bir mefhumdur.

Yine de onun sosyolojik bağlamda en geniş anlamı “yaşam tarzı”dır ki bu yazı boyunca kültürden bu anlam kast edilecektir. Yaşam tarzı anlamında kültür, tabiatın mensuplarının tabiatla kurdukları ilişki tarzıdır diyebiliriz kısaca. İnsanî anlamıyla kültür için, maddî ölçülere göre yeme-içme, barınma, iletişim gibi yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasında başvurulan yöntemlerin biçimlerinin tümüdür. Daha geniş bir çerçevede, sadece insan değil tüm tabiatın varoluş tarzı/hayat üslûbu olarak da görmek mümkündür elbette. Bu yaklaşım ile kültür, medeniyet ve uygarlık kavramlarından farklı olarak insanı tabiat ile birleştirir. Onu tabiatın bir uzanımı yapar. Medenî insanın tüm etkinliğiyle tabiata hükmedişine, onu bir nizâma sokuşuna rağmen; kültürel insan edilgendir, doğaya ve çevreye hükmetmeye değil onlarla uyum içinde var olmaya çabalar. Doğanın şartlarında yaşantısını biçimlendirmek için uğraşır.

Toplumsal açıdan ele alındığında, bir topluluğun yaşam tarzını belirleyen ortak bilinçaltı olduğu düşünüldüğünde kültür; belirli bir yaşam alanında belirli bir tarihsellik içinde ortaya çıkan bir toplumun norm, değer, inanç, ideal ve düşüncelerinin müşterek bir ma’nâ etrafında biçim kazanarak yaşam alanına yansımaları olarak görülür. Bu yönden modern toplumlarda hegemonik güç, iktidar veya sermaye; insanları yönlendirmek, insanlar üzerinde bir denetim kurmak ve bu sâyede onları kitleler haline getirmek adına kültüre daima başvurmuştur ve başvurmaktadır. Toplumun yaşam tarzının motive edici bilinçaltı süreçleri üzerinde oluşturulacak hâkimiyet ile alışkanlıklar, tüketim ve düşüncenin kendisi üzerinde bir denetim imkânı, iktidarlara kültür üzerinde çalışmaya itmiştir.

Temeli Aydınlanmacıların ilerlemeci bakışına, Comte ve Marx’ın evrimci düşüncelerine dayanan toplum mühendisliği çalışmaları ile, toplumun artık kendine mahsûs dinamiklerinin ve kurumlarının oluşumunda “doğallığı” kaybetmesinin, tepeden belirlenmiş değer ve normları içselleştirmesinin ve bir kitleye dönüşmesinin temin edildiği bilinmektedir. Buna göre sosyal bilimlerin ürettiği bilgi, toplumlara

uygulanabilecek kesin aşamaların olduğu varsayımı ve bu varsayıma dayanan determinizm, sosyal evrime yön verebilmek adına toplumun kitleleşmesini, ideolojik dayatmaları, jakobenizmi ve sosyal denetimi meşrulaştırmıştır. Felsefe ve teolojinin birbirinden ayrılması ve devamında din ve devlet yapılarındaki ayrışmaya dayanan laiklik prensibiyle boşalan aşkın otoritenin yerine devlet olgusu oturturulmuştur. Bu sâyede kültür de ideolojilerin yanılsamalar üreten bir makinesi haline getirilmiştir. Propaganda ve manipülasyonlarla zihni karartılan dünya, dilenen biçimde şekillendirilmeye başlanmıştır. Kısaca denilebilir ki kültürün ideolojik araç haline gelişindeki temel maksat, toplumun kitleleştirilmesidir. Ki geçmişte ulus-devletlerle beraber ideolojilerin de bugün devletler-üstü diyebileceğimiz hegemonik sermayenin de bir toplumdan ziyâde kitleye daha çok ihtiyacı olmuştur.

Kültürün kapitalist düzendeki yoğun işlevine odaklanan Frankfurt Okulu teorisyenleri, kapitalizmin totalleştirici eğilimlerini ve kültürü tahakküm aleti haline getirmelerini “kültür endüstrisi” kavramıyla açarlar. Bu eğilimin nedeniyse dönemin liberal ülkelerindeki tekelci kapitalizmin ve Avrupa’da yayılan faşizmin oluşturduğu menfi tesir ile komünist ve sosyalist sistemlerdeki umutsuzluktu. Kültür endüstrisinin kitle kültüründen farklı olduğundan söz eden Adorno bu kavramla, kitlelerden kaynaklanan bir kültür anlayışının önüne geçmek istediklerinden bahseder. (Adorno,2003:76) Habermas tarafından Adorno ve Horkheimer’in en karanlık kitapları diye nitelenen *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nde (1947) dile getirildiği gibi “büyük kültür acenteleri” tarafından üretilen kültür endüstrisi, kültürel ürünlerin de birer meta haline getirilmesini dile getirmektedir. İki düşünür, bu kavramı XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Amerika ve Avrupa’da yayılan eğlence endüstrisinin kültürel biçimlerinin metalaşması anlamında kullanmışlardır. (Şan ve Hira,2007:286) Endüstri teriminin ilk anlamıyla alınmaması gerektiğini yazan Adorno, bu terimle doğrudan üretim sürecinin kastedilmesinden ziyâde kültürel malın standardizasyonu ve dağıtım tekniklerinin rasyonelleştirilmesine işaret edildiğini belirtir. (Adorno,2003:78)

Frankfurt Okulu düşünürlerinin kültüre odaklanma sebeplerinin başında, kapitalizmin sadece ekonomi-politik ile açıklanamayacak kadar karmaşık oluşundan hareket etmeleri vardır. “A.B.D.’de bulundukları dönemde Amerikan başkanının politik iknalar için radyoyu kullanmasına, hükümetin siyasal propaganda için kitle iletişimini kullanmasına, Amerikalıların sinema ve tiyatroya gidişlerine; magazin, komik kitaplar, seks dergileriyle yeni kitlenin ürettiği kültürün ürünlerine, ucuz kurguların genişleyen popüleritesine şahitlik etmişlerdir.” (Kızılçelik,2000:220) Frankfurt Okulu teorisyenleri, kapitalizmle birlikte Aydınlanma ve modernlik paradigmasını da insana özgürlük vadederken yeni egemenlik biçimleri ihdas ettiği için eleştirirler. Formel veya araçsal akı, en temel mes’elelerinden birisi haline getirirler. *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nde, totaliterlik olarak niteledikleri Aydınlanmanın tasarısının dünyanın büyüsunü bozmak olduğunu yazan (Horkheimer ve Adorno,2010:19) düşünürlerin de sezindikleri üzere ortaya çıkan bu yeni egemenlik biçiminin temel karakterini homojen bir toplum yaratma ideali oluşturmaktadır. (Şan ve Hira,2007:283) Homojen toplum yaratma idealinin vasıtası olarak da kültüre, klasik Marksizm’de sadece bir üstyapı unsuru olarak bakılırken ve iktisat tarafından biçimlendirildiği ileri sürülürken teorisyenlerce daha kritik bir değer atfedilmektedir.

Bilindiği üzere kapitalist düzeni analiz ederek eleştiren Marksist yönelimler, bir çatışma teorisi temelinden hareket ederler. Diyalektik materyalist bir felsefe olan Marksizm, toplumun yapısını da altyapı-üstyapı ikiliği ve ayrımıyla kurgulayarak maddî bir temelden, iktisadî merkeze alarak yorumlar. Buna göre üretim ilişkileri dâhilindeki üretim tarzı veya iktisadî rejim, toplumların san’at, hukuk, ahlak, kültür gibi soyut ya da doğrudan maddi olmayan karakteristiklerinde belirleyici rol oynamaktadır. Ekonominin belirleyiciliğine itiraz etmeyen Frankfurt Okulu teorisyenleriye, kitle kültürünün ürünleri sâyesinde statükonun yeniden üretildiğini savunurlar. Herkes statüsüne uygun tüketim biçimlerine motive edilerek sistem rasyonelleştirilmekte ve sözü edilen tahakküm düzeni böylece inşâ edilmektedir.

Böylesi bir düzenin devamlılığının sağlanmasıyla birlikte hemen her şeyin metalaşması, ticarileşmesi ve popülerleştirilmesi aynı anlamlara gelmektedir. Tüketimin bir sahası olarak kültürel üretim, yüksek ve popüler diye ayrıştırılmadan; her seviyeden insana, her beğeniye göre tasarlanarak sunulur. *“Burjuva toplumlarında yüksek kültür ve eğlence kültürü arasında kesin çizgilerle bir ayrım vardı. Kitle toplumunda ise yüksek kültür, eğlence kültürüne ve popüler kültüre karıştırılarak tümünden kitlesel ve ticarî bir hale dönüştürülmüştür.”* (a.g.m.:288)

Bu anlamıyla bir dönem Oğuz Atay’ın popülerleştirilmesiyle, Serdar Ortaç’ın popülerleştirilmesi arasında bir fark yoktur. Her ikisi de sermaye ve tüketim ilişkisi açısından aynı maksatlar etrafında bütünleştirilmiştir. Her şeyin metalaştırılması yoluyla elde edilen yüksek kültür-popüler kültür denkliği sayesinde görünüşte toplumsal anlamda eşitlikçi bir yapı oluşturuyor ve bireyselleşme öne çıkıyor gibidir. Oysa gerçek böyle değildir. Hatta bunun tam da karşısı bir gerçeklik söz konusudur: Çünkü kültür endüstrisi, bireyi de bir “özne değil nesne” konumuna yerleştirmektedir. (Adorno,2003:76)

Bilinç ve bilinçaltı düzeylerinde bir baskı ve denetime tabi tutulan bireylerin hayattan kaçıp saklanabileceği bir sığınak olduğuna dair bir yanılsama yaratılmasıyla güçlendirilen ideoloji sayesinde bilincin yerini uygitsincilik almıştır. (a.g.m.:78-81) *“Kimse kaçamam diye herkes için bir şeyler öngörülmüştür, farklar tesviye edilerek birbirine uydurulmuş ve çekici kılınmıştır. Halkın ihtiyaçları seri niteliği taşıyan bir hiyerarşiyle karşılamak, özelliklerin sırf matematiksel olarak yazıya dökülmesine yaramaktadır. Bütün tüketicileri kapsayacak çapta bir takım kategorilendirmeler (level) yapılmakta, kimse de bunun neden böyle olduğuna ilişkin bir soru sormamakta, olayı olduğu gibi kabullenmektedir. Halka düşen görev, kendi tipi için seri halde üretilen ürünleri tüketmektir. Birer istatistik malzemesi olarak tüketiciler, propaganda mekânlarından artık bir farkı kalmayan araştırma mekanlarının haritalarında gelir gruplarına göre ayrılmakta ve kırmızı, yeşil, mavi alanlara dağılmaktadır.”* (Horkheimer ve Adorno;1995:11-12)

Aynı zamanda kültürel ürünler de diğer ürünler gibi kullanım değerlerine ilâveten gösterge değerleriyle fiyatlandırılır. Böylece klasik bir edebiyat eseri tüm edebî yetkinliğine rağmen, görebilirse popüler bir yazarın eseri kadar ancak kıymet görür. Gösterge değerinin piyasadaki belirleyici vasfından ötürü, kültürel ürünlerde de eserin yetkinliği, kıfayeti, güzellik değeri önemli olmamakla birlikte, reklam ve halkla ilişkiler çalışmaları ile trend olması yani modalaşması sağlanır. Bu sayede kitleler, uluslararası konumlarına rağmen aynı kitapları okur, aynı müzikleri dinler, aynı filmleri seyrederek aralarındaki onca kültürel farklılığa rağmen aynı şeylerden haz duyarlar. Eskiden de kültürel eserlerde bir kâr arayışı olduğunu yazan Adorno, bunun eskiden dolayı ve eserin özünden bağımsız bir haldeyken artık kesin ve dolaysız olan faydanın saklanmayan önceliği olduğundan söz eder. (Adorno,2003:76)

Modern dönemde baskın ideoloji olan kapitalizm açısından kültürü ele almak gerektiğinde sistem için kültür iki süreç itibarıyla önem kazanmaktadır: Üretim ve tüketim süreçleri. İlk olarak kapitalist sistem, üretim sürecinde kültürü bir yeniden-üretim vasıtası olarak değerlendirir. Yani çalışanların üretim dışı zamanlarının, üretim için harcayacakları emeği yenilemesi demek olan emeğin yeniden-üretimi; insanların yaşam biçimlerine doğrudan el atılıp bireyi sisteme bağlayacak bir halde tutmayı da içerir. Bu anlamıyla kapitalizm için kültür, üretimin devamlılığı için üreticileri daima verimli ve hazır tutmak gereğine göre biçimlendirilir. Zamanın tam planlı hale getirilmesi, niceliğin ön plana çıkarılması, faydanın en büyük değer olması gibi biçimlendirmeler sayesinde örneğin insanlar fast-food ya da hazır gıdalara yönlendirilir; hikmet, felsefe, ilim, san’at yerine çabuk ve kolay alımlanabilecek eserlere, zaman öldürecek oyunlara, eğlenceli (komik ya da erotik) içeriklere çekilir. Popüler olana özendirilen kitleler, özendikleri nesnelere erişebilmek adına kölece bir çalışma düzenine boyun eğler ve sistemin çarkı içinde sadece emeklerini değil boş zamanlarını da satarak ezilmeye devam ederler. Tüm kültürel alanlar bu sayede ticarileştirilmişler.

Bu durum aynı zamanda kültürün kapitalist sistem için işleyen ikinci süreci olan tüketim boyutuna da karşılık gelmektedir. Endüstriyel toplumun iktisadî dinamikleri açısından her üretim aynı zamanda bir tüketimdir. Üretim süreci dışındaki çalışanların, inşâ edilmiş maddi değerler dizgesinde kendine bir karşılık bulmak sâyesinde boşlukları doldurmaya çalıştıkları bu yaşam tarzı, bir kültür modeli olarak tüketimi tüm hayatın odağına yerleştirir. *Fight Club*'da denildiği gibi: *"Nasıl bir koltuk takımı beni en güzel şekilde ifade eder!"* türünden soru(n)lar, toplumsal olarak ağırlık kazanır ve genel bir eğilimi yansıtır. Böylece ortaya çıkan toplum tipi, sosyolojide tüketim toplumu olarak anılmaktadır.

Tüketim toplumunun felsefi altyapısını oluşturan postmodern süreci en iyi analiz eden yazarlardan birisi olan Baudrillard'ın gösterdiği gibi, günümüzde iletişimin gücü sâyesinde *kamusal uzam bir gösteri olmaktan çıkarken, özel uzam da bir sır olmaktan çıkmaktadır. Artık gerçek diye nitelenen, dünyayla kurulan bağlantı değil televizyon ekranlarından verilir: Televizyon dünyadır.* (Sarup,1996:236) Gerçekle gerçek olmayanın (sanal), modelle gerçeğin birbirine karıştığı bu dünya, Baudrillard'ın "hiper-gerçek dünya"sıdır: *"Haber sizsiniz, toplumsal sizsiniz, olay sizsiniz..."* Baudrillard, konuyu kısmen başka bir düzlemde ele almışsa da 'Yeni Medya' ile işaret ettiği alan, bugün bir düzen halinde ortada durmaktadır. Ki bu düzende *her birey başlı başına bir 'medya kanalı' olmuştur adeta. Bireylerin, kaç takipçisi olduğu, ürettiği içeriklerin ne kadar paylaşıldığı gibi verilerin ölçümünü yapan (...) birçok site (bile) vardır.* (Baudrillard,2010:53)

Modern sürecin ötesinde postmodern süreçte, artık herkes kendine ait bir sayfada yazarlık yapıyor, ucuzlatılmış teknoloji sâyesinde fotoğraf çekip, film kurgulayabilir, kendi atölyesinde hobilerini san'ata dönüştürebilir. Bu sâyede kültür başlığı altında san'at ve hobi birleştirilir ki bu postmodern süreçte her şeyin iç içe geçmişliğiyle uyumlu bir durum var eder. Horkheimer ve Adorno'nun yazdıkları gibi: *"Her şeyin her şeyle özdeş olmasının bedeli hiçbir şeyin kendiyile özdeş olmamasıyla ödenir."* (Horkheimer ve Adorno,2010:30)

Değerlendirme ve Eleştiri

Bu çerçevede *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nin yazarlarının tespit ve değerlendirmelerinin bazı noktalarda tenvir edici yönleri olduğunu söylemek mümkün. Evvela eleştirel teorisyenler, Aydınlanma ve moderniteye eleştirel yaklaşmışlardır. Aydınlanmanın mitlere tepki içeren yaklaşımlarına rağmen kendi başına bir mite/söylenceye dönüştüğünü yazarlar. *"Nasıl söylenceler aydınlanmayı tamamlamadıysa, aydınlanma da attığı her adımla mitolojiye daha çok gömülür. Aydınlanma söylenceleri yıkmak için tüm malzemesini söylencelerden alır; bu şekilde yargılanan konumunda söylencesel büyü'nün etkisi altına girer. Yazgı ve misilleme sürecinden ona misillemede bulunarak uzaklaşmak ister. Söylencelerde olan biten her şey olup bitmiş olmanın kefaretni ödemek zorundadır."* (a.g.e.:29) Moderniteyi kapitalizmle birlikte okuyarak insanın doğal varoluşunun nasıl boşluğa bırakıldığına işâret ederler.

Aydınlanmanın Diyalektiği'nin en dikkate değer vasfıysa genel olarak Frankfurt Okulu'nun belirleyici yönü olan kültür eleştirisi üzerine odaklanmasıdır. Bu noktada Okul'un her ne kadar maksist eleştiride bir üstyapı unsuru olarak kabul edilen kültürü belirleyici bir tarzda incelemiş olsalar da Marx'ın ideolojiyi, bir tür düşünme hatası, yanlış bilinç olarak ele alışı ve bunu toplumsal tahakkümün vasıtası haline getirmesinden hareket ettikleri söylenebilir. Ki Marx'a göre ideoloji, *"Üretim araçlarına sahip olan egemen sınıfın gerçeği çarpıtması ve böylece ürettikleri maddi koşullara ait yanlış bilgidir. Nitekim maddi üretim araçlarına sahip olan bu sınıf, zihinsel üretim araçlarını da elinde tutarak toplumun entelektüel gücünü de elinde bulundurmaktadır."* (Temirkaynak,2008:32) Daha sonra Okul'un bir üyesi olan Marcuse, kültürün bu etkisini, sosyalizasyon sürecinde ailenin yerini kitle iletişim araçlarının alması ile açıklayacaktır. (Kızılcık,2000:221)

Burada Frankfurt Okulu'nun, kültürü ele alırken onun baskınlığına odaklanmalarına rağmen Marksist hatada ısrar ettikleri söylenebilir. Kitle kültüründen hareketle kültürü var kılanın ekonomi olduğuna saplanıp kalınırlar. İktisadın, kültürel bir tarz olabileceği üstüne gitmeyen yazarlar için kültür, iktisadın bir aracından ibarettir. Bu sebeple kapitalizm için de bir tahakküm vasıtası olmaktan ileri gitmez. Nihâyetinde Batı Marksizmi içinde de anılan Okul, Aydınlanmaya, moderniteye yönelttikleri sert tenkidi Marksist altyapı-üstyapı ayırımına tevcih etme noktasında duraksamışlardır denilebilir.

Aynı şekilde özellikle Max Horkheimer ve Theodor Adorno, kültürün önemini kavramış olmalarına rağmen, onun ne olduğunu doğru tanımlayamadıkları için bocalamışlardır. Bu bocalamada Marksist okumaların kibrinden ötürü kültürü, kültür endüstrisine indirgemişlerdir: Tek bir formül, tüm tarihi, sosyal varoluşu çözümlmeye yetecektir onlara göre! Manipülasyona, kitleye, propagandaya (ve reklama) vurgu yaparken, tüm bunların kültürün kuvvesi olan müşterek şuuraltıyla alakasını doğru bir tarzda tespit edememişlerdir.

Yaklaşımları ve kavramsallaştırmaları yönünden Frankfurt Okulu'nu anlamak için bir anahtar olan *Aydınlanmanın Diyalektiği*'ni geniş bir açıdan eleştirmek mümkün. Yine de bir sosyalizasyon aracına dönüştürülerek statükonun devamını sağlayan ve bir endüstriye dönüştürülerek sömürünün devamlılığını sağlayan kültürün kapitalist anlamı üstüne yazan yazarların bugünü, kültürel eserleri ve gündelik hayatı anlamlandırmada düşünce üzerinde her halükarda kesin bir etkilerinin olduğunu yadsımak söz konusu değildir. Bu sebeple *Aydınlanmanın Diyalektiği*, sadece kültür mes'elesi açısından değil, Aydınlanma, modernite ve kapitalizmin doğum, gelişim ve ilerlemesini, birçok yönden ele alarak düşüncenin ufkunu genişleten kıymetdâr bir eser olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Adorno, T. (2003); *Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken*, Cogito, s:36, Yaz 2003, İst.

Baudrillard, J.(2010). *Simulakrlar ve Simülasyon*, Doğubatı Yay.,5.Basım., Terc.: O.Adanır, Ank.

Horkheimer ve Adorno (1995); *Aydınlanmanın Diyalektiği*-Felsefi Fragmanlar II, Kabalcı Yay., Terc.: O.Özügül, İst.

Horkheimer, M. ve Adorno, T. (2010); *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Kabalcı Yay., Terc.: N.Ülner,E.Ö.Karadoğan, İst.

Kızılcılık, S. (2000). *Frankfurt Okulu*, Anı Yay.,Ank.

Meriç, C. (1997); *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yay., 4.Baskı,İst.

Sarup, M. (1996). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*, Bilim ve Sanat Yay.,Terc.:A.Güçlü, Ank.

Şan, M.K. ve Hira, İ. (2007). Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi. *Sosyoloji Yazıları 1.*, Kızılelma Yay. (s:281-295). İst.

Temirkaynak, M. (2008). *Yanlış Bilinç'ten Son'a Giden Yolda İdeolojinin Serüveni*. <http://www.belgeler.com>, Erişim: 14.11.2011.

Ölüm'ün Evi / Dominique Lecompte (Mehmet Yılmaz)

Çöpte buldum bu kitabı, oturduğumuz binanın çöplüğüne atılmış kitap cesetlerinin arasında. Çocukluğumdan beri böyle “pis” bir huyum vardır, çöpe atılan kitap ölümlerini toplarım, tek tek bakıp bir hayat belirtisi ararım... Korku romanlarını hatırlatan bu kitabı elime alır almaz sayfaların kıpırdadığını, harflerin nefes aldığını fark ettim:

“... ‘Annemin ölmesi bitince eve geri gelecek değil mi?’ Küçük çocuklar ölümün uykudan farklı olduğunu anlıyorlar ama dönüş yolunu açık sanıyorlar. [...] Bir gün yine aşağıdaki salona inmiştim, ailelerin tabut kapanmadan önce son bir veda için toplandıkları yere. Herkes sessizce sırasını beklerken koridorun başında telaşlı bir kadın belirdi. Ter içinde, koşarcasına girdi salona. 9-10 yaşlarında bir kız bir de oğlan vardı yanında. Genç kadın ‘kızkardeşimi görmeye geldim, çocuklarla değil tabi, bunun annesi’ dedi oğlanı göstererek. Çocuklarla dışarıda kaldım. Oğlanın dik bakışları beni delip geçiyordu. ‘Senin annen mi?’ diye sordum. Yüzüme baktı, cevap vermedi. ‘Annen çok güzel, onu gördüm biliyor musun?’ dedim. Arkadan yaşlı ailenin ağlama sesleri geliyordu. ‘O yine seni korumaya devam edecek, eğer görmek istiyorsan teyzene söylemen yeterli’. Başıyla istemediğini işaret etti, iki eli birbirine yapışmış, parmakları düğüm olmuştu. ‘Al benim elimi sık bütün kuvvetinle, sonra ben de gidip annenin elini sıkacağım senin için’ dedim. Hafifçe gülümsedi, sonra elimi sıktı var gücüyle. Teyze oğlanın bir de küçük kız kardeşi olduğunu söylemişti. Ben annesinin tabutuna kadar gidip elini sıktım ve oğlanın yanına dönüp elini tuttum. Sonra ‘Eve gidince sen de kardeşinin elini sıkarsın unutma.’

diye fısıldadım. Gözleri yaşlarla doldu. ‘üzgün olunca ağlamak normaldir, annenin tabutunu kapatmak için sen işaret vereceksin tamam mı? Müsade ediyor musun? Kapatalım mı?’ diye sordum. Başıyla onayladı. Teyze ile uzaklaşırken bana dönüp gülümsedi. Annenin dosyasına baktım, baba oğlanın gözleri önünde anneyi göğsünden 6 kez bıçaklamış, kadın kendini evden dışarı atmış ve yola düşüp ölmüştü. Baba hapisteydi. Hiç unutmadım o çocuğu, kırılğan olduğu kadar güçlüydü. Günlük dertlerim ise o gün gözüme ufacak göründü...”

Tanıtmak istediğim kitapta Paris morgunu 22 yıldır yöneten adli tıp doktoru **Dominique Lecompte** hatıralarını ve Ölüm (=Hayat) hakkındaki düşüncelerini anlatıyor. Hayatını morgda geçirmiş, ölenler kadar geride kalanlarla da uğraşmış bu “doktor” hanımın kitabını okurken doktorluk mesleğine bakışımızın haddinden fazla modernleştiğini fark ettim. Ölüm’ü doktorun başarısızlığı gibi kabul ediyor modern insan. “Başarısız” doktorlara dava açılıyor hatta bazen tekme tokat giriyor insanlar! Oysa hastalıklarla “savaşan” doktorların mevtaya ve yakınlarına karşı oynayacakları bir rol daha var. Bir insanı ölümden kurtarmak nasıl bir “başarı” ise huzurlu bir ölüm ve huşu içinde yapılan bir cenaze de başarı olarak görülebilir, görülmelidir:

“...ölülerin içinde yaşıyorum; ve tabi sevilen bir insanı aniden kaybetmekle başlayan duygu fırtınalarının: İsyan, pişmanlıklar, suçluluk duygusu, nefret, umutsuzluk... Ölen yakınlarını görmeye gelenler için bu şok buluşma aynı zamanda benzersiz bir tecrübe: Kâh kesif bir tefekkür anı oluyor kâh yoğun bir ızdırap ... Arkadaşlarımdan gözünde ölümlerin doktoruyum. Ama aynı zamanda yaşayanların da doktoruyum, Ölüm ile ilk kez karşılaşan insanların. ”

Evet, modern kent yaşamı ölümleri ve ölümleri halledilmesi gereken bir sorunmuş gibi göz önünden uzaklaştırdı. Devlet dairelerinde pasaport, ikâmetgâh gibi sıradanlaşan, prosedürleşen birer “masa” artık doğum ve ölüm. Sertifikalaşan, seri numaralaşan Hayat’ı (=Ölüm’ü) düşünmek ne zor!

Ulus-devlet tıpkı kapitalist şirketler gibi herşeye istatistik penceresinden bakıyor. Hani diyorlar ya “insan kaynakları” diye. Hatıralar ve cesetler de acilen derine gömülmesi (=unutulması) gereken nükleer atıklar gibi.

Endüstrileşmek, sıradanlaşmak, anonimleşmek... Evlerimizin ve şehirlerimizin dışına ittiğimiz o “sessiz nasihatçı” artık duyulmaz, dinlenilmez oldu. Ölüm’ü düşünmeyen insanlar topluluğu kendine haz verecek her şeyi hemen istiyor. Açgözlülük ve acelecilik zannediyorum bu yüzden bir ideoloji haline geldi. Totaliter rejimlerde Stalin’i, Atatürk’ü ya da Hitler’i sevmek mecburiyeti vardı. Bugün biyolojik yaşamı sevmek ve Ölüm’ü unutmak mecburiyeti var, totaliter propaganda öyle istiyor: **“Siz özelsiniz, siz daha iyisine layıksınız! Hemen alın sonra ödeyin, hiç ölmeyecekmiş gibi yaşayın, varlığınız armağan olsun Ekonomik varlıklara!”**

Ölüm artık gözden irak, gönülden irak... Hastahanelerde doğduğumuz gibi yine orada ölüyoruz. Kaza, cinayet, intihar sonucu meydana gelen ölümlerin de yolu morgdan geçiyor. İşin içine suç ihtimali girince cesetler bürokrasinin “şeyi” oluyorlar, savcılar, polisler, otopsi raporları, ... insanların mahremiyetine mecburen(?) tecavüz ediliyor ve ailelerin adam gibi yas tutmaları mümkün olmuyor. Hele ırkçı ve militarist bir gazeteci güruhu insanları meze yapmaya başlamışsa! (Bkz. [“Müptezel Basın Dibe Vurmuş Dediler, Şaşırırdım!”](#) ve [“Terörist evlatlarımız ve Anzak leşlerimiz\(!\)”](#) isimli iki makale)

Fakat Ölüm ile sağlıklı bir ilişki kuramıyorsak bütün suç modernitenin değil tabi. Lisan da buna engel olabiliyor. Konuşurken ve yazarken ölüm sebebi olan olay ile Ölüm'ün yaşanmasını yani gerçekten ölmeyi birbirine karıştırıyoruz: **“Babamın ölümünden sonra çok sıkıntı çektik”** diyen birine bakın meselâ. Biyolojik hayatın bitmesine sebep olan trafik kazası ya da kalp krizi gibi anlık, noktasal bir olay ile Ölüm sürecini bir tutuyor. Oysa doğduğumuz andan itibaren başlayan yaşam süresi aynı zamanda ölme sürecimiz değil mi? Her gün batışı kum saatimize düşen ve geri getiremeyeceğimiz kumlara tekabül etmiyor mu? **Jack Kerouac**’ın dediği gibi:

“... Ruhumu takdis edin, ölüm konuşulmaya değer tek mevzudur. Zira orası vehimin ve hataların bittiği yerdir. Ölüm adına ‘hayat’ dediğimiz madalyonun öteki yüzüdür ...” (Visions de Gérard, 1972)

Sen’in ölümün

Sevdiğimiz bir insan öldüğünde ilk defa Sen’in ölümünle tanışırız. O güne kadar “insanlar doğar büyür ve ölür”. Ama anne, baba ya da bir kardeş öldüğünde böyle değildir. Bize yakın, senli benli olduğumuz, aynı sofrayı paylaştığımız insan ölünce ilk defa sıranın bize geleceğine inanmaya başlarız. Herkesin ölümünden Ben’in ölümüne giden yolda ilk duraktır Sen’in ölümü:

“... Çığlıklar ve inlemeler hergün morgun duvarlarında yankılanır. Sevilen insandan kesin ve geri döndürülemez biçimde ayrılmanın idrak edilmesidir bu. Bazen çığlıklardan duvarlar titrer adeta. Kimse kayıtsız kalamaz bu seslere [...] Acının dışı vurulması kadar boşluk hissinin doğurduğu korku da vardır bu çığlıklarda. Tanıdık birinin ölerек bıraktığı boşluk ...”

Kadın yazarlara has duyarlılıkla yazıyor Lecomte. Peki insanları korkutan nedir? Sadece sevileni yitirmek, özlem/hasret gibi bir boşluk mudur? Yoksa... ? Ruhun ölçülmez, bölünmez sonsuzluğu ile onun zarfı, kutusu olan beden arasındaki uçurum mudur bizi korkutan? Ama her zaman görmeyiz, müşahede etmeyiz bu uçurumu. Günlük hayatın koşturması, geçim derdi, para biriktirmek, kariyer yapmak derken günler geçip gider. Şair Ahmet Erhan’ın mısralarındaki gibi **“görünmez bir el hayatın sesini boğan o çanlara birdenbire dokunur ve ölüm gelir, dağlar yüzünü, saçlarını, bir kâğıt torba yırtılır, portakallar saçılır sokağa, Ölüm gelir, doğum tarihlerine ve düşlere aldırılmaz”**. İşte böyle zamanlarda anlarınız ki deliler ve sanatçılar aslında o kadar da deli değildir, sadece bize perdeli olan bazı şeyler onlara gösterilmiştir. Örumcek korkusu ya da işsizlik korkusuna benzemeyen, objesi olmayan bir korkuyla tanışır insan. Baş harfi büyük yazılmaz üzere Sayın Korku bir matkap gibi gerçeklerden örülü duvarı deler, Hakikat’in ışığı gözleri kamaştırır. (Bkz. korku matkabı bahsi, [Derin İnsan kitabı](#))

Fakat bazen insan kalbi aşırı doldurulmuş ve zorla kapanmış bir valiz gibidir. Aşırı yüklenmiş olma hali açılmaya mâni olur. Sıradan insanlar sıradışı baskılar altında öngörülemez biçimde davranırlar:

“...Seine nehrine bakan bekleme salonu güneş içinde. Yelkenliler suyun üzerinde kayıyor. Saatlerdir sessisçe duran ve kızının cesedini görmeyi reddeden yaşlı adama dönüp ‘Sizi bir kaç dakika bekleteceğim, kızınızın vücudunu hazırlamamız gerekiyor’ diyorum. Tek kelime yok. ‘Beyefendi, kızınızın çok güzel bir yüzü var’. Adamcağız birden bire konuşmaya başlıyor: ‘Annesi öldüğünde 14 yaşındaydı, erkek kardeşi kanserli...’ Konuşuyor, konuşuyor. Artık taşıyamadığı, onu ezen, gırtlığını sıkı bir çantayı boşaltmak istercesine konuşuyor. Sonra birden sessizlik. Kızının yanına götürüyorum babayı. Bir süre yalnız kalıyorlar. Geri döndüğünde gözünde bir damla yaş. Ağlayamıyor bu insan. Dopdolu, fazla dolu, yağmayı beceremeyen bir sağnak yağış bulutu gibi...”

İntihar

Kendilerini öldüren insanların bu fiilde aradıkları ölüm değil belki de, dayanılmaz hale gelen bir ızdırabı öldürmek istiyorlar. Geride bıraktıkları kâh uzun kâh kısacık mesajlardan müellifin çıkardığı sonuç bu. Aile bazen görmüyor bu ızdırabı, çoğu kez görmek istemiyor. Sorunlu bir evladı olduğunu anlamak istemiyor aile: *“Nerede hata yaptım? Herşey yolundaydı, bir sevgilisi vardı, iş bulmuştu, neden yaptı bunu?”* Morg müdiresi Dominique Lecompte bazen çocuğu intihar eden annelerin açıkça **“onu ben öldürdüm, dertlerine çare olamadım”** dediğine bile tanık oluyormuş.

Ne çok insan var “kendi kaderini yazma” vehmiyle yaşıyor. İnsan tabiatından gelen bir özellik bu. Kendimiz ve sevdiklerimiz için herşeyi kontrol edebileceğimizi zannetmek aslında çok ağır bir yük değil mi? Bu yüzden yakınları intihar eden insanlar büyük bir suçluluk duygusuna kapılıyorlar. Fakat bir gerçek daha var: İnsan yeme-içmeden ibaret olmadığı gibi çocukların ihtiyaçları da gıda-giysi ile bitmiyor. İcabında yoksul bir anne-baba çocuklarına boş bir tencereyi açıklayabilir ama sevgisiz bırakılmış bir çocuk için **“herşey yolundaydı, neden intihar etti?”** demek kanaatimce yanlış olur. Boş bir kalp boş tencere gibi değildir, çok ama çok ağırdır. Kelimelerin boş bıraktığı her saha şiddetle, kinle, intikamla doluverir:

“Bir karı-koca oğullarını görmek için geldi, yanlarında bir de genç kız vardı. Yakasında bir üstün hizmet madalyası taşıyan baba kendini ‘yüksek memur’ olarak tanıttı. İlaç kutuları arasında ölü bulunan oğlunun vücudunu o sabah incelemiştim. Ayak parmaklarındaki siyah oje dikkatimi çekmişti; yüzünde ve göbeğinde piercing vardı. Polis dosyasına göre dolabında ‘gotik’ kıyafetler ve yerde babanın yazdığı bir mektup bulundu. Anlaşılan baba-oğul diyalogu çok iyi değildi. Oğlan bilgisayar ekranına kısa bir mesaj bırakmıştı: ‘Size yalan söylemekten bıktım!’. Bu şeref madalyalı baba için morga gelmek zorunlu bir imtihan oldu. Bu dram kabul edilemezdi. Tekrar edip duruyordu bunu. Yüksek memur baba oğlunun ızdırabını fark etmemişti. Oğlunun cesedine doğru yürümeye başladık, traş olmadığı için özür diledi benden. Cevap vermedim. Anne ve kızı başları öne eğik, sessiz bir dayanışma içindeydiler. Baba etrafında hiç bir hissî tecelliye yer bırakmıyordu. [...] Böyle sessiz ailelerde kendini tutmak, görünüşü kurtarmak herşeyin üstünde. Ne bir çılgılık ne bir inleme. ızdıraplar üstüste yığılıyor ...”

Ölüm’ü yaşamak yeniden

Aileden biri vefat ettiği zaman insanlar daha zor katlanıyorlar eskisine kıyasla. Hele bu vefat anı bir şekilde meselâ bir trafik kazasıyla gelmişse. Müslüman dahi olsa insanlar ölme fikrini daha zor kabulleniyorlar. Neden böyle oluyor?

İnternet kafelerde gençlerin konuşmalarına dikkat ettiniz mi? *“Oolum 7 kere öldürdün lan beni, 2 canım kaldı”* Oyunlardaki sanal ölüm ve medyanın show-laştırdığı ölümler günlük hayatı dolduruyor ama gerçek Ölüm fikri nerede? Belki bilimsel çalışmaların sürekli ilerlemesi, doktorların hastalıklara çare bulması ve insan ömrünün uzaması da etkiliyor ölüm algısını. Ölüm’e (zahiren) sebep olan hastalıklar mağlup edilebiliyorsa Ölüm de mağlup edilemez mi bir gün? Böyle bir algı seziyorum insanlarda. Ortalama insan ömrünün 40-50 yıl olduğu asırlardaki ölüm fikri nerde, 100 veya 120 yıl yaşanabilecek bir dünyadaki ölüm fikri nerede? Bir de

ağrı kesicileri ekleyin bu listeye. İnsana ölümlü olduğunu, sıhhatinin daimi olmadığını hatırlatan acılar, ağrılar da çıkıp gitti günlük hayatımızdan.

Bunun yanında ölümü unutmak için gösterilen büyük çaba, hiç ölmeyecekmiş gibi yaşama arzusu gösteren insanlar var her yerde. TV’de eğlence programları, kutlamalar, şenlikler... İsterseniz deneyin, iş arkadaşlarınız ya da aile fertlerinizle bu konuyu konuşmaya çalışın, ölümden bahsedin biraz. İnsanlar yüzünüze tuhaf tuhaf bakacaktır değil mi?

Ama ölüm fikrinden toplum olarak kaçmanın ağır bir bedeli var:

“... bana öyle geliyor ki bireylerdeki yaşama sancısı gittikçe artıyor ve aklın işlemesine engel olacak bir seviyeye geliyor. Öyleki sevdikleri birinin ölümü ile karşılaşmak tam bir trajedi oluyor. İntiharların arttığına tanık oluyoruz, aileler arası intikam amaçlı cinayetler artıyor, alkol komasından ve aşırı dozda uyuşturucudan ölenler artıyor.

Suç örgütlerince işlenen cinayetler de değişti. Mesleğe ilk başladığım yıllara kıyasla gençler arasındaki hesaplaşma cinayetleri çok arttı. İnsanlar mihenk noktalarını kaybediyorlar. Herşey giderek hızlanmakta, insanların beklentileri de öyle. Herşeyi hemen isteyen bu toplum için ne şimdi’den başka zaman var ne de ölümü düşünmeye vakit.

Bütün bu faktörler ölümü reddetme durumuna getirdi bizi. Ölümü reddetmek ise insan kavramına bakışımızı etkiledi. Bir asırdır küskünüz ölüme. Hayatın anlamını, varoluşumuzu sorgulama imkânını da kaybettik. Birey için tek önemli olan şey yaşamın gücüne nüfuz etmek ve sınırsız bir iyimserlik içinde olmak. Sonlu / ölümlü olduğumuz fikri yerine sınırsız haz alma fikrini koyduk. Bulaşıcı bir hastalık gibi ölümlerden kaçıyor artık insanlar. “Onu iyi hatırlamak istiyorum” bahanesiyle ölen kişiyi görmek istemiyorlar. Tabutlar aceleyle kapatılıyor ve arkasından hızlı bir cenaze...”

Pişman olmadım

Çöpten bulduğum bu kitap sayesinde bilmek ve inanmak kelimelerinin mânâları üzerine yeniden düşünme fırsatı buldum: Günlük dilde inanmak zayıf bir bilgi. Bir üst derecesi bilmek. **“Sana inanıyorum, kontrol etmeme gerek yok... Ne? Benzine zam mı geldi? İnanmıyorum! – Öyleyse gazeteye bak!”** . İnanmak insanın aklını birine eMaNet etmesidir, ama bunun için eMiN bir bilgi kaynağı lâzımdır. Emniyet yoksa deney ve gözlemle, ampirik olarak, ispat etmek gerekir: **“Su 100°C’de kaynar, inanmıyorsan kaynat suyu, termometre ile ölçüver”**. Ama insan kendi ölümüne inanamıyor. (Bkz. [Tolstoy’da ölüm düşüncesi](#)) Gerçekten ölecek miyim? Herkes ölmüş. Ya ben?

- İnsanlar ölümlüdür,(1)
- Sokrat insandır.
- Demek ki Sokrat ölümlüdür.
- Ama bu Sokrat için söylenmiş. Sokrat bilir mi annemin sütlaçının tadını? Dibi yanmış tencerenin nasıl koktuğunu? Benim gibi Boğaz’da çay içti mi O? Ya Bebek’te yediğim sarımsaklı köfteleri? Galatasaray’ın şampiyon olduğu sene sokaklarda bağırды mı benim gibi Sokrat?

Kendi hayat hikâyemizin başrol oyuncusu olan “Ben” figüranların ölmesine şaşırmıyor. İnsanlar ölür. Herkes ölür. Ama “Ben” herkes değil ki! Özel biri o!

Hayattaki hiç bir şey ölüm kadar kesin olmadığı halde inanmak neden bu kadar güç? Herkesin bildiği fakat inanmadığı bir şey ölüm. Normal bilgilerin aksine benim ölümüm kesin bir bilgiyse bile bu yaşamsal

bilgilerden değil. Zannediyorum bizzat tecrübe ettiğimiz **“Ruh’un ölümsüzlüğü”** dünyevî mânâda bitmez tükenmez bir süreye tekabül etmiyor. Ruh’un ölümsüzlüğü Ruh’un zaman-dışı oluşuna işaret ediyor. Zaman dışı derken... Dünyevî zamanların dışında ama muhtemelen ilâhî bir zaman tarafından iHaTa edilen bir MuHiT içinde... (Bkz. [Derin Zaman Kitabı](#)) Ölüm’ü akletmek “Zaman dışı” olma halini de tecrübe etme imkânı veriyor. Empirik olmayan, sayılmayan, ölçülmeyen ve bu dünyadan olmayan Ölüm bize hem bu dünya hem de Ahiret üzerine bilgi veren bir kitap gibi. Ne mutlu Ölüm Kitabını okuyabilenlere!

Dipnotlar

1° İvan İlyiç’in Ölümü, Tolstoy’dan yazıya uyarlama

Attila İlhan'ın İkinci Yeni ile İdeolojik Savaşı (Alper Gürkan)

Attila İlhan, “*müthiş bir yanlış içindeydi*” dediği Menderes’i ve politikalarını eleştirerek yazdığı önsözü ile farklı dergilerde yayımlanmış yazılarının muhtevasına ilişkin ipuçları vererek başlar *İkinci Yeni Savaşı*’na. Şiirin kendiliğinden ortaya çıkan bir duygu seli olmadığını, diğer kültürel ürünler gibi iktisadî bir altyapının toplumsal bilinç ile oluşturduğu diyalektik sonucu ortaya çıktığını değerlendirdiği için kendi metoduyla bir saptamaya girişir: “*Birinci Yeni (Garip) İnönü Diktası’nın şiiridir, İkinci Yeni ise Menderes Diktası’nın!*” (İlhan,1996:7)

Bu saptamayı kronolojik olarak ele aldığımızda Garip şiirine bakmalı önce: 1936’dan itibaren muhtelif dergilerde şiirleri yayımlanan Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat ile birlikte ortaya çıkan bu akım adını, mevzubahis şairlerin 1941’de beraber yayımladıkları “*Garip*” isimli kitaptan alır. Eski şiiri reddedip yeni oldukları iddiası, onların gelecekte Birinci Yeni diye de anılmalarına sebeptir. Bilindiği üzere Garipçilerin şiirlerinin temel özelliği geleneksel şiirin reddedilmesi, sözü ve estetiği belirli biçimsel kalıpların dışında var etme gayreti ve söz san’atlarını gereksiz buldukları için aruz, hece ve kafiyenin dışında bir şiir söylemek istemeleridir. Bunu yaparken amaçları Orhan Veli’nin ifadesiyle bir şiirde takdir edilmesi lazım gelen ahengin ne vezinle ne de kafiyeyle temin edilemeyeceğidir ki “*O ahenk vezinle kafiyenin dışında da vezinle kafiyeyle rağmen de mevcuttur.*” (Kanık,1991:24) Kısaca, akımın tüm temsilcileriyle beraber Orhan Veli; Özkırımlı’nın deyişle, “*kendisinden önce şiir ne değilse onu yazmaya*” (Özkırımlı,1975:5) çalışan bir şairdi. İlhan, Avrupa’da ortaya çıkan sürrealist ayaklanmanın etkisinde eski şiiri yıkıp yeni bir şiir oluşturma gayretinde olan Cahit Sıtkı, Ahmet Muhib gibi şairlerin yanı sıra “*gerçek bir hürriyet ve toplum şiiri bileşimi araştırıp duran toplumcu şairler*”in de atlanarak öncülüğün “tek parti, tek şef, tek millet” devrinin resmî şairleri dediği Garipçilere verilmesini de ayrıca eleştirir. (1996:237)

Bu noktada Attila İlhan’ın onlara yönelttiği eleştiriyi iki boyutuyla ele alabiliriz. İlhan, Garipçilerin İnönü Diktası’nın şiirini yazdıklarını söylerken ilk olarak onların sıcak savaş yıllarının (1914-1945) bir ürünü olduklarını, ikinci olarak resmî edebiyat mahsulü olduklarını dile getirmektedir. (İlhan,1996:7-11) Bu yönden İlhan’ın diyalektik düzlemi Garip şiirini; iktisadî ve politik referanslarla ele almaktadır. Garip şiirinin şeklen ve muhteva yönünden kendi anlam çizgisini Avrupa’daki şiir gelişmeleri içine dâhil etmesi yönünden modernist bir karakter taşıması, İlhan için Orhan Veli ve arkadaşlarını Batılılaşma hevesindeki siyâset ve bürokrat kadrolarla birleştiriyordu denilebilir. Siyâsi olarak antiemperyalist olan İlhan’ın şiirde toplumsallığı öne çıkarması; onun Garipçilerin dildeki karşı-seçkinci tutumlarıyla uzlaşmasına da imkân tanımamaktadır.

Bilâkis şiir bu haliyle halka inmek adına estetiğini yitirecektir ona göre. Çünkü İlhan biçim-öz tartışmalarında asıl tayin edici unsurun öz olduğunu düşünse de “*sanat eserinin, biçim ve öz öğelerinden karılmış sübjektif bir bileşim*” olduğunu, “*öz öğeleri ile biçim öğeleri arasında başarılı bir denge kurulabilirse*” ortaya bir san’at yapının çıkabileceğini dile getirmektedir; çünkü san’at, “*doğrunun güzellikle birliğidir, güzel olarak söylenmiş doğrudur.*” (İlhan,1996:38)

İlhan’ın Birinci Yeni’ye yönelttiği “resmî sanat” ithamı, tabîi olarak İkinci Yeniciler tarafından da dile getirilmiştir. Özellikle “sivil şair” söylemini öne süren Ece Ayhan tarafından türetilen “sosyalbürokrat” kavramı bu eleştiriyi özetler bir mahiyet kazanmıştır. Ancak iki eleştiri niteliksel olarak farklı mecralarda yer almaktadır. Ki Attila İlhan’ın İnönü Diktası olarak nitelediği dönemin sonrasında gelişen liberal yaklaşımların san’atı olarak ele aldığı İkinci Yeni şiiri de tıpkı Birinci Yeni gibi Batıcı bir tutum ve iktisada yaslanmaktadır. Attila İlhan’a göre “*Menderes’in görülmemiş kalkınması*”nın temeli şudur: “*Bir yandan tarım geliştirilirken, bir yandan ticaret burjuvazisi semirtilecek; tarım fazlası ihraç edilip, elde edilen dövizle ‘gelişmişlerin’ ürettiği sanayi ürünleri bol bol satın alınacak!*” (İlhan,1996:38)

İlhan’ın da bir dönem yazdığı Yön dergisini yöneten Doğan Avcıoğlu’nun, *Türkiye’nin Düzeni*’nde Menderes dönemine dair yaptığı bazı değerlendirmeleri şöyledir: “*Kamuoyunun dikkatini çekmeyen ufak bir nokta, 1950 seçimlerinden önce Amerikan Haberler Merkezi’nin ‘Halk Tarafından Kurulan Bir Hükümet’ adlı bir broşür yayınlamasıdır (...) ABD’nin Türkiye’de demokrasi değil, her şeyden önce bir ‘ileri karakol’ istediği başından beri bellidir.*” (Avcıoğlu, 1969:249) “*Toprak Reformu yerine tarım reformu, devletçilik yerine özel teşebbüs ve yabancı sermaye, bağımsız dış politika yerine uydu dış politika, Köy Enstitüleri yerine İmam-Hatip Okulları, hürriyet yerine 141. ve 142. maddeler’1946’daki çok partili hayatın kimler yararına bir hareket olduğunu açıkça göstermeye yeterlidir.*” (a.g.e.:250) Kısaca, kitleleri vatandaş olma duygusuyla tanıştıran çok partili hayatın toplumsal anlamıyla ileri bir hareket olduğunu yazan Avcıoğlu, DP iktidarı ile birlikte Batılılaşmış burjuvazi ve toprak ağalarının ittifakı sonucu “*(...) prekapitalist düzenin kalıntılarını taşıyan bir toplumsal yapıda genel oy, bey, ağa, şeyh, tefeci tüccar v.b. gibi hakim sınıfları tasfiye edecek yerde, onları güçlendirmiştir.*” (a.g.e.:254-255)

Özetle Menderes döneminde, liberal demokrasi anlayışının iktisadî gerekliliği anlamına gelen serbest piyasa ekonomisi bir Amerikan işbirlikçiliği olarak ortaya çıkmıştır. Tarımda makinalaşma adına yapılan dış yardımların gâyesi de II.Savaş’tan sonra yıkılan Avrupa’nın sanayileşme olanaklarının geliştirilmesi adına Türkiye’nin bir tarım ülkesi haline getirilerek Avrupa’nın tarım ambarı yapılmak istenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Toprak reformu adından umulan bir reform olma niteliğine sahip olmayıp, Menderes’in kendisi gibi büyük toprak sahipleri için zengin imkân var etmiş; sanayileşme ise devletçilik ilkesi dışına çıkılarak yabancı sermayenin kontrolüne bırakılmıştır.

İkinci Yeni’yi bu bağlamda Soğuk Savaş’ın ve liberal bir san’atın temsilcisi olarak gören Attila İlhan, İkinci Yenicilerin yazdığı *Pazar Postası*’nda Muzaffer Erdost’un “*Şiirin tekniğinin ilerlediği çağlarda giderek siyasi işlevini yitirdiği*” sözünü, Cemal Süreya’nın aynı dergide çıkan şiirleri ve şiir üstüne yazdıkları ile çelişir bulur. İlhan, Süreya’nın şiire hareketini sağlayan toplumsal değişimler olduğunu yazmasıyla zencilere ilişkin *Bun* adlı şiirinde herhangi bir gerçekçi şairin değindiği temalara değindiğini gösterir. Cemal Süreya, Turgut Uyar, İlhan Berk ve Sezai Karakoç’un ortak metod ve ana ilkeler etrafında birleşemediklerini vurgular. (İlhan,1996:42) Toplumcu bir şiir damarı arayan ve Tanzimat’tan beri her iyi şeyin kökünü mutlaka dışarıya bağlayanları sürekli tenkid eden İlhan’ın İkinci Yeni’nin “kapalılık” adına toplumdan ıradığını ve soyutlandığını da bu noktada ele alır. İlhan’a göre bu durum, apolitik şiirin şifrelerini içerir: “*Oktay Rifat ve İlhan Berk, Türk şiirinin bu iki büyük eyyamcısı, kasıla kasıla ‘şiirin amacı hiçbir zaman belirli bir şey anlatmak değildir’, ya da ‘şiir bir şey anlatmaz, güzellik bir şey anlatmaz çünkü’ diyebiliyorlar. Toplumsal esthetique anlayışının imge kuramı ve mekanizması iyice yozlaştırılarak tam da menderes diktasının istediği politika dışı (apolitique) bir şiir yeniliği kılıfına sokulmuş.*” (a.g.e.:121)

Değerlendirme

Edebiyatın, hakikatle olan ilişkisini ve özüne dair ma'nevî anlamlılığını yitirmesi demek olan modern söylemi, metinleri bir "toplumsallık" zindanına hapsedmiştir denilebilir. Bununsa bize göre sebebi, toplumsallığın iktisadî varoluşu demek olan ideolojik duruşudur. Dünyanın anlamına ilişkin tasavvurun, ma'nanın yoğunlaşması fikrinden uzaklaşarak madde ile çözümlenmesi ve kültürün bir bütün halinde bu çözümlemede araçsallaştırılması, modern edebiyatın da rolüne ilişkin bir belirleme oluşturmıştır. Bu yönden Attila İlhan da kendi perspektifinden baktığında modern Türk şiirindeki açmazı iktisadî bir temele oturtarak yapmakta ve şiirin gelenekselliğinden yahut hakikatinden ayrı olarak toplumsal mevcudiyeti, öz-biçim diyalektiği ile okumaktadır. Ne var ki bazı noktalarda bir tıkanma da yaşadığı gözlemlenmektedir: Örneğin Ece Ayhan'ın söyleminde görülen "sivil" karakter bir liberal temayül olarak addedilebilirse de bunu da aşan ve postmodernist söyleme dayanabilecek; "büyük anlatıları" hedef alabilecek bir noktadaki duruşu yanı sıra, devlet karşısındaki tutumunda liberalliğin de ötesinde anarşist bir yıkıcılığa dayanabilecek tutumu gözden kaçmış gibi durmaktadır. Bu yönden özellikle Ece Ayhan şiirini Attila İlhan perspektifinden okumanın doğru bir neticeye ulaştırması mümkün görünmemektedir.

Yine benzer bir yaklaşımla ele aldığımızda İlhan'ın eleştirdiği bir diğer şair Sezai Karakoç ile -her ne kadar İlhan onu yazmadıysa da- Cahit Zarifoğlu'nun da İkinci Yeni içinde değerlendirilen şiirlerinin "kapalılık" yönünden, aynı açıdan tenkid edileceği muhakkaktır. Ne var ki her iki şair de şiirin modernist karakterinden yola çıkmışlarsa da muhteva yönünden büyük bir farklılaşma ile dinî söylemin zorunlu baskınlığına yaslanarak psikolojik alana değil ma'nevî alana yönelmişlerdir. Bu sebeple Zarifoğlu ve Karakoç'un da Ece Ayhan gibi, İkinci Yeni'nin iktisadî düzlemi içinde değerlendirilme imkânları yoktur.

Attila İlhan şiir kitaplarının arkasına ilave ettiği "Meraklısı İçin Notlar" da şiirlerinin yazılışına, anlamsal bağlamlarına ve geri planlarındaki olgulara değinmesi yanı sıra şiire ve edebiyata ilişkin notlarını da paylaşan bir şairdir. Bu notlarında öze ilişkin olarak ideolojik ve toplumsal çözümleri, biçime ilişkin olaraksa şiir anlayışını açık eden değinileri vardır. Bu değinilerinden de yapılacak çıkarsamalar ışığında İlhan'ın öz-biçim diyalektiğinde imgenin rolüne ilişkin yaptığı vurgulardan onun tüm modern edebiyatta olduğu gibi bireysellik ve psikolojik uyarılmalar ile yazdığı sonucu da ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Attila İlhan'ın modern şiir için merkeze aldığı toplumsal yaklaşım dikkate alındığında; İnönü Diktası'nın şiiri dediği Garip akımını ve Menderes Diktası'nın şiiri dediği İkinci Yeni'yi genel olarak doğru okuduğu değerlendirilebilir. Ancak kendi şiirindeki modern açmazları aşmak hususunda bu okumanın kendisini de daralttığı ve toplumsala ait ma'nevî ve ruhsal dalgalanmalardan uzaklaştırdığı da gerçeğin diğer yüzünü oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

İlhan, Attila (1996); *İkinci Yeni Savaşı*, Bilgi Yay., 3.Basım, Ankara.

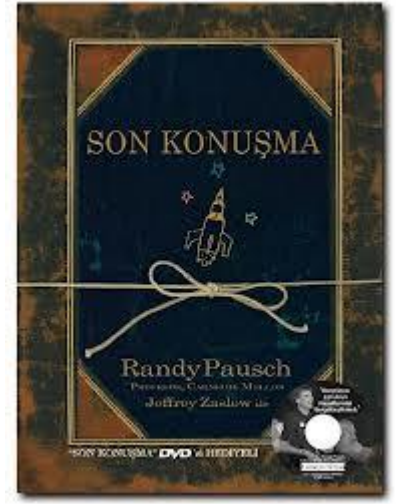
Özkırımlı, Atilla (1975); Ölümünün 25.Yılında Orhan Veli, *Milliyet Sanat Dergisi*, S:158, İstanbul.

Kanık, Orhan Veli (1991); *Bütün Şiirleri*, Adam Yay., 13.Basım, İstanbul.

Avcıoğlu, Doğan (1969); *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, Bilgi Yay., 2.Baskı., Ankara.

Son Konuşma / Randy Pausch (essenza)

“İleriye bakarak, yaşamdaki noktalarını birleştiremezsiniz. O noktaları ancak, geriye baktığınızda birleştirebilirsiniz. Bu yüzden noktaların gelecekte bir biçimde birleşeceğine şimdiden inanmanız gerekir. Bir şeye inanmak, güvenmek zorundasınız. Kadere, yaşama, karma öğretime, neye olursa olsun, bir şeye kesinlikle inanmalısınız. Bu yaklaşım beni hiç bir zaman düş kırıklığına uğratmadı; yaşamımdaki tüm farklılıklar, bu inançlarım sayesinde gerçekleşti... Eninde sonunda öleceğimi düşünmek, yaşamda büyük seçimler yapmama yardımcı olan en önemli etkidir. Çünkü yaşadığımız dünyaya ait tüm beklentilerimiz, gurur, kibir, başarı, başarısızlık gibi bu dünyanın sözüm ona önemli işleri, ölüm söz konusu olduğunda bir anda tüm önemini yitiriyor, tam anlamıyla kocaman bir ‘hiç’ oluveriyor.” (Steve Jobs)

Değerli Mehmet Ali Birand’ın vefatını öğrenince, nedendir bilmem aklıma Randy Pausch¹ geldi. Sanırım hayata bakış açılarımda, ortak bir şeyler buldum. Pausch, eğer bilginin sistematik halinde sunumunu sağlayan bir bireyse, o zaman kişiden yansıyanların toplamına baktığımda; Birand da öyle. Elbette Pausch ile ortak yanı, sadece bu değil. Çalışkan, sorgulayıcı, atak, bir şey konuşurken aklında birçok düşünce beliren ve belki bu anlamda sevimli yanını ortaya çıkaran, mütevazı, erdemli, mutlu, çocuksu ruhunu kaybetmeyen, öğrenmeye açık-öğretmeyi seven, umutlu, hayran bıraktıran, işini-ailesini seven, içten, cesaretli, bilge...

Aklıma ilk gelenleri sıraladım. İki ismin bende bıraktığı izler bunlar. Güzellik kategorisinde yer alan birçok bölümün, kendilerinde hayat bulduğu bireyler/güzel insanlar; Sevgili Birand ve Pausch. Onları böyle anarken, çoğumuzun “son konuşma” adındaki videoyu² izledikten sonra, keşfettiği Pausch’tan yani “son konuşma” adlı kitaptan³ bahsetmek istiyorum.

ooooo

“Bir insan, öleceği zamanı bilse ne yapar?” sorusunu, düşünmek durumunda kalan, zamanın ne kadar değerli olduğunu anlayan/anlatan ve bu zamana sığdırabileceklerini-sevdikleri için- düşünen/tasarlayan bir kişi; Pausch.

Pausch, “Ne yapmalıyım?” sorusu etrafında, titizlikle düşünür. “Son Konuşma” olarak adlandırdığı bir konuşma ve konuşmanın genişletilmiş halini barındıran bir kitap, hazırlamaya karar verir. Yaşamın sona erme durumu, bilinen bir gerçektir. Ancak yaşamın ne zaman sonlanacağını bilmek, sanırım oldukça zor bir durum.

Pausch bu zorluğu yaşadığı andan itibaren, hayatına dair anlattığı öyküleri Jeffrey Zaslow'a (dönemin bilinen gazetecilerinden) telefonla aktarır. Böylece öyküler, bu güzel kitaba dönüşür.

Aslında "son konuşma kararı" bir teklif üzerine düşünüldü. Carnegie Mellon'un (Pensilvanya'da yer alan bir üniversitedir-Pausch bu üniversitede profesördü) "son konuşma serileri" adında, yıllardır düzenlediği bir organizasyonu vardı. Bu kez bu seride, Pausch'ın da olması istendi. Serinin adı "yolculuklar" olarak değiştirildi. *Seçilmiş profesörlere "kişisel ve profesyonel yolculuklarından düşünceler sunmalarını" istediler (s.11).* Ve Pausch, teklifi kabul etti.

O dönem zarfında, Pausch'a pankreas kanseri teşhisi konmuştu. Pausch, bu konuda iyimserdi/ bu durumu aşacağına inanıyordu.

Ötede, yolculuklar serisinde yapacağı konuşması için; *"tedavi olduğu sırada, konuşmaları düzenleyenler e postalar göndermeye başladı:"Ne hakkında konuşacaksınız?" diye sordular."* (s.12) Çünkü Pausch akademi dünyasında, göz ardı edilmeyecek bir resmiyetin olduğunu biliyordu (kişinin meşguliyetinin önemi yoktu).

Pausch, o hafta kanserle olan mücadelesinde, sona gelindiğini öğrendi...

Artık birkaç aylık ömrü kalmıştı...

Ve bu konuşma, son konuşması olacaktı...

Aslında bu konuşmayı iptal edebilirdi...

Herkes bunu anlayışla karşılardı...

İlgilenmek durumunda olduğu birçok şey vardı...

Ailesi, sevdikleri...

Ancak her şeye rağmen, son konuşma fikri parlaklığını koruyordu...

Bu konuşmanın gerçekten de son konuşma olması belki de özel bir sunuma davetti...

Neden olmasın!

"Bu konuşma, önemseydiğim pek çok insanın, beni bir bedende görebilecekleri son fırsat olacak" diye düşündü (s.15).

Pausch, geride bırakacağı sevdiklerine, bir armağan bırakmak istedi...

Bu konuşma, onun için anlamlıydı...

Bu durumda, konuşmadaki performans da önemliydi...

Performansa anlam katan ilk parıltı, konu başlığı çünkü çekim gücü anlatılan özneye ilintili...

Ve Pausch kararını verdi: *“Sahip olduğum tüm başarılarım, sevdiğim her şey, çocukken sahip olduğum hayallere ve hedeflere dayanıyordu ve çoğunu gerçekleştirmeyi başarmış olmama.”* O halde, konu başlığı şöyle diyelim: *“Gerçekten Çocukluk Hayallerinizi Gerçekleştirebilmek.”* (s.18).

Son konuşmanın özel olması için detaylı olarak düşündü... Hayatını yansıtan çocukluk hayallerini, kendi olmasını sağlayan önemli noktaları/ isimleri... Yani hayatta inandığı değerlerin, oluşmasına katkı sağlayan unsurları... Her şeyi son konuşmaya aktarmalıydı...

Pausch, bu konuşmayı niçin yapması gerektiğini biliyordu. Çocuklarının, yaşları ufaktı. Bu durum, anıların hatırlanabilmesini zorlaştıran bir faktördü. Mesleği paralelinde, yapacağı en belirgin işin, özel bir konuşma olacağını düşünmüştü. Zati Pausch bir konuşmacıydı. Yaşamı ne kadar sevdiğini ve yaşamda önem kıldığı değerlerin neler olduğu hakkında konuşabilirdi...

Pausch kendisini bekleyen yüzlerce davetli arasında, yaşadıklarını ve yaşadıklarının kendisine kattığı anlamı, görsel etkilerle bütünleştirdi ve sevimli bir hatibe dönüştü...

Aktarım gerçekleşmişti...

Böylece çocuklarına hediyesi hazırlanmıştı-ve dünyaya (hazırlanan son konuşma ve bu konuşmanın genişletilmiş hali olan kitap, büyük beğeni kazandı)...

ooooo

Pausch 'ın hayat hikayesi, Zaslow'un yardımıyla güzel bir kitap haline geldi...

Kitapta birçok ana başlık ve başlığa ait bölümler yer alıyor. Kitaba bütünüyle baktığımızda 4 ana başlık söz konusu.

-Gerçekten Çocukluk Hayallerinizi Gerçekleştirmek

-Maceralar... ve Alınan Dersler

-Başkalarının Hayallerine Olanak Vermek

-Her Şey Yaşamınızı Nasıl Yaşadığınıza Bağlı

Konu başlıkları ana temayla bütünlük arz ediyor. Temaya uygun her hikaye, bizleri de içine dahil eden/ yaşıyanla aynı hisleri paylaşmamızı sağlayan, içten yazılmış anlatılar...

Ortak nokta şu: hayal dediğimiz kavram, çoğu zaman yaşanılacak ana tekabül eder. Şans+zaman var olduğu sürece, hayallerimizi gerçekleştirme oranı yüksektir.

Pek tabii yaşamın her anı önem taşır ve “an”, ansızın olumlu ya da olumsuz gidişata yönelebilir. Anlık çizgi değişimine tabi yaşam çizelgesi; merkezinden yakalanmazsa kişiye emekli hüznü yaşatır -ki bu belirginleşmede sınır tanımayan hissiyatın doğurganlığıdır.

Oysa yaşamda belirlenen amaç ve bu amaca yönelik denge önem taşır. Ötede zaman ile umut birlikte raks eder. Ve her etkileşim bir bütünleşmeye yolculuktur. Üç aşağı beş yukarı Pausch'ın da bizlerle paylaşımı bu yönde...

ooooo

Dilerseniz, kitaptan bazı cümlelere yer verelim (Pausch, anlattığı her hikayede güzel önerilerde bulunuyor).

“Sen hata yaptığında ve kimse sana bir şey söylemediğinde bu senden vazgeçtikleri anlamına gelir.” (s.44)

“İnsanlara bir takım şeyleri fark etmeden öğretene, sürecin sonunda farkına vardıklarıdır. Eğer bir baş numarası uzmanıysanız, gizli hedefiniz, onlara öğrenmelerini istediğiniz şeyi öğrenmelerini sağlamak olacaktır.”(s.47)

“Kazanılamayacak hiçbir senaryo yoktur.”(s.56)

“Tuğla duvarlarının orada olmalarının bir sebebi var. Amaçları bizi dışarıda tutmak değil, bir şeyi ne kadar çok istediğimizi anlamamız için bize bir şans vermektir.” (s.62)

“Zeki insanları taklit edip omlar gibi konuştuğunuzda zeki görünmek kolaydır.” (s.63)

“İnsanlar eşyalardan daha önemlidir. Bir araba, yepyeni üstü açık arabam gibi kullanılmamış bir cevher bile, sadece nesnedir.” (s.80)

“Gerçek sizi serbest bırakabilir.”(s.113)

“Zaman, bilinçli bir şekilde yönetilmelidir, para gibi.” (s.118)

“Ben öğrencilerin, kendilerini yargılamayı öğrenmelerine yardım etmek isterim.”(s.121)

“Her şey yaşamı nasıl yaşadığınıza bağlı”(s.141)

“Kararlı olmak açıkgozlü olmaktan iyidir.” (s.145)

“Şikayet etme, sadece daha çok çalış”(s.151)

“Hastalıkla ilgilen, semptomlarla değil”(s.153)

“Eğer kimse, başkalarının aklından geçenleri umursamasaydı, yaşamımızda ve işimizde yüzde 33 daha verimli olurduk”(s.155)

“İnsanların iyi yönlerine bakın.”(s.161)

“Deneyim, istediğinizi elde edemediğinizde, elde ettiğiniz şeydir.” (s.167)

“Minnet duymak, insanların birbirleri için yapabilecekleri en basit, ama en güçlü şeylerden biridir.”(s.171)

“Kurabiyelerin, harika birer iletişim araçları olduğunu gördüm.” (s.181)

“Tüm sahip olduğunuz, yanınızda getirdiğinizdir.”(s.183)

“Kötü bir özür, özür dilemekten daha kötüdür.” (s.187)

“Eğer sadece iki kelimelik bir tavsiye vermem gerekseydi, -doğruyu söyleyin- derdim. İki kelime daha ekleme şansım olsaydı, bunlar –her zaman- olurdu.”(s.189)

ooooo

Sonuç olarak;

Pausch, “Son Konuşma” adlı kitabına, hayatıyla yüzleşmesini/içten-samimi diliyle iç hesaplaşmasını yansıtmış. Kitap ilk planda, bir bireyin yaşam parçalarını anlatıyor gibi görünüyor. Ancak her bireyin, -düşündüğünde- tüm insanlarla (anlıkta olsa) ruh eşi olduğu söylenebilir. Aslında yaşamda her iz, tek bir bireye ait değil dünyada birçok insanın, izlerinin kopyası...

ooooo

Ve Pausch amansız diye betimlenen hastalıktan yaşama veda etti...

Peki ya bizler...

Bizler ancak tarih verildiğinde, zamanı değerlendirmeyi düşünüyoruz...

Oysa zaman kıymetli, akış hızlı... Her an farklılığa gebe...

Takvime hapsolmanın ne anlamı var!

ooooo

¹ Randy Pausch’ın hayatı:

http://tr.wikipedia.org/wiki/Randy_Pausch

<http://www.cs.cmu.edu/~pausch/news/index.html>

<http://www.thelastlecture.com/aboutr.htm>

² Son konuşma videosu için tıklayalım:

<http://www.youtube.com/watch?v=5qRRKEcHfnM>

http://www.youtube.com/watch?v=ji5_MqicxSo

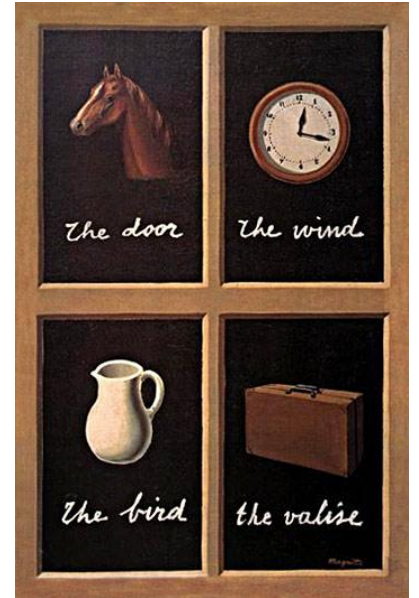
Dip not: Kitabı aldığınız zaman yanında “Son Konuşma” DVD’si de veriliyor.

³ Pausch, R. and Zaslow, J. 2008. Son Konuşma, Çeviren: Merve Durgun, Butik Yay. , 240s.

Görme Biçimleri / John Berger (Gülsüm Kavuncu Eryılmaz)

Hepimizin içinde olduğu toplumu etkileyen, yönlendiren ve yaşam algısını ciddi anlamda değiştirmeyi başaran bir araç olarak görsel kültürün incelenmesi günümüzde git gide daha önemli bir hale geldi. Çünkü artık hemen hemen tüm yaşantımız abartılı ve yüzeysel bir görselliğin etkisiyle kuruluyor, bozuluyor ve yeniden inşa ediliyor. Görsel dili, farklı amaçlar için kullanılabilen nesnel bir araç olarak düşünebiliriz. Çünkü kimi zaman egemen güçlerin sürekli kendini meşrulaştırma ve bulunduğu yeri muhafaza etme başarısına katkı sağlıyor, kimi zaman da tam tersine onların konumunu sorgulayarak, bastırılan, ezilen ya da bir şekilde kenarda tutulanların sesine dönüşüyor. Bazen yepyeni bir söz söylüyor, bazen olanı daha da sabitleştiriyor.

John Berger'ın Görme Biçimleri kitabı, tarihten bugüne ortaya çıkan farklı görsel temsillerin analizini yaparken daha önce sorulmamış soruları gündeme getirerek, gözümüzü eserlerin farklı yönlerine çekmeye çalışıyor. Bu nedenle kitap, özellikle görsel sanatlarla ilgilenen ve bu alanda birşeyler üretenler için son derece önemli.

Öncelikle, herşeyin başına gidip, görme eyleminin kendisi üzerine düşündürüyor bizi yazar ve diyor ki; “Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir.” O halde görme, yaşadığımız dünyayı algılayarak bizi etkileyen en önemli şeylerden birisi. Bunun yanında sözcüklerle gördüklerimizi anlatırız ama anlattıklarımız gördüklerimizle ilgili düşündüklerimizdir ve çevremizi saran gerçeklikle düşündüklerimiz arasında bir mesafe olabilir. Tam bu noktada imgelerin gördüğümüz şeylerin kendisinden çok daha baskın olduğundan bahsediyor John Berger. Burada Magritte'nin sözcüklerle nesneler arasındaki mesafeyi anlatan, “Düşlerin Anahtarı” adlı resmini örnek gösteriyor kitapta.

Berger'a göre düşündüğümüz ve inandığımız şeyler, görme biçimimizi etkiler. Yani aslında hiçbirimiz etrafımızdaki şeyleri tamamen objektif bir gözle görüp algılamıyoruz. Bu nedenle gördüğümüz şeyi başkalarına anlatırken orada sunduğumuz şey, tamamen kişisel bir yaklaşımın ürünü oluyor. “Ben ne gördüysem onu söylüyorum, dolayısıyla benim anlattıklarım objektif gerçekliktir” demek aslında kendi algılayma biçimini diğer herkesinkinden üstün ve mutlak gerçek pozisyonunda görmektir. Oysa demin de söylediğimiz gibi, kişisel olmayan bir görme biçimi yoktur. Bir kere en başında neyi gördüğümüz, neye

bakmayı seçtiğimizle doğrudan ilişkili, yani görme bir seçimle beraber gerçekleşen birşey. Seçme ise yine sahip olduğumuz düşünce ve inançların etkisiyle ortaya çıkıyor.

Görme aslında gören ve görülen arasında tek taraflı gerçekleşen bir eylem değil, Berger bunu şöyle anlatıyor kitapta: “Bir şeyi gördükten sonra, aynı zamanda kendimizin görülebileceğini de fark ederiz. Karşımızdakinin gözleri bizimkilerle birleşerek görünenler dünyasının bir parçası olduğumuza bütünüyle inandırır bizi.” ve şöyle devam ediyor: “Karşıdaki tepeyi gördüğümüzü kabul edersek o tepeden görüldüğümüzü de kabul etmemiz gerekir. Görüşün iki yanlılığı konuşmaların iki yanlılığından daha baskındır. Çoğu zaman karşılıklı konuşma bu görme-görülme işlemini dille getirme çabasıdır. “Sizin her şeyi nasıl gördüğünüz”ü benzetmeyle ya da doğrudan açıklama çabanızla, “onun her şeyi nasıl gördüğü”nü anlama çabanızdır.” Berger’ın burada bahsettiği şey, insanlar arasındaki imge alışverişidir.

Bazı sanatçılar gördüklerini olduğu gibi yansıttıklarını ve ona yorum katmadan insanlığa sunduklarını düşünürler. Bu yaklaşım iki farklı problemi ortaya çıkarır; birincisi, kendi gösterdiği şeyin tartışmasız bir gerçek olduğu iddiası, ikincisi de imgelerden arınmış birşey yapma hevesiyle tamamen kişisiz bir ürün ortaya çıkması. Çünkü bir eser ne kadar imge yüklü olursa, izleyici sanatçının algılama biçimini o kadar derinden anlamış olur. Aynı zamanda tarihsel değişim içinde, eskiden yapılmış birşeye dönüp baktığımızda, orada gösterilen nesnelerin geçmişte nasıl algılandığını görmemizi sağlayarak onu şimdiyle karşılaştırmamızı kolaylaştırır. Eğer söz konusu eser bunun yerine yalnızca belli bir biçimi olduğu gibi yansıtmaya eğilimindeyse ne yazık ki Berger’ın da dediği gibi, o zamana ait baskın olan belli bir düşünceyi meşrulaştırarak bugüne taşımaktan öteye gidemez. Yani öyle bir durumda, geçmişe baktığımızda gördüğümüz şey, o zamanın egemen söyleminin görmemizi istediği şey olur. Bazen sanatçı eserini hiç o niyetle yapmamış olsa bile, baskın bir dil tarafından biçimsel özellikleriyle övülerek, eserin bize anlattığı asıl şeyin üstü örtülüyor, Berger bunu kitapta “bulandırma” olarak adlandırmış.

Geçmişte kullanılan ve şu an ‘geleneksel’ olarak adlandırılan bazı görsel tekniklerin de aslında masum olmadığından bahsediyor Berger. Örneğin perspektif kullanarak oluşturulan görsellerin ‘gerçek’ olarak kabul edilmesine karşı çıkıyor. Geleneksel anlayışa göre, perspektif dünyayı gözün gördüğü gibi, en doğru şekilde göstermenin yoluydu fakat bu yöntem, aslında tek bir gözü merkez olarak kabul ediyor. Yani buna göre görme tek taraflı birşey olarak düşünülmüş ve karşılıklılık meselesi gözardı edilmiştir. Perspektif herşeyi tek bir seyircinin görüşüne göre dizmiş ve bunun gerçek olduğunu iddia etmiştir. Oysa seyirciler aynı anda farklı yerlerde olabilirler ve bulundukları yere göre gördükleri değişebilir. Fotoğraf makinasının bulunması, bu çelişkiyi daha fazla ortaya çıkardı ve farklı farklı açılardan, son derece hareketli bir biçimde dünyayı göstermeye başlayarak aslında daha önce kurulan görsel düzenin ne kadar hiyerarşik ve dayatmacı bir yapısı olduğunu seyirciye gösterdi. Berger bunu şöyle anlatıyor: “İzlenimcilere göre görünen nesneler kendilerini bize görülmek için sunmuyorlardı artık. Tersine, görünenler birbirleriyle sürekli alışveriş içinde bulunduklarından yakalanması güç, hareketli şeylerdi. Kübistlere göre görünenler tek bir gözün karşısına çıkan şeyler değildi artık; verilen bir nesnenin (ya da insanın) çevresindeki tüm noktalardan alınabilecek görünümünün toplamıydı.”

Fotoğrafın bulunmasıyla beraber, resmin tek bir anlamla kendini temsil etme durumu da ortadan kalmış oldu. Çünkü resim, sergilendiği yere göre yeni anlamlar kazanmaya başladı ve farklı yerlerde karşımıza çıkarak parçalara bölündü. Burada Berger, resmin biricikliğinin artık neye göre belirlendiği konusunu gündeme getiriyor kitapta. Ünlü bir resmin binlerce kopyası artık her yere yayılmış durumda fakat orijinali hala tek bir yerde duruyor. Berger’a göre, resmin orijinal halini biricik yapan şey, biçimi ya da içeriği değil artık. Onu herkes için özel yapan tek şey diğerleri gibi kopya olmayışı. Çünkü onun karşısına geçen seyircinin düşündüğü şey, başka yerlerde yüzlerce defa gördüğü resmin gerçeğini görüyor oluşu. Berger’ın şu cümleleri bu süreci çok güzel özetlemiş: “Çağdaş yeniden canlandırma araçlarının yaptığı, sanatın yetkesini kırmak ve onu -ya da bu araçların yeniden canlandığı imgeleri- koruyucu kabuklardan kurtarmaktı. Tarihte ilk kez

sanat imgeleri gelip geçici, her yere taşınabilen, değeri maddesine bağlı olmayan, kolayca bulunabilen, değersiz, bedava şeyler oldular. Dilin bizi sarıp sarmaladığı gibi sardılar çevremizi. Yaşamın genel akışına karıştılar; bu akış üzerinde kendi başlarına hiçbir etkileyici güçleri kalmadı artık.”

Görsel alanda kadın ve erkeğin temsil şekilleri de Berger’ın kitapta geniş yer verdiği konulardan bir tanesi. Ona göre, kadın hemen hemen her toplumda erkek tarafından baskı altında tutulan ve kendi kişiliğini ancak bu baskıyı aralayacak stratejiler üreterek oluşturabilen bir varlık. Çünkü dünyanın genelinde erkek, herşeyi kendi bakış açısına göre dizerken, kadını da kendi istediği sınırların içine yerleştirmeye çalışmıştır. Fakat bunun ötesinde Berger, kadınlarla ilgili çok çarpıcı tespitler yapıyor kitabında. Örneğin patriarkal düzen içerisinde kadınların içinde iki ayrı karakter oluştuğunu şöyle anlatıyor: “Kadın olarak doğmak, erkeklerin mülkiyetinde olan özel, çevrelenmiş bir yerde doğmak demektir. Kadınların toplumsal kişilikleri, böylesine sınırlı, böylesine koşullandırılmış bir yerde yaşayabilme ustalıklarından dolayı gelişmiştir. Ne var ki bu, kadının öz varlığının ikiye bölünmesi pahasına olmuştur. Kadın hiç durmadan kendisini seyretmek zorundadır. Hemen hemen her zaman kendi imgesiyle birlikte dolaşır. Bir odada yürürken ya da babasının ölüsünün başucunda ağlarken bile ister istemez kendisini yürürken ya da ağlarken görür. Çocukluğunun ilk yıllarından başlayarak hep kendi kendini gözlemesi, bunun gerekli olduğu öğretilmiştir ona.” ve devamında şöyle diyor: “Böylece kadın içindeki *gözleyen* ve *gözlenen* kişilikleri, kadın olarak onun kimliğini oluşturan ama birbirinden ayrı iki öge olarak görmeye başlar.” Burada en önemli nokta bence şu cümlede gizli: “Kadının içindeki gözlemci erkek, gözlenense kadındır.” Berger’ın tüm bu analizlerini resimde, fotoğrafta ve diğer farklı görsel mecralarda yeniden düşündüğümüzde kadının gerçekten de böyle bir pozisyona itildiğini görmemiz hiç de zor değil.

Kadınların genellikle çıplak ve izlenen durumda olduğu rönesans dönemi tablolarında çoğu zaman kadın ya izlendiğini biliyor ve izleyiciye bakıyor ya da kendisi de izleyicilere katılıp kendini bir aynada izlerken resmediliyordu. Bu tip tabloların hepsinde de Berger’ın bahsettiği o ikili karakteri, gözleyen ve gözleneni görebiliriz. Berger’ın bu konudaki ilginç tespitlerinden birisi de, kadının bu pasif konumunun daha çok batılı eserlerde görüldüğü, doğuya doğru gittikçe kadın ve erkeğin resimlerde eşit şekilde gösterildiğiyle ilgili. Yine kadın bedeninin sergilendiği tabloların işleviyle ilgili şöyle bir analiz yapıyor Berger; “Devlet adamları, işadamları böyle resimlerin altında yapıyorlardı iş tartışmalarını. İçlerinden birisi yenik düştüğünü hissettiği zaman avunmak için başını kaldırıp resimlere bakıyordu. Resimde gördükleri ona erkek olduğunu bir kez daha

anımsatıyordu.” Aslında erkekler belki de hiç sahip olamayacakları kadınların resimlerini satın alarak, onlara sahip olduklarını düşünüyorlardı bir anlamda.

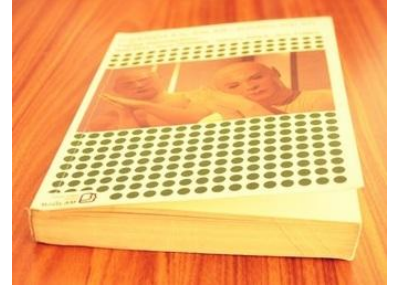
Berger’ın kitapta sahip olma duygusuyla yağlıboya resimler arasındaki ilişkiyi kurması bence çok önemli. Çünkü aslında yağlıboya resimlerin bir bakıma ilk reklam ürünleri olduğu söylenebilir. Yağlıboya resimlerde gösterilen nesnelerin, neredeyse dokunma isteği uyandıracak kadar gerçekçi bir şekilde resmedilmesi, şu an git gide daha fazla büyüyen reklam sektörünün de kullandığı yöntemlerden birisi. Hatta artık etrafımızı saran reklamlarda, afişin içinden çıkan üç boyutlu nesnelerle insanları kışkırtmaya çalışıyor üreticiler. Berger yağlıboya üslubu ve reklamcılık arasındaki benzerliği şöyle anlatıyor: “Mülke ve alışverişe karşı edinilen yeni tutumlarla belirlenen dünyayı görme biçimleri görsel anlatımını yağlıboya resimde bulmuştur.” ve şöyle devam ediyor: “Kapitalin toplumsal ilişkilerde yaptığı etkiyi, yağlıboya resim görünülerde yapmıştır. Resim, herşeyi nesnelerin eşitliğine indirgedi. Herşey alınıp satılabilir oldu çünkü herşey mala dönüştü. Tüm gerçeklik, hiç düşünülmeden onun taşıdığı maddesel değerle ölçülür oldu.”

Berger, kitapta bunları anlatırken yanyana koyduğu yağlıboya ve reklam afişleriyle, bu benzerliği somut bir şekilde ortaya koymuş. Fakat reklamların hitap ettiği kitleyle, yağlıboya tabloların izleyicileri arasında şöyle bir fark olduğunu söylüyor: “Yağlıboya resim sahibin mülkleri arasında, onun yaşamı içinde, zaten tadını çıkarmakta olduğu nesneleri gösteriyordu. Zaten içinde bulunduğu durumda kendi gözünde kendi imgesini güçlendiriyordu. Gerçeklerden, onun yaşamının gerçeklerinden yola çıkıyordu. Sonra, sahibin gerçekten içinde yaşadığı yapıların iç duvarlarını süslüyordu bu resimler. Reklamın amacıysa, seyircide içinde bulunduğu yaşamdan bir ölçüde memnun olmadığı duygusunu kamçılamaktır. Toplumun yaşamında değil, kendi özel yaşamında bir eksiklik duymalıdır seyirci. Reklam seyirciye, sunulan nesneyi aldığı anda yaşamın daha iyi olacağını söyler; ona içinde bulunduğu yaşamdan daha iyi bir yaşam önerir.”

Kitap boyunca yapmış olduğu tüm analizler ve bunları destekleyen görseller son derece çarpıcı. Geçmiş ve günümüzün görsel algısını birlikte analiz ederek, bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaran John Berger, özellikle kullanılan çeşitli görsel tekniklerin yalnızca estetik kaygılarla ortaya çıkmadığını, tam tersine belli bir ideolojinin temsili olduklarının altını çiziyor Görme Biçimleri’nde.

Dışarıda Kalanlar/ Bırakılanlar (Gülsüm Kavuncu Eryilmaz)

Dışarıda Kalanlar/ Bırakılanlar kitabı tamamen tesadüf eseri elime geçti. Bu tesadüfün baş karakteri olan Asım Gültekin'in ismini burada mutlaka anmam gerek. Asım Abi, evine gelen herkese ayrılık vakti geldiğinde kitap hediye eder. Kitaplar genelde rastgele seçilir ve bir anda önünüze konuverir. Bu kez masaya koyduğu kitaplar arasında Dışarıda Kalanlar / Bırakılanlar adını taşıyan kitap bir anda dikkatimi çekti. Sanki kendimi tanımlayan kitabı görmüştüm diğer kitapların arasında. Dışarıda kalmak, bırakılmak, ve hemen arkasından aklıma gelen üçüncü kelime "ötekileştirilmek". Evet bu benim kitabımdı.

Elime alıp baktığımda beni hayal kırıklığına uğratmayan bir dolu isim gördüm kapağında. Dışarıda Kalanlar / Bırakılanlar ortak bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkmıştı. Önsözünü okuduğumda kitabın 1998 yılında Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Outsiders" başlıklı konferanstan alınan konuşmalardan oluştuğunu öğrendim. "Outsiders" türkçeye tam olarak çevrilemeyen bir kavram olduğu için "dışarıda kalanlar/bırakılanlar" olarak yazmayı tercih etmişler. Konferansın temel soruları da zaten bu kavramın içerdiği farklı anlamlar etrafında şekilleniyor.

Kitap, dışarı ve içerisi arasındaki kırılma çizgiyi, farklı içerikler üzerinden anlamaya çalışan konuşmacıların metinlerinden oluşturulmuş. Önsözde geçen şu cümle aslında kitabın genel konusunu açıklıyor: "Bu kitaba dahil edilen seslerin çeşitliliği de marjinalleştirme pratiklerinin çok değişik kriterlere dayandığını göstermekte ve marjinalliğin de kendi içinde farklılaştığına dikkat çekmektedir." Bana kalırsa kitapta yer alan her metin bir diğerini tamamlamış. Çünkü karmaşık ilişkilerden oluşan "outsider" olma durumu ancak bu şekilde, farklı konseptler üzerinden anlatıldığında çoğulcu anlamını koruyabilirdi.

Kendi ülkesinde yaşarken outsider konumuna itilen başörtülü bir kadın olarak tüm okuduklarım, içinde olduğum durumu yeniden analiz etmeme yardımcı oldu. Özellikle Chris Rumford'un "Dışarıda Kalmanın İmkansızlığı: Ernesto Laclau'nun Çalışmasındaki Toplumun İmkansızlığı", Rifat N.Balı'nın "Türkiye'de Yahudi Azınlığı İçinde Farklı Olmaya Çalışmak", Ceylan Orhun'un "Kadınsı Değerlerin Dışlanması", Duygun Erim'in "Nefret", Eylem Kaftan'ın "Gözü Cinselleştiren Sinema ve İktidar Üzerine" başlıklı konuşmalarından etkilendim.

İlk olarak Chris Rumford'un konuşma metninden başlamak istiyorum. Chris Rumford imkansız bir toplum tanımından yola çıkarak dışarıda kalmanın imkansızlığını anlatıyor makalesinde. Dışarıda kalan olmak için, dışarıda bırakan bir topluma ihtiyaç vardır, fakat eğer toplum diye birşey yoksa dışarıda kalanı farklı bir şekilde kavramsallaştırmamız gerekiyor diyor. Bu düşünceleri oluştururken Ernesto Laclau'nun "Toplumun İmkansızlığı" çalışmasından esinlenmiş. Laclau'ya göre toplum ucu açık ve tamamlanmamış birşeydir, çünkü aynı şekilde tamamlanmamış bireylerden oluşmaktadır. Bu nedenle toplum dediğimiz sınırları somut bir şekilde belli olan birşeyden bahsedemeyeceğimiz gibi bunun tamamen dışında kalma durumundan da bahsedemeyiz. Konuşmasında özellikle şunu vurguluyor Chris Rumford: "Laclau toplumsal, bir bütünlük olarak değil fakat ideolojik, ekonomik ve politik olanın birbirinden ayrı nesneler olarak kurumsallaştırma yetisinden uzak dengesiz ilişkilere girdikleri ilişkili yarı-kimlikler sahası olarak görür." Dolayısıyla dışarıda olan her zaman bir yanıyla içeridedir, ve içeride olanın her zaman dışarıda olma ihtimali vardır.

Makalenin son cümlesi: "Bizi tehdit eden ise aslında dışlanan, dışarıdaki değildir, bütünleyici dışarısının yaratabileceği anlam fazlalığıdır." Bu cümle benim açımdan pek çok şeyin açıklaması niteliğinde oldu. Çünkü ne zaman "anlam fazlalığı" yarattıysam o zaman tehdit olarak algılandığımı hissettim bu ülkede. Eğer kategorilere sığmayıp, hem orada hem burada bulunuyorsanız, sizden yalnızca sizi ötekileştirerek kurtulamayacaklarını anlıyorlar. Tanımlayamadıkları bir varlık olarak onları korkutuyor, sizinle mücadele edecekleri alanı yok ediyorsunuz. Bunu babası ya da kocası tarafından zorla örtülmeyen, bir adamın dört karısından birisi olmak gibi bir planı asla olmayan, kendini evin içinde tanımlamayan, özellikle kamusal alanda yer alan ve marjinalleştirilmeyi reddeden başörtülü kadınlar her an hissediyor olmalı. Çünkü bunları reddettiğiniz için sizi neyle ötekileştireceklerini bilemiyorlar, sizi tanımlayamıyorlar.

Rıfat N.Bali'nin "Türkiye'de Yahudi Azınlığı İçinde Farklı Olmaya Çalışmak" başlıklı metni ise bir müslüman olarak zaman zaman aynı şeyleri yaşadığımı farkettiğim için ilgimi çekti. Bir cemaat tarafından sürekli aynı şeyleri düşünmeye, aynı şekilde davranmaya, belli kalıplar içinde yaşamaya zorlanmanın, aksi halde aynı inançları taşımanıza rağmen dışlanmanın nasıl birşey olduğunu anlatıyor Rıfat N.Bali. Ki bu da benim gibi farklı düşündüğünü söyleyen her müslümanın deneyimlediği bir duygu olsa gerek. Ne zaman ağzımızı açıp şöyle de olamaz mı desek hemen bu fikrimizin müslümanları temsil etmediği yalnızca kendi yorumumuz olduğu ileri sürülür. Buna diyeceğim birşey yok, fakat belli kalıplarla konuşan ve çoğunlukla geleneği savunan müslümanlar nedense herkesi temsil eden bir üslupla konuşuyorlar. Asıl mesele de burada zaten. Farklı olan düşünce cemaatler tarafından dışlanıp marjinalleştirilirken, cemaatin düşüncesi evrenselleştiriliyor. Cemaatin düşüncesi derken aslında cemaatteki herkesin içtenlikle kabullendiği bir düşünceden bahsetmiyoruz. Cemaat içindeki kabulleniş pek çok farklı nedenin birleşmesiyle oluşuyor aslında.

Kitapta Duygun Erim'e ait bölümü okurken hep Duygun Hoca'nın bunları anlatırken ki heyecanı geldi gözümün önüne. Benim gibi Bilgi Üniversitesi'nde kendisinden ders alma şansı olanlar, onun bir konuyu ele alırken karşısındakini unutturcasına nasıl konunun derinlerine indiğini iyi bilirler.

Metinde "Outsiders" meselesini La Haine isimli film üzerinden kendine özgü yorumlarıyla anlatıyor Duygun Erim. Filmde geçen bir hikayeyle ilgili şunları söylüyor: "Benim bu hikayeyle ilgili yorumum ise şöyle, hiç durmadan giden ve asla kimseyi beklemeyen tren aslında sistemin ta kendisi ve eğer ona uyum göstermezseniz olan size oluyor. Sistemi beğenmeniz ya da onaylamanız gerekmiyor, ama bir şekilde onun içinde ve ona tabi olduğunuz için ona uyum göstermek sizin çıkarınıza oluyor ve kendinizden ödün vermediğiniz noktada zararlı çıkıyorsunuz." Bu cümleler içinde olduğumuz durumu özetlemiş oluyor. Bir "outsider" için durum aslında bundan ibaret.

Ceylan Orhun ve Eylem Kaftan'ın metinleri ise daha çok cinsiyet meselesi üzerinden içerisi ve dışarısını tartışmaya açıyor. Eylem Kaftan sinemada cinselliğin nasıl erkek gözü tarafından şekillendiğini anlatırken, Ceylan Orhun "kadınsı değerler" in erkeğin benliğinden dışlandığında ortaya çıkan eksiklik üzerinde duruyor.

Aslında cinsiyet konusu “outsider” olma durumunu pek çok şekilde anlatabilir. Çünkü kadınlık ve erkeklik hep içeride ve dışarıda olmayla beraber tanımlanan şeyler toplumda. Hatta öyle ki kadınlar kendilerinin dışında kalarak varolabiliyorlar bu sistemde, öbür türlü varlıkları erkekler tarafından görmezden geliniyor. Kadın sürekli kendine dışarıdan bir göz olarak bakmak zorunda kalıyor, ve bu dışarıdaki göz aslında erkeğin gözü olarak karşımıza çıkıyor.

Bence Dışarıda alanlar/Bırakılanlar kitabı pek çok farklı alanda ve konunun içinde “outsider” kavramını tartıştığı için çok önemli. Böylece içeride veya dışarıda olmanın, ya da hem içeride hem dışarıda olmanın farklı koşullarda nasıl gerçekleştiğini anlamamıza katkıda bulunuyor. Özellikle de benim gibi toplumun belli noktalarda dışarıda bırakmaya çalıştığı pek çok kişi için bu kitap durduğumuz yeri yeniden gözden geçirmeye yardımcı oluyor. Aslında kendimi “outsider” olarak tanımlarken dışarıda kalmaktan ya da bırakılmaktan daha öte birşeyden bahsediyorum. Yazımda da belirttiğim ve Chirs Rumford’un da anlattığı gibi, aslında içerisi ve dışarısı birbirinden o kadar kopuk yerler değil. Her an hem içeride hem de dışarıda olabiliriz ve sanırım “outsider” kavramı tam da bu durumu anlatıyor.

Dışarıda Kalanlar/Bırakılanlar – Bağlam Yayınları

Yayına Hazırlayanlar: Nabi Avcı, Deniz Derman, Süheyla Kırca, Arus Yumul

Zarif Bir Yakarış / Cahit Zarifoğlu (Mustafacan Özdemir)

Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü: bu yüzden de kaybedenlerden oldu. (Maide 31)

Yazıya başlamak için seçtiğim surenin nedenini Zarifoğlu okumuş olanlar çok iyi anlamışlardır. Zarifoğlu, adının baş harflerinin acz tuttuğunu söylüyordu bir mısrasında. Ne dehşetengiz bir anlatım. Başlığı da bu yüzden zarif bir yakarış olarak seçmeyi uygun gördüm. Kronolojik biyografisini anlatmaktansa mısralarını, cümlelerini, kitaplarının muhtevalarını yazmayı daha faydalı buluyorum. Daha evvel de bir yazımda belirttiğim gibi entelektüellere ilmihal okumayı öğütleyen bir münevverden bahsediyoruz. İkinci Yeni içerisine genelde katık edilen fakat dili ne Sezai Karakoç ne Ece Ayhan, Turgut Uyar, Cemal Süreya'ya benzeyen bir şair-i maderzat. (Akif İnan'dan alıntıdır, anadan doğma şair) Farklı farklı saptamalar olsa bile son derece kendine ait bir şiir yazdığı kanaatindeyim. Kullandığı imgeler, yaptığı metaforlar şüphesiz çok etkilidir fakat demek istediğim tam olarak bu değil. Tüm bu bahsettiklerimi cümle içerisinde öyle yerlere dizer ve o cümleleri o kadar mahir bir şekilde parçaya katık eder ki bu yüzden sayfalarca uzunlukta şiirlerini hiç sıkılmadan okursunuz. Cemal Süreya Ece Ayhan ile bu konu üzerine konuşmuş ve “şiirde yapı sorununu en iyi kavramış şairlerden biridir.” cümlelerini işitmiştir. “Cahit Zarifoğlu’nun elinden tutan olmamış pek. Maraş’tan gelmiş, Alman Filolojisi’ne kayıt olmuş. Şiirlerini Memet Fuat’a getirmiş göstermiş. Memet Fuat de beğenmemiş, beğenseydi belki de solda kalabilirdi Cahit Zarifoğlu, sağa kaymazdı.” (Öküz, Temmuz 2000) Bu cümleler de Ece Ayhan’a aittir. Fakat Zarifoğlu’nun hiçbir zaman sol ile ilişkili olmaması ve kendini Müslüman bir şair olarak tanımlamasını burada atlamıştır Ece Ayhan. Aslında bu bir nevi zaferdir. Müslüman bir şair öyle şiirler kuruyor ki aslına rücu ediyor adeta yazın. Şarkın zaferi bir nevi şerefli mağlubiyetleri heyulasından bertaraf eyliyor. Yukarıda belirttiğim gibi fazlasıyla kapalı ve imgeli beyitleri olduğu gibi ki nedenini belirttim çok öznel bir şiirdir yazdığı son derece berrak anlatımla yazdığı şiirleri de vardır. Benim en sevdiğim dizelerden biriyle örnek verelim;

Beyaz haberlerim için hazır olun kardeşlerim!

Son derece yalın anlatımlı ve fakat zihinlerde herkese farklı çağrışımlar yapabilen bir dize. Sanırım şiir kurmak üzerine en meşakkatli iş bu olsa gerek. Bir başka sevdiğimiz şairden, Ah Muhsin Ünlü'nün bir röportajından alıntıyla sözlerimize dayanak bulalım:

Benim yazdığım şiir Zarifoğlu şirinin yanından bile geçemez. Çünkü benim yazdığım şiir zaman zaman fazla entelektüel. Fazla zihni yerleri var. Zarifoğlu bu entelektüaliteyi kendi içinde dönüştürüp insani bir şey çıkardı ortaya. Benim yaptığım şey onun belki duygusunu çağrıştıran bir şey. Zarifoğlu'nun maketi diyelim benim yaptığım şeye. Ama ne teknik olarak ne şiire yaklaşım olarak ne şiirden umulan şey olarak benim Zarifoğlu'yla bir bağlantım yok. O başka bir adam. O başka bir yerden bakıyor meseleye. Ama şöyle diyebiliriz: Zarifoğlu'ndaki samimiyetin, gerçeği kendinden çıkarma çabasının, şiiri kendinden söküp alma gayretinin bir küçük modelinin benim yazdığım şiirde olduğu var sayılabilir. Bunu Zarifoğlu'nu kutsamak için de söylemiyorum. O Zarifoğlu. Yöntem farkımız var.

Ah Muhsin Ünlü'nün tam olarak demek istediğini bir düzyazısında buluruz Cahit Zarifoğlu'nun. Günlük olarak tuttuğu 'Yaşamak' kitabı şöyle başlar:

SARIKAMIŞ 1979. ne çok acı var.

Son derece insani bir cümle. İnsaniden kastım Ece Ayhan'dan mülhem sivil şiir manasına da gelebilir. Gelsin, fakat demem o ki Zarifoğlu şiirini şiirin poetikası üzerine kafa yormamış insanlar da anlayabilir ve hislenebilir. Seçkin bir anlatımdan ziyade ruhsal acizyetlerin ifade bulmuş halidir Zarifoğlu yazını. Sivillikten dem vurmamın nedenini de en iyi özetleyen 'Bir Değirmendir Bu Dünya' kitabı. Maveria dergisinin kurucusunun hem kendi dergisi hem de çeşitli matbuatlar içerisinde olan yazılarından oluşur kitap. Başlıklar zamanına göre fazla sivil, örnekleyelim:

Siyer Okumanın Önemi, İslam'da Ordu ve Sosyal Hayat, Cihad ve Arınma, Allah Dostları, İslam Münazara Mevzuu Değildir...

Kitap içerisinde hoş olmayan bir tesadüfte barındırıyor. Hama katliamı zamanı Zarifoğlu her Müslüman gibi, hakkıyla olanından bahsediyoruz burada, tepkisini ortaya koyuyor. Yazının içerisinde küçük bir bölümü ayrıca alıntılanmak istiyorum:

Sosyalist Nusayri rejimi, İslam çizgisinden ayırmakta aciz kaldığı bu şehri yerle bir etmekten başka çıkar yol bulamamıştı.

Sadece bir şair, yazar değil bir münevver olarak Zarifoğlu coğrafyasındaki zalimliklere sessiz kalınmamasını haykırıyordu, her an, her saniye ve fakat sloganlaşmış bir anlatımdan uzak durarak. "Ne çok acı var" yer ve zaman olarak birebir oturmasa da bahis üzerine bir dolmuşluğun yalınkat dışı vuruşudur şüphesiz.

Dünya edebiyatı üzerinden bir paralellik yaratmaya çabalarsak eğer Samuel Beckett ve Zarifoğlu birbirini andırır. İki yazarda insan üzerine, insanın acizliği üzerine, insanın bu dünyadaki varlığı üzerine düşünmüşler ve bir yazı metodu geliştirmişlerdir. Tabi ki Cahit Zarifoğlu Maraşlı şair özelliğini hiçbir vakit yitirmemiştir Cemal Süreya'nın dediği gibi. Mahallesini seven çocuk her zaman şiirinde mevcuttur. Ülkü Tamer'le aynı yolu izlemeseler de aynı benzinci de vakit vakit durduklarını söylersek doğru saptama yapmış oluruz. Fakat Beckett'in insanı algılayışı Müslüman Zarifoğlu'ndan farklıdır. O

daha sorumsuzca yaklaşır olaya ve daha anlamsız bulur bu durumu. “Elimizden olmayanla olduk, elimizden gelmeyenle gidiyoruz madem yaşayalım, nasıl olursa olsun” der gibidir. **Beckett Godot’yu Beklemek, Zarifoğlu ise İbrahim’e su taşıyan karınca olmak gibidir.** Ümmeti gözetmem gerekli diyordu şair Yedi Güzel Adam adlı şiirinde. Bugün üzerine yeni İslamcı yazarların düşünmesi gereken bir konudur diye düşünüyorum. Ümmeti gözetmek, ümmetin terakkiye ulaşması amacıyla ne yapıyoruz?

Zarifoğlu’nu özetlemek için ise bulduğum kelime ilginç gelebilir fakat AT. Şiirlerinde özellikle kullandığı bir kelimedir ki günümüze baktığımız vakit birçok(ülkemiz elverdiğince hala) müzik grubu, şair, yazar, senarist vs. bu imgeyi, metaforu, kelimeyi kullanır. Şahsi kanaatim Zarifoğlu’nun Türk Şiirine bir armağanıdır at. Bazen sadece at, bazen atlı karınca olarak kullanır. Şöyle düşüncelerinizden sıyrılıp bir şiirde gördüğünüz vakit çok çocuksu, çok maziden gelen fakat bir o kadar hatırdadır, bir o kadar özlenen bir kelime at. Zarifoğlu şiiri tam olarak bu manada ‘AT’tır.

Çölde Gizli Bezginler

bir çiçek bahçesinde geceye durgun kalışın yağmur sıcaklığı gibi
öptüm sonsuz gidişinden. Saçlarının seyriyle seni
yolları aşklara davul çalıp çağırılmış yalnızlarla dolduran
akrepleridir duygunun. Karanlık ordulara güneşsiz sokulan
bunlar canlanınca ne ateş kirli taşlar ne böcek
şakakların sıcaklığında kuytu bir büzülüp ölecek
sabahsız kuşlara koşarsa durur mu evreni omuzlarında
bahar şenlikleriyle. Sürdüren ellerini yangın borularında
şaşkınlıkla başladı bu atlar bu savaşlar insan buluşlarından
burda biter düğün. Gidilir mi evin soğuşuna çölün sıcaklığından
gemilerimiz saklanır. Ağzımızda bir aşk kaçışı vardır buluşmaların
saplandık tadına. Durduk alnında yüreğe vuruşların
yollar sellere gider. Açılır parklar artık kuşlar dağılır
bir aşkı gözyaşlarıyla bulvara çağırmak hiç keseye mi kalır
çizildi yalnızlar. Senin gelişin ne de süvari köprünün diplerinde
geçer üstümüzden yağmur alan donanmalar. Kürek sesleriyle

koşu bitince aşk bir yorulmadır kaçılmaz kırbacından

www.derindusunce.org

Fikir Platformu

sayılır günü geçmiş anlar boşalan hangi tüfeğin arkasından
oturur iki bakış ormanından gerilip bir masaya kollar
uzayıp uzaya giden akrebe katlanıp zincire gelmeyen yolcular
bu bizim sesimiz denizlere ateş gibi eller açılır ortasından
su konuşmaz toplanmaz kuşlar. Ne kazandık yaşamamızdan
biz harcadık anam hem kelimesiz kapandık
sevgi ektik. Sonsuz seçtik. Beğendik. Ama toprağı kazandık
sevinçle kaçın kurtulun ölümlerinize. Yalnızlıkla ben kaldım
sevindiniz işte alın koşturun. Aha size son atım

Nietzsche Ağladığında / Irvin Yalom (Esmâ Serra İlhan)

İki Ayna: Nietzsche ve Breuer

“Kendi alevinle yakmaya hazır olmalısın kendini: Kül olmadan nasıl yeni olabilirsin ki?” (Zerdüşt Böyle Buyurdu [1])

-Nietzsche: “Bazen yaşamın o kadar içini görebiliyorum ki birden doğrulup çevreme baktığımda kimsenin yanımda olmadığını, bana eşlik eden tek şeyin zaman olduğunu görüyorum.” (syf:280)

-Breuer: “Sık sık yolumu şaşırdığımı düşünüyorum: Eski hedefler artık işe yaramıyor ve yenilerini de bulacak halde değilim. Hayatımın nasıl aktığını düşündükçe kendimi ihanete uğramış veya oyuna gelmiş gibi hissediyorum; sanki göklerdeki birileri bana bir oyun oynuyor, sanki bütün hayatım boyunca yanlış melodiyle dans edip durmuşum.” (syf:231)

Breuer ve Nietzsche farklı dünyaların ama aynı korkuların, yanılsamaların ve anlamsız anlamların heybesini yüklenmiş iki insan. Breuer, Nietzsche'in aynası olmak isterken Nietzsche kendisine ayna olur ve nihayet bu aynada Nietzsche kendisini görür; böylece başlar hikayeleri...

Hayat, anlam verme ve yeniden anlam verme üzerine kurgulanmış gidiş ve dönüşlerden ibaret... Önemli olan anlam verilenin, gerçeği ne kadar yansıttığı. Gerçekle ilgisi olmayan imgeler ve özlemlerle örülü yanılsamalarla gidilen yollar hep çıkmaz sokak olmuş insanlık için. Susayan serap görür; aslında görülen şey su değildir. Yani “Arzu edilenden çok arzu etmeye aşığızdır.” (syf:280) Ademoğlunun baktığı, işaret parmağı olmuş ve fakat çok azı işaret edilen yönü görebilmiş...

“ ‘Bertha’; gizemin, kol kanat germenin ve kurtuluşun simgesi. Breuer buna aşk diyor. Ama bunun asıl adı dua.” (syf:286) “Breuer, bütün anlamlarından sıyrıldığında o kadının da yalnızca bir insan olduğunu görecektir; insanca pek insanca.” (syf:287)

İnsanın imgelerle ilişkisi gerçek dışı olmasa da, gerçekle hiçbir ilgisi olmayan özlemler ve arzularla kör düğüm atılmış bir yanılgı içinde yaşıyor insan. Mesela Breuer, “ ‘Bertha’ üzerinden yaşadığı ‘Bertha’yı’

gerçek sanıyor. Gerçek dışı anlam yüklemeler, insanın korkularının ve saplantılarının birer yansıması oluyor. Yanılsamalardan kurtulmanın tek çaresi ise, kör düğümü kökünden kesebilmek ve asıl gerçekliklerle yüzleştirecek olan ufuklara doğru yelken açabilmek özgürce.

-Bureuer: “O gün öğrendiğim şeyler arasında en güçlü olanı belki de benim Bertha’ya değil, ona yüklediğim özel anlamlara, onunla hiçbir ilgisi olmayan anlamlara bağlı olmamdı.” (syf:364)

Neden yanılsamalarla dolu anlamlar dünyası içinde yaşarız? Karışımlar bileşeni olan acının imbiikten süzülen bir bal şerbeti olduğunu anlamak için mi?

Sırası gelen herkes kendi kader sahnesinde oynar. Senaryo farklı olsa da roller aynıdır. Giyilen elbise bazen sıkar bazen bol gelir ama düşünerek, deneyerek oynamaya devam etmek gerekir; kendin olmak için acıya sancılanmaktır aslanan... Rolle bütünleşmek gerekir; yalnız, melodi ve dansın birbirine uyum sağlaması gerektiği unutulmadan...

Önemli olan hangi rolü kime oynadığımız değil mi? Girilen ilişki biçiminde bir kap yemek, sıcak bir ev, şişkin bir cep, şehvet, şan, şöhrat, gençlik ve güzellik yanılsamaları eşlik etmez mi bize çoğu zaman?

“Bizler birbirimizin gerçeğini göremeyen ve aynı acıları paylaşan insanlarız.” (syf:365) Bir yanılsamayı bırakıp henüz bilinmeyen başka bir yanılsamaya tutunmak için atmaya devam ederiz küçük adımlarımızı...

Çoğu zaman “mış gibi” hayatların adıdır yaşam... Beklersin öyle çaresiz ve sessiz kuytu köşelerde; sihirli bir el dokunacak ve değiştirecektir hayatını ama nafile...

Derler ve desinler diye yaşamak sıkır bir gün insanoğlunu ve içlerinden birkaçı dümeni kırar o meçhule doğru. Neyle karşılaşacağını bilmeksizin beklediği limandan bir kapı açılır. Tecrübe ederek görecektir önündeki kapının hangi kapıları açacağını...

Düşünmek istersen bir yol bulursun düşüncelere kendinden.

Düşünmek istemezsen konuşulacak bir şey yoktur senden.

Sen suya sabuna dokunmadan mutluca yaşarsın öylece,

Kirin kalır sadece senden geriye...

Düşünmek lazım yine düşünceyi, yazmak lazım en kayda değer cümleyi.

Yoksa sana maske olan hayatının makyajı akar ve herkesleşirsin ani.

Hiçbir yere ait olmayan Nietzsche ve aitler dünyasından olan Breuer’ nin yollarını kesiştiren arayışın nihayeti, “‘amor fati’ / ‘yazgını seç, yazgını sev’ ile bitiyor. Yani ‘önce zorunlu olanı istemek, sonra da istenileni sevmek’; ‘böyle olduyu böyle istedim’e dönüştürmek.” (syf:345)

Nietzsche gidendi, hiç gelmemişti, gelemezdi... Breur ise eve dönendi, zaten ait olduğu evine... Breur, “Bertha” yanılsamasını dostu Nietzsche’nin, Nietzsche de “Lou Salome” saplantısını dostu Breuer’in gözlerinde görmüş oldu. Birbirlerine tuttukları bu aynanın yansıması, bu sefer yanılsamalarının gerçek

yüzüydü... Kader onları böyle bir yol ayrımında buluşturmuştu. Senin yanılsamaların, dönemeçlerin, yol ayrımın ne? Esas soru bu işte...

Benim gözümdeki Nietzsche'den bir yansıma/yanılsama: Hayat bir soluk alma ve verme arasında bir zaman. Ölüm kaldırım köşelerindeki soluk benizlere üfleyecek soluğunu kimi zaman usulca. Belki bazen kuytu köşedeki kırmızı vücutlarda ıstırabın son imzası olacak son nefes. Ölümün her renginde, bitip gideni görenin boşluktan düşen bakışları olacak.

Sancı çeken arar gözlerim, ölümlerinden sonra sözleriyle doğanlardır gördüklerim. Yaşadığı günlerde çektiği sancıyla, yarından sonraki günlerde doğan tüm bilge yüzlüler beni aydınlatır ve gözlerimi ışılatan ışık, gerçeğin ta kendisidir!

Baba adam Nietzsche vesselam...

Velhasıl, *"Soruşturulmayan, üzerinde düşünülmeyen bir hayat yaşamaya değmez."* (Sokrates)

Nietzsche'nin aforizmalarından:

"Ölümün son iyiliği, bir daha ölmemektir." (syf:91)

"Ruhunda sükunete kavuşmak ve mutlu olmak isteyenler inanmalı ve iman etmelidir, ama hakikatın peşindeki insanlar iç huzurundan vazgeçip yaşamlarını bu sorgulamaya adanmak zorundadır." (syf:222)

"Kimler daha rahat, kimler sonsuza dek mutludur? Yalnızca sığ zihinli olanlar, yani sıradan insanlar ve çocuklar!" (syf: 223)

"Eğer sizi kimse dinlemiyorsa, bağırarak en doğal şeydir." (sayf:242)

"Semptomlar yalnızca, ta derinlerdeki korkunun patlamakta olduğunu haber veren ulaklardan ibarettir." (syf:285)

"Benim günlerim yarından sonraki günler. Bazı filozoflar ölümlerinden sonra doğarlar." (syf:301)

"En çok çiy damlası, en sessiz gecede düşer." (syf:311)

"Hiçbir şey her şey demektir! Güçlenmek istiyorsan, önce köklerini hiçliğin derinlerine gömmeli ve en yalnız yalnızlığınla yüz yüze gelmeyi öğrenmelisin." (syf:329)

"Toprak ne kadar zengin olursa, orada bir şey yetiştirememen de o kadar affedilmez olur." (syf: 335)

"Yazgımızdan kaçamasak da onun karşısına dikilebilmeliyiz, alinyazımızı kendi irademizle yaşamalıyız. Yazgımızı sevmeliyiz." (syf: 335)

"Düşmanını doğru seç." (syf: 339)

"Biriyle tam bir ilişki kurabilmen için önce kendinle ilişki kurabilmelisin." (syf: 342)

"Kaybetmek için sahip olmak gerekir." (syf:360)

“Bizler yalnızca varılan son uzlaşmadan sorumlu tutulabiliriz, her parçanın sahip olduğu karmaşık dürtülerinden değil.” (syf:367)

KİTABI YORUMLAYANIN NOTU: Bu kitabı okumam, insan olarak hepimizin anlam dünyamızı aslında ne kadar da dar bir çerçeve üzerine oturtmuş olduğumuza dair bir farkındalığın uyanmasını sağladı bende. Dar bir çerçeveye kendisini ve dünyayı seyre daldığının farkına varabilen her insan, isterse kendisini büyük ve gerçek değişimlere hazırlayacak olan o kapıdan adımını dışarı atmasıyla, dünyasını, korkular ve kendisine yüklediği anlamlarla nasıl da prangaladığının farkına varacak; attığı her adım, kendisinin kendisine vurduğu zincirin birer halkasını kıracaktır.

Sonra güneşin bugüne kadar aslında gözlerine her gün yeniden doğmuş olduğunu fark edebilmiş olmanın huzuruyla, zincirin son halkasını da kıracak ve yeniden kendisine, özüne doğacaktır insan tüm inancıyla... Bu kitabın, her yeni günde, insanın insanlığa doğuşunun bir muştucusu olması dileğiyle, herkese iyi okumalar diliyorum.

YAZARIN NOTU: “ Friedrich Nietzsche ve Josef Breuer hiç karşılaşmadılar. Yine de, romanın baş karakterlerinin yaşamlarındaki kesitler ve romanın örgüsüne giren önemli olaylar; Breuer’in zihinsel acısı, Nietzsche’nin ümitsizliği, embriyo halindeki psikoterapinin nabzının hızlanmaya başladığı dönem olan 1882 yılında yaşanmıştır. “(syf:370) Psikanaliz öğretisini geliştirmiş olan Yahudi kökenli Avusturyalı nörolog Sigmud Freud da bu dönemde yaşamıştır. 1895’li yıllarda Freud, Breuer ile birlikte histeri üzerine çalışmalar yapmıştır. “Friedrich Nietzsche 1882 baharında genç Lou Salome ile arkadaşı Paul Ree aracılığıyla tanışmış, Nietzsche birkaç ay boyunca onunla kısa, yoğun ve lekesiz bir aşk yaşamıştır. Nietzsche’nin Lou Salome ile ilişkisi, Paul Ree’nin devrede olmasıyla karmaşıklaşmış ve ablası Elisabeth tarafından sabote edilerek onun için acı bir sonla noktalanmıştır; yıllarca yitirilmiş bir aşkın ve uğradığını düşündüğü ihanetin acısını duymuştur Nietzsche.” (syf:370)

“Gerçek Josef Breuer’in de Bertha Pappenheim’a dönük erotik bir saplantısı olmuş muydu? Breuer’in özel yaşamı hakkında pek az şey bilinmektedir, ama bu ihtimali imkansız kılan bir şey de yoktur. Birbiriyle çelişkili tarihsel bilgilere başvurulunca kesin gözüyle bakılabilien tek şey Breuer’in Bertha Pappenheim’i tedavi ettiği sıralarda, her ikisi tarafından da çok karmaşık ve güçlü duyguların yaşanmış olduğudur.” (syf:371) “Breuer’in psikoterapiye büyük bir etkide bulunmasına rağmen, yaşamının yalnızca küçük bir bölümünde psikolojiye ilgi göstermiş olduğunu görmek hayli şaşırtıcıdır. Tıp dünyası Breuer’i yalnızca solunum ve denge fizyolojisindeki araştırmalarıyla değil, yüzyıl sonu Viyana’ında bir nesil boyunca önemli adlara doktorluk yapmış parlak bir tanı uzmanı olarak da hatırlayacaktır.

Nietzsche hayatı boyunca sağlık sorunları çekmiştir. 1890 yılında, iyice çökmüş ve paresisten (üçüncü evredeki frengi) kaynaklanan şiddetli bir felç geçirerek aklını kaybetmiştir, bu hastalık 1900 yılında ölümüne sebep olmuştur; ancak hayatının büyük bir kısmında şiddetli migren ağrıları çektiği sanılmaktadır. Nietzsche migreni yüzünden Avrupa’nın önde gelen çok sayıdaki doktoruna başvurmuştur, bu yüzden tanınmış bir doktor olan Breuer’e de uğraması kuvvetli bir ihtimaldi.” (syf:372-373)

“1882’de, Psikoterapi henüz doğmamıştı ve tabii ki Nietzsche de asla bu konuyla resmi olarak ilgilenmemiştir. Ancak Nietzsche de okumalarından anladığım kadarıyla kendini anlama ve kişilerin değişimi konusuna çok yakın ve derin bir ilgi duymuştur.” (syf:373)

YAZAR HAKKINDA: Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1931'de Washington'da dünyaya gelen Irvın D. Yalom kendisini Tolstoy'a ve Dostoyevski'ye daha çok yaklaştıracaklarını düşündüğü için tıp fakültesine gitmeye karar vermişti. Bu yüzden meslek olarak doktorluğu, uzmanlık olarak da psikiyatriyi seçti. Psikiyatr olarak tüm hastalarına, hikayeleri ortaya çıktıkça bir şaşkınlık duygusuyla yaklaştı. Her hastanın benzersiz bir hikayesi olduğuna, bu yüzden hepsi için farklı bir terapi uygulamak gerektiğine inandı. Bu tutumu, yıllar geçtikçe onu bugün ekonomik güçler tarafından farklı yönlerle çekilen profesyonel psikiyatriden, semptomlara dayalı tanı ve herkes için tek tip, kısa süreli tedaviden uzaklaştırdı.

Irvın D. Yalom, yoksul bir mahallede büyürken tek avuntusu kitaplar, özellikle de kendisine gerçeğinden daha mutluluk verici bir dünya sunan kurmaca yapıtlardı. Roman yazmanın bir insanın yapabileceği en iyi şey olduğu düşüncesi küçük yaşta aklına yerleşti ve bu düşünceden bir daha hiç vazgeçmedi. Romanlarının genel bir okura ulaşp epey ilgi görmesine ve edebi ölçülere tabi tutularak değerlendirilmesine karşın, Yalom onları pedagojik eserler olarak düşünmüş, romanlarını "öğretici roman" adını verdiği yeni bir türün örnekleri olarak tasarladığını söylemiştir.

İlk basımının 1993 yılında yapıldığı Nietzsche Ağladığında kitabının orijinal ismi When Nietzsche Wept'tir. Nietzsche aracılığıyla varoluşun kader, inanç, hakikat, huzur, mutluluk, acı, özgürlük, irade ve neden, nasıl gibi önemli duraklarından söz eden Nietzsche Ağladığında romanı büyük bir ilgi gördü. Kitap, dört yılı aşkın bir süre İsrail'de çok satanlar listesinde yer aldı.

Diğer romanları gibi yirmi kadar dile çevrilerek dünyanın dört bir yanındaki okurlara ulaşan bu kitap, Türkiye'de Ayrıntı Yayınları tarafından 1996 yılında, Aysun Babacan'ın çevirisiyle yayımlanmış, 2011 yılına gelindiğinde ise kırk üçüncü basımına ulaşmıştır.

Irvın D.Yalom, Nietzsche Ağladığında, çev.: Aysun Babacan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996

[1] Friedrich Nietzsche, Zerdüş Böyle Diyordu, çev.: Osman Derinsu, Varlık Yay., 1996

Psikolojik Savaş (Gri Propaganda) / Nevzat Tarhan (essenza)

“Toplumun görünmeyen mekanizmasını işleten kişiler, görünmeyen hükümeti oluşturuyorlar. Adını hiç duymadığımız kişiler tarafından zihinlerimize şekil verildi, zevklerimiz biçimlendirildi.” (Walter Berneis)

Savaş, zihinlerde meşguliyetini tüm soğukluğuyla devam ettirirken, yeni olana sempatiyle yaklaşan tavrını, kendi çerçevesine eklemledi. Sebep, artık sıcak savaşların soğuk savaş yöntemlerine dönüşmesi ve keşfedilmiş, zamanın+sermayenin daha az olması böylece zihin yeni kodlar üretti; savaşa katkı sunmak adına. Birçok insanın, ateş açmaya meyilli soğuk aleti artık - bilgiye- sıçramıştı. Aynı paralellikte, psikolojik sınırlarımızı belirlemeye/ihlal etmeye çalışan -dış etkilerin içsellikçe uzantısı- belirdi. Prof. Dr. Nevzat Tarhan'ın¹ “*Psikolojik Savaş*” adındaki kitabı², bu bağlamda bizlere sesleniyor. Sistematize edilmiş içeriği ve zengin kaynak kullanımıyla sanki aranan tüm tablolar karşımızda.

Kitap 9 ayrı bölüm ve bölüme ait, alt başlıklar ile yoğun bir içerik barındırıyor. Birçok bölüm, içeriğe uygun sözlerle süslenirken, bazı tarihi olaylar ve tarihe yansıyan isimler de analiz edilmiş. Karşılaştırma, örneklendirme yöntemi ve betimlemenin yer bulduğu satırların haricinde, genel olarak bir tanımlama-açıklama havası söz konusu.

Kitabın birde sevimli yanı var. Ortaokul ve lise yıllarında, test çözmekten kaçan ruhumuz, dergilerde yer bulan -kendini ölçen testleri- çözmeye meyilli olur. Testin sonunda, evet/ hayır ya da seçeneği bol şıklardan biri belirlenip, sonuç okunur. Aynı şekilde, kitabın bazı bölümlerinde test verilip, renklilik kazandırılmış. Gerçi, psikoloji ağırlıklı kitapların bir kısmında, bunu görebiliriz.

□□□□□

Evrenin görünmez yasalarının, bir savaş perdesiyle örtüldüğünü ve fırtınalı bir havada artistik tavırlara yer verilmemesini anımsatan kitap belki de daha kalınca giyinip, bol telli bir şemsiye almamızı öneriyor.

Hazırsanız başlayalım (sunum evresine geçiş= yazarla söyleşi yapma hayali:) ³

□□□□□

essenza: Dilerseniz söyleşimize, kitabın adı yani “Psikolojik Savaş” terimiyle başlayalım. “Psikolojik savaş” nedir?

Nevzat Tarhan: “Psikolojik savaş; klasik anlamdaki savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde, savaştan sonra da üstünlüğün devam etmesinde yahut sorunların çözülmesinde insanların ruh haline etki ederek sonuç almaktır” (s.15)

e. Peki, okuyucu bu kitabı neden okumalı?

N.T. “Hile ve aldatmaların etkili olabilmesi için, gizli kalması gerekir. Amacımız hile ve aldatma yöntemlerinin bilinmesini sağlamakla toplumsal ahlaka hizmet etmektir. Psikolojik savaşta yenilen taraf, bilgi gücü zayıf olan taraftır. Doğru insanların ayakta kalmak, toplumun geleceğinde söz sahibi olmak gibi bir kaygıları varsa bu kitabı okumaları önemlidir.” (s.12)

e. İnsanın “hâkim olma” dürtüsü, dün olduğu gibi bugünde güncelliğini koruyor. Bugün, bu arzu nasıl bir dönemsel farklılıklara işaret?

N.T. İnsanlık tarihinde üç dönem vardır. Bunlar kölelik dönemi, işçilik dönemi ve bugün yaşanan özgürlük dönemidir. Özgürlük döneminde güç odakları, denetimi ellerinde tutabilmek için, baskı, tehdit ve korkutma yöntemleri yerine, daha çok propagandayı kullanmaya başladılar. (s.21)

e. Bu savaşa hazırlık yapanlar kimler? Güç kimden yana?

N.T. “Yüksek teknolojilere sahip olan ABD ve diğer Batılı ülkelerin askeri karargahları, geleceğin savaşları için hazırlanıyorlar. Bu savaşlarda kurşun yerine bilgi kullanılacaktır. Savaşın kimin kazanacağını teknoloji belirleyecektir.” (s.21)

e. Geleceğin savaşlarında, “bilgi” ana merkez ise asker sayısında bir azalma olduğu söylenebilir mi?

N.T. “Bu tabloda görüleceği gibi, teknoloji ilerledikçe bilgi akışı hızlanıyor, kilometreyi koruyan asker sayısı ise azalıyor.” (s.23)

	10 Km koruyanasker sayısı	Bilgi çıkışı	Yıllar
ABD iç savaşı	38.830	Telgraf, dk. 30 kelime	1861-1865
1.Dünya savaşı	4.040	Telgraf, dk. 30 kelime	1914-1918
2.Dünya savaşı	360	(Telg. Telefon) dk. 66 kelime	1939-1945
Körfez savaşı	23-24	Bilgisayar dk. 192 bin kelime	1991

e. Bu savaşın taktiksel hedefleri hangi unsurları barındırıyor?

N.T. “Psikolojik savaşın beş taktik hedefi vardır: toplumda itaat duygusunu arttırmak, uluslar arası kamuoyunu yanıltmak, halkla yönetim arasını açmak, komutanları yanıltmak ve kültür değişimini sağlamak” (s.24)

e. “Toplumda itaat duygusunu arttırmak” dediniz. Bu durumu tarihten bir örnekle açıklayabilir miyiz?

N.T. “Bu duyguyla, korku duygusunu uyandırarak doğabilecek tepkileri önlemek amaçlanır... Nitekim yaşanan soğuk savaşlarla Rus toplumu, Batı değerlerine karşı sempati duymaya başladı. Kendine olan güveni azaldı. Çernobil gibi olaylar abartılmak suretiyle kamuoyunun sisteme olan bağlılığı zayıflatıldı. Soğuk savaş; yoğun film, radyo ve diğer basının yaptığı propaganda etkisi Sovyetler toplumunda amacına ulaşmış oldu. Bu silaha başvurmadan kazanılan bir savaştı” (s.24)

e. O zaman bilinçli olarak hazırlanan projelerden bahsediyoruz. Olaya bakış açısını daha net bir örnekle karşılırsak; dünyaya hazırlanan bir proje gerçekleştirildi mi?

N.T. “Kültür ihracı yoluyla yapılan psikolojik savaşın örneğini bugün bütün dünya yaşıyor. Birçok kültürler yok olmak üzereyken Amerika kültürü dünyada tek kültür olma yolunda. Hollywood yapımı filmler, blucin, kola ve fast foodlarda insanların yüzyıllara dayanan kültürel dokuları, yaşama biçimleri ve damak zevkleri değiştirilmeye çalışılıyor. Fransa ve İtalya bu durumun farkında olan ülkeler olarak İngilizceyi günlük yaşamda kullanmıyor, kendi mutfak, sanat ve dillerini böyle koruyabiliyorlar... Kültürel değişim projesinin bilinçli bir proje olduğunu ispat eden olay 1980’li yıllarda ülkemizde yaşandı. O tarihlerde Kültür Bakanı (Gökhan Maraş)Meclise, ABD filmlerinin kısıtlanması ve Türk filmlerinin teşvik edilmesi için bir yasa teklifi verdi. Bunun üzerine ABD Başkanı (G. Bush) bizzat telefonla T. Özal’ı arayarak yasa teklifinin Meclisten geri çekilmesini sağladı. Böylece bol Amerikan filmi seyredilecek, ardından Amerikan hayranı insanların sayısı çoğalacak ve tabii olarak da para akışı ABD’ye gidecekti.” (s.26)

e. Belli bir kuvvet üzerine, bu durumu tetikleyen olaylar da mevcut. Örneğin ülkemizde bir dönem, dini değerlere karşı tutum vardı. Belki hala var.

N.T. “Bu daha çok uzun vadeli bir planın gereğidir. Toplumun kültüre dayalı yaşadığı inanç sistemini değiştirerek, ancak toplumu istediği gibi sömürmek mümkün olacaktır... Düşmanın dini değerlerini, geleneklerini ve kültürel özelliklerini gülünç hale getirecek biçimde propaganda yapmak önemli bir taktiktir. “İmam”, “Şaban”, “Şakir”, “Abdi”, “Kürt”, “Şeriat”, “ahlak” gibi millet nazarında kabul gören ve günlük dilde kullanılan kelimeleri, sinsî propagandalarla yıpratmak ve toplumsal iletişimde uyuşmazlıkların doğrulması ve kavga alanı oluşturulması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.” (s.27)

e. Başörtüsü meselesi, bu anlamda psikolojik savaşın detaylarından değil mi?

N.T. “Asırlardır süregelen kültürel inanç sisteminin bir geleneği olan baş örtmeye, bu alanın dışına çıkılarak siyasi bir anlam yüklenildi... Sakıncalı insanlar konumuna oturtuldu... İnançları ve işi arasında tercihe zorlanan bu insanlar psikolojik sorunlar yaşamaya başladılar... Ancak dini değerlere karşı yapılan savaşlar uzun vadede hep dini değerlerin lehine sonuçlanmıştır.” (s.28)

e. Psikolojik savaşta, “zihin kontrolü el değiştiriyor” diyebilir miyiz?

N.T. “Psikolojik savaşın yöntemi beyin yıkamadır... İstihbarat örgütleri beyin kontrolü konusuna bilimsel olarak eğilmektedirler. Sürekli çalışarak bu konuda yeni yollar araştırmaktadırlar.” (s.35, s.65)

e. En sık kullanılan yöntem hangisidir?

N.T. “Kimyasal maddeler yardımıyla kişinin düşüncesinin etki altına alınmasıdır.” (s.66)

e. Bu maddeyi alan kişide ne tarz değişiklikler görülür?

N.T. “Zihin kontrolü deneylerinde ilk kullanılan madde LSD idi. LSD psikokimyasal bir maddedir. Bu maddeyi alan kişide, olağanüstü psikolojik değişimler olur. Halüsinasyonlar görmeye başlar, canlı ve neşeli olur, güçlü olma duygusu taşır, ardından farklı düşünce ve davranışlar içerisine girer. Bu madde beyin ön bölgesinde, Dopamin adı verilen zevk maddesini aşırı salgılamaktadır. Bu maddeyi alan bir kişi, inandırıldığı konuda olağanüstü eylemler gerçekleştirebilmektedir... İçkisine LSD veya uyuşturucu katan kişilerin kolay intihar etikleri ve kolay adam öldürdükleri bilinen gerçeklerdir.” (s.67)

e. Bu anlamda Hitleri örnek verebiliriz.

N.T. “Hitler, milyonlarca psikoaktif maddeyi kullanarak ordusunu hareket kabiliyeti açısından çok hızlı hale getirmiştir.” (s.67)

e. Psikolojik savaş yöntemlerini kullanan kişilerin ruh halleri nasıl?

N.T. “Bellı ruh halleri ve kişilik yapıları vardır. Bunlara karşı korunabilmek ve karşı fikir geliştirebilmek için bu ruh hallerini iyi tanımak gerekir... Kitapta bu ruh hallerinin psikiyatrik analizleri yer alıyor... Örneğin, püritenler: baskı, ceza, korkutma, tehdit ve sindirme gibi unsurları uygulayarak, dünyayı doğru, adaletli, sevgi dolu yapmaya çalışırlar. Bu püriten eğer baskın kültüre mensup biri ise, diğer kültürleri yok etmekten zevk alır. Bunların -ya sev, ya terk et- tarzındaki şovenizmi sloganlaştırdıkları görülür.” (s.129, s.150, s.151)

e. Aynı örnek üzerinden ilersek, püriten kişi eğer bir yöneticiyse ne olur?

N.T. “Bu kişi birinci adam olursa vay onun yanında çalışanların haline demek gerekecektir. İkinci adam olurlarsa büyük bir boşluğu doldururlar.” (s.151)

e. Baskıcı kişilikten bahsetmişken insanlık tarihi belki bu tarz ya da buna yakın kişilerle dolu. Birçok olay yaşandı ve çoğu zaman kaderine razı hayat seçildi. Baskısal manyetik durumların, gölgesinde olma hissiyatı neye tekabül ediyor? Bu yüzyılda bir değişiklik var mı?

N.T. “İnsanlık tarihinde hep adaletsizlikler oldu... Bu yüzyılda insanlık uyandı, sade insanlar da her şeyi görebilir oldular. Böylece toplumsal talep arttı. İnsanlık uyanmışken ve insaniyetin getirdiği nimetleri tatmışken bunu güzel yaşamak için adaletli bir global düzene ihtiyaç vardır.”(s.89)

e. Çağımızın evrensel değerleri nelerdir?

N.T. “Özgürlükçülük, çoğulculuk, açıklık ve uzlaşma” (s.209)

e. Bu ışıla yola çıkarsak, küresel barış gerçekleşir mi?

N.T. “İyi insanlar-kötü insanlar mücadelelerinde küresel ahlak, şiddet içermeyen kültür, insanlık bilinci, adil ekonomik düzen ve paylaşma ahlakı çoğunluğun kabul ettiği altın standart haline gelmezse, ne yazık ki küresel barış olamayacaktır.” (s.89)

e. Son olarak, kitap kapsamında ana merkez neyi işaret ediyor? Yapılması gerekenler neler olabilir?

N.T. “Kitapta kapsanan konuların çoğu sevgi, saygı, güven duygusunun önemine işaret eder. Baskıcı yaklaşımların insanı ahlaksızlaştırdığı, ikiyüzlülüğe, samimiyetsizliğe ittiği vurgulanır. Siyasi ve askeri otoritenin kültürel inanç sistemini göz önüne almasına uyarı niteliği taşır...”

“Barış ve huzurun yaygınlaşması için insan psikolojisini merkez alan politikalar üretmek ön planda yer alacaktır. Post-modernizm böyle diyor.” (s.210)

e. Peki, çok teşekkürler.

ooooo

¹ <http://www.nevzattarhan.com/hakkında>

² Tarhan, N. 2003. Psikolojik Savaş, Timaş Yay. , 216s.

³ Nasıl bir besteden notayı çıkarmak bütünlüğü bozarsa, bu kitap için de önemli kıldığım sözcükler, zincire tabi bu bağlamda söyleşi hayali kurmak belki de en iyisi.

Denemeler – Montaigne (essenza)

“Herkes dünyayı değiştirmeyi düşünür, ama kimse kendini değiştirmeyi düşünmez.” (Tolstoy)

Lise yıllarında (belki daha öncesinde), okuyup “tekrar okusam iyi olur” dediğiniz ya da ara sıra baktığınız kitaplar vardır. Denemelerde, onlardan biri değil mi? İşte Montaigne ve denemeler.¹

Montaigne, okuyucuya seslenir: *“bu kitapta yalan dolan yok. Sana baştan söyleyeyim ki, ben burada yakınlarım ve kendim dışında hiçbir amaç gütmedim... Bu kitabı yakınlarım için bir kolaylık olsun diye yazdım... Okuyucu, kitabımın özü benim: Boş zamanlarını bu kadar sudan ve anlamsız bir konuya harcaman akıl karı olmaz...”* (s.26)

“Ben/kendim” çevresinde dönen anlatı, neredeyse her dönüşte aynı yansımaya tekabül ediyor- Montaigne’le özleşme. Montaigne, kendini maskesiz anlattığını ve herhangi bir kaygı taşımadığı izlenimini, tekrerrüle verir.

Kişisellikten öte, hayatı; örnekler ve sözlerle yorumlayan/anlamaya çalışan ve “kendini” tanıma çabasıyla hareket eden -deneme türünün atası- Montaigne, ruh-beden-yaşam sarmalını, sizi de içine alan çeşnisiyle aktarıyor.

Antik Yunan ve Latin ağırlıklı alıntılarla bezenen denemeler, okuyucuya hem samimiyyetin dilini hem de düşünmenin/gözlemlenen olgunun, işlevini ortaya koyuyor.

Montaigne bu işi yaparken belki de bizlere “ben tüccar değilim, sadece kendine yaklaşma çabalı fakır köyün dilencisiyim” esintisini veriyor.

Peki, Montaigne acaba bu denemeleri yazarken nasıl bir çevrenin/dünyanın etkisi altındaydı ya da nasıl bir yüzyılda doğdu?

Ortaçağ'ın karanlık olarak kabul edildiği/komün yapı, aklın özgürlüğe kavuşacağı düşüncesiyle, hareketlenmenin geniş çerçevede bir alanı, belki de dönem sonrası için dünyayı da etkileyeceği bir dönüşüme tabiydi. Bir yeniliğin ya da uyanışın anlam kazanacağı süreç, durumun sisli bir perdeyle bütünleştiği ve bu perdenin kaldırılacağı bir zamana işaretledi.

Gözle görülen ya da sunulanın aksine, başka bir kapının olduğunu fark eden insan kendine merhaba diyordu. Radikal değişimlerin yaşanacağı bir çağa giriş başlamıştı. Böylelikle Rönesans'ın, bireyselliği ön plana çıkaran açık hali birçok alanda kendini göstermeye başladı. Tarih sayfalarından aklımda kalan klişeler bunlar. Aslında başkaldırısız bir düzen vardı. Dogma ve seküler yapı ayrı korunaklı haliyle düzenin parçaları haline gelmişti, diyebiliriz-ilk planda- (Montaigne ise 16. yy.da doğmuş).

ooooo

Montaigne, çocukluğunu şatoda geçiren, daha dört yaşında Latince öğrenen (belki bu yüzden bu dile yakınlık besleyen), müzikle uyanan, özgür bir çocukluk geçiren ve bu özgür haliyle, hayatının her sayfasını, özgür kılmaya adanmış öte yandan adanmalara da karşı duran bir bilgin. İlerleyen yaşlarda, gönderildiği okulda; yapılanmanın otoriter hali, Montaigne'in kalıplaşmışgillerin yansımalarını-korunaklı kılan- güçlü yanıyla, belki de ötelenmişti.

Geniş kapsamlı hayat öyküsünden² bahsetmeyeceğim. Ancak Montaigne'in yaşamış olduğu birçok olayın (toplumsal kaosa sebep savaşlar (dinsel) v.s.) etkisi belki de dine kaşı soğutucu görevini işlevselleştirdi. Hayata belki daha kuşkululu daha farklı bir açıdan bakmasına sebebiyet verdi. Bilemeyiz. Ancak düşüncelerini belirttiği denemelerde, gözlemlediği olaylara anlam yükleyişinin arka planında, inandıklarının ışığının kaybolması olabilir. Böyle düşünebiliriz ya da daha farklı.

Yaşamı kendi diliyle/düşüncesiyle, nasıl yaşadığını/yaşanılacağını anlatan denemelerini oluştururken, yıllarca kendini bir anlamda izole edip okuyan-düşünen-yazan bir düşünür Montaigne. Yazdıklarının bundan önce olduğu gibi bundan sonrası içinde okunacağı aşikar.

ooooo

Mösyö Montaigne'i kısaca tanımaya çalıştıktan sonra (belki daha iyi tanımak için) hayatını yansıttığı kitabın bazı detaylarına geçelim. Önce kitabın serbest düşüncenin ışığındaki ana odağının "kendini tanımak" olduğunu söyleyelim. Sokrates ne diyordu: "*Kendini bil!*"

ooooo

Hindistan'ın büyük mutasavvıfı Muînüddîn-i Çeştî"yedi günde bir, beş miskal kuru ekmeği suya batırır ve öyle yerdi."Bildiğim kadarıyla az yiyince daha az serbest radikal oluşacağından immünite daha etkili olur. Örneğin çok sevdiğiniz herhangi bir şeyden vazgeçmeyi deneyin, bir süre yemeyin/kullanmayın-uzak durun böylece iradenizi test edin. Olur mu?

Sanırım bir filmde duymuştum, not almışım: “kendini tanımak denen o dağa tırmanmaya başla!”

“Sen test ettin mi?” dersiniz. İradenizi kontrol etme dürtüsü enteresan. Evet, benim de hayatımda bağlılık derecesini aştığım durumları gördüğümde ya da uyarılara kulak verdiğimde, bağlılıktan uzak duruşum bir süreliğine ya da tamamen oldu. Belki gelenekselleşmiş yeme kültürüne dair belki çok sevdiğin bir durumun olmayışını tatmak babında yani hiçbir durumun/materyalin kölesi olmama arzusu.

Yemek deyince, aklıma İngilizlerin kullandığı bir deyim geldi: You are what you eat (Siz ne yerseniz osunuz). Aslında detayıyla düşünmek gerekiyor. Şimdilik bunu erteleyelim.

ooooo

Peki, güçlü dediğimiz unsurdan/hayatımızdaki adanmışlıklardan uzak halimiz sadece yemek değil elbette birçok unsur için geçerli. Güçlü duygular. Mesela, Montaigne -romantik aşkın- kendiliğe aykırı olduğunu düşünenlerden biri/özgürlüğünü elinde tutmak ve bu özgürlüğün içerisinde köleşmeye gidecek olan her bir yapılanmaya, kuşkuyla bakmakta (en azından bana öyle hissettirdi).

Birde kendini tanımak kavramının, bu yüzyılda savrulan zamanın monotonluğuyla daha çok yabancılaşmaya yaklaştığını söyleyebiliriz.

ooooo

Denemelere dönersek;

Montaigne, “*her insanda, insanlığın bütün halleri vardır.*” der. Öyle ya her düşünüş aslında içimizdeki ben-lerin yolculukta gölgesi. Hangi yolculuğa çıkacağımızı belirleyen de “ben” değil mi? {Yunus Emre’yi hatırlayalım “*Bir ben vardır bende benden içeri*”}

ooooo

Öyleyse, çıkılan yolculukta hangi kavramın yansıması var?

Montaigne, yolculukta her yaşın hatta her anın farklı olduğunu ve geçişlerde ana merkezinin “doğruluk” olduğunu söyler. Görebildiklerimizin, kendimizle sınırlı olduğunu ve algıladıklarımızın bizi ancak en üst mertebede –bilgin- yapacağını hatırlatır. “...Ancak kendi aklımızla akıllı olabiliriz.” (s.29)

“Her anın farklılığı” bunlar aslında sihirli kelimeler. Düşünsenize, kısa bir zaman önce -yeni bir yıla geçişin- kutlanmasına şahit olduk. Neden insanlar kutlama yapıyor? Yeni bir yılı, başlangıç olarak gördükleri için mi? Yeni kavramı, eskiden uzaklaşmak isteyenler/yeniliğe ihtiyaç duyanlar için umut bağlayacakları bir geçişi mi temsil ediyor?

Oysaki Montaigne ne demiş “*Az sonra değişebilirim. Yalnız halim değil, amacım da değişebilir.*” (s.28) Doğrusuda bu değil mi! Her an, olduğumuzdan farklı bir yere geçiş olabilir. Yeni yıl kutlaması, yeni ay kutlaması ya da yeni bir güne geçiş hatta yeni bir saate... Sonuçta nefes aldığımız “her an” aslında mutlu olmamıza sebep. Yapacaklarımız için “her an” aslında değerli değil mi?

ooooo

Peki, Montaigne akıllı olmakla-bilgin olmak meselesinde, robotlaşan bireylere mi seslenmiş? Düşünmeden/sorgulamadan direkt alınan bilgiler, olgunlaşmadan koparılan bir meyveye benzemez mi?

Şunu soralım: düşünceleri tekselleşen bir birey mi, düşünceleri hür bir birey mi? Hangisi?

Yazık ki eğitim sistemimiz, öğrencinin dili dışarıda not almasıyla örtüşen bir düzen. Oysaki istenen/beklenen bu olmamalı. İnsanın ufkunu açan, düşünmeyi-sorgulamayı öğreten bireyler yetiştirilmeli. Hangi öğrenci, sistemin kölesi olmayı ister ki? Tercih edilen, anlamlı-renkli-relax öğrenme/öğretme sistemi değil midir?

ooooo

Yaşam değerli, “her an” işleyişte ve bu düzenin gerçek anlamda işlevini koruması, onların da çoğalmasına sebep. Keşke-siz bir yaşam mümkün değil mi? Neden hep imkanı geri sayfalarda arıyoruz.

Bizler yaşamıyor muyuz? İstedığımızı yapabilecek anları çoğaltamaz mıyız?

Bakalım Montaigne “yaşamak ve çalışmak” denemesinde ne demiş: “...bugün hiçbir şey yapmadım ne demek? Yaşadınız ya! Bu sizin yalnız başlıca işiniz değil, en parlak, en onurlu işinizdir.” “-Bana büyük işler çevirmek olanağını verselerdi, neler yapmaya gücüm olduğunu gösterirdim. Deriz. Önce siz kendi hayatınızı düşünmeyi, çevirmeyi bildiniz mi? Bildinizse bütün işlerin en büyüğünü görmek için büyük fırsatlara ihtiyaç yoktur; hangi mevkide olursa olsun, perde arkasında da, perde önünde de insan kendini gösterir. Bizim işimiz kitap doldurmak değil, ahlakımızı yapmaktır; savaşmak ülke kazanmak değil, yaşayışımıza dirlik düzenlik getirmektir; En büyük en onurlu eserimiz doğru dürüst yaşamaktır...”(s.44)

Son cümleye dikkat!Bu çağda bunu tam anlamıyla yaşayan var mı acaba?

Onurlu maskesini takıp, sağa-sola saldırgan bir tavırla yaklaşmak sanki standart bir meslek oldu. Kiminle konuşsan hep doğruluktan bahsediyor ama kimse doğru merkezli düşünemiyor. Nasıl bir çerçeveye hapsolmuşsak, dinlemekten/anlamaktan yorulmuşları oynuyoruz. Frekanslarımızı değiştirmekten aciziz. Sanki ucuz bir kahramanlığın içinde, kendimizi kandıran çocuklar gibiyiz. Oysa gerçek devrim “özümüzde” olmalı. Çünkü “bu dünyada bırakabileceğin en büyük miras dürüstlüktür.”(Xsentius)

ooooo

Peki, bu durumda birey –kendiyile- sürprizsiz bir parametre ekseninde mi? Yoksa değişken bir grafiği mi temsil ediyor?

Aslında ne kendimiz gibi davranıyoruz ne de karşı tarafa göstermiş olduğumuz tip gibi (gelgitler yaşıyoruz/bukalemun muyuz neyiz anlayamadım).

Montaigne, bu noktada kişinin olduğu gibi görünmesi gerekliliğini vurguluyor. Hayal kurmamıza neden oluyor-böyle bir toplum/dünya.

Ne güzel söylemiş Aristo “ hiçbir iyilik sahtelikle bir arada gitmez; doğru hiçbir zaman yanlışla yer vermez.” (s.33)

oooo

Bu bağlamda düşününce, eleştirel kültürün gelenekselliğiyle davranırsam; bulunduğum toplumun kabul ettiği inanç (dini) ile uygulama arasında gördüğüm uç noktadaki farklılıklar hep beni şaşırtmıştır. “Nasıl olur” dedim “nasıl inandığı değerler olduğunu söyleyen kişiler ona göre davranmaz”, “en azından ahlaki duruşunun olması gerekmez mi” ki benim için ilk planda önemli olan kişinin karşısındakine zarar vermemesi durumudur.

Sonuçta klişeler asılıydı belleğimde- her farklılık zenginliktir- ancak farklılıkların da sinerjisi saygı- hoşgörü noktası olmalı. Bu arada bumerang misali her sözün/her düşüncenin yayılımının olacağı mantığına inanırken bu durumu ötelemeye çalıştım (mevcut duruma alışkanlık).

oooo

Elbette yine kapı, bakış açısıyla ilintili bir duruma çıkıyor. Kişilerin neyi/neye göre yaptıklarını yine kendi içsellikle bilmek oldukça zor, eleştirel gücümüzün her durumda olduğu gibi bu durumda da işleyişini koruduğu aşikâr.

oooo

Peki, maskeler dedik, doğrunun yanında yanlışın esamesinin okunmayacağını belirttik. Bu durumda, “kendi” olmak kolay mı?

Metropole uzanan göç dalgası, binaların hakimiyetiyle doğadan-insandan uzak ve anılarını tazelemeyenlerin/önce ve sonrayı birleştiremeyenlerin, gittikçe kendine yabancılaştığı bir duruma sebep. Kavramlar kargaşası belki de bu noktada başlıyor.

Bize öğretilen/dayatılan birçok kavram, aslında dönemsel mimarların eserleri değil mi? Misal güzel konuşma/yazma sınırının da belirlendiği bir dünyanın bireyleriyiz. Neredeyse her şey sınırlarla çevrili. Ya öylesin ya böyle! Sanki ötesi yok. Bakın Montaigne, kendi olduğunu ve böyle bir görsellikten kopuk olmanın rahatlığını nasıl anlatıyor: *“Yazarken rastgele gittiğim için bol bol hatalara düşerim. Bunları pekala düzeltebilirdim. Ama o zaman, benim adetim, malım olmuş kusurları düzeltmekle kendi kendimi yanlış tanıtmış olurdum... Dikkatsizlikten gelen hatalarımı düzeltsem bile, bende adet haline gelmiş olanları düzeltemem. Ben hep böyle konuşmuyor muyum?...Herkes kitabımda beni, bende kitabımı görsün.”(s.36)*

oooo

Kendi olmak/kendini dinlemek farkındayım yoluna giriş mi?

Bir şeylerin farkına varabilmek/farkındalık. Doğrusu kendimizi aldatmaktan öteye gidemiyoruz. Hareketin ismi: “farkında olabilme edası”. Bu duruma vakıf değil gibiyiz?

Ne dersiniz? Bilmenin esasen uygulamak olduğunu belki de gözden geçiriyoruz. Şöyle ki tam terside mümkün, acaba duruma göre uyguladıklarımız/uygulamamayı seçtiklerimiz bildiklerimizden mi ibaret?

İşi, koku takibi olan zihnin, ışınlamasına mı maruzuz (bu durumu seçen kim)? Yansımalar zincirinin, halkalarından oluşan bir yapılaşmanın, modernize halinin yarışıysa süregelen, neden genelde sonuç

değişmez. Galip gelen, yine egosal manyetik durumların sisli perdesi olmalı. Başka oyuncu yok mu? “Güzellik” yerinde bekler. Arada gülümser belki fark ederiz sınırlı esaretimizle.

ooooo

Oysa dağınık bir puzzle misali, oyunu tamamlamaya çalışan bireyler değil miyiz?

Hayat bizi “farkındayım, ne hoş” realitesizliğinin tınısına götürür. Haklısınız hayata suç attım-ancak sürdürdüğümüz hayat, kendinin hayatı/tercih ettiğimiz hayat yani ne kadar oyun hayatın karelerini oluştursa da kareleri renklendiren bizleriz, bir bakıma hayat biziz.

Peki, şöyle diyelim içimizde vuku bulan oluşumun dışı yansıması çelişkili değilse sanırım kendi farkındalığımıza ulaştığımızın göstergesi. Yalnız iç-dış uyumun hangi kılavuza tabi olduğunu da düşünmek gerek!

Farkında olmak/durumun bilincine varmak/bilmek = olayın farklılığına istinaden uygulama (ma)k (şart=ego’nun devre dışı hali)

Formülize etmek ne kadar kolay değil mi?

ooooo

Peki, oyunlarla devam edelim.

Çocukken “sos” oyunu oynardık. Bilirsiniz. “sos” kelimesini en çok oluşturan kazanır (yeni versiyonu xox). Sos’u yapmak için de bir tarafın hata yapması beklenir şimdi taraflar kim siz belirleyin. Sizce sos yapıp, kazanan hangi taraf? Onu da hayata dair seçimlerimizde -taraf olduklarımızın- oyunda mevcudiyetini düşünerek görelim. Oyunun en önemli yanı ilk sos’u yapan tarafın, sonraki hamlelerde sos’u yapabilirliğinin artma durumu (bazen de sos yapılmasına izin verilir ancak bu darbenin ayak sesleridir-hoşuna giden durumların farklı sonuçlar doğurma ihtimali-).

Yani olayın farkında olabilmek gerekiyor. Oyunu algılayamayan kişiler ne yapar hemen teslimiyete bürünür. Yaptıklarından başka alternatif yokmuşçasına/sessizce “malzemeyi kullanabilirsin” der!

(Dip not: sos u yapan ya sevincini bağırarak gösterir ya da çaktırmadan yoluna devam eder çünkü yeni bir sos yapma dürtüsü onu beklemektedir)

ooooo

O zaman şöyle düşünelim; hani bazen elimizi verip, kolumuzu kaptırdığımız durumlar söz konusudur.

Şimdi ilk puzzle oyununda ne olmuştu? Kazanan hep sisli perdeydi. Acaba biz hayatın ayarlarıyla oynarsak, hamleleri bir oyuncuya verirken diğer oyuncu olan “güzellik” bizden uzaklaşmaz mı/onu küstürmez miyiz en önemlisi önemi sisli perdeye yükledikçe, tanrılaştırdığımız bir eğilimin bizi köleleştirmesine izin vermez miyiz?

Belki de farkında olmadan teslimiyeti, olması gerekenden uzak tavırlara veriyoruz.

ooooo

Öte yandan her detayın ince yapısı mevcut, peki yanlışlarımız ya da isabet kıldığımız minimallikten maksimizeye her oluşum, kümenin bir elemanı değil midir?

Hayatta oynanan bir saliselik sürecin yaptırımlarında bile, dönüşüm kavramı adına layık davranıyorsa, o zaman her bir teorinin oyunun içinde olduğunu ve etkisiz eleman niteliği taşımadığını bilmemiz. Belki daha da detayı, diyalogların etkileşiminin bu teorinin başkahramanı olduğunu bilerek edalanmamız gerekmez mi?

Hayat bir strateji oyunu, kurallar çizelgesinde silsilelerin etkisinin farkına varmak ve öteyi kavramaya çalışmak...

ooooo

Peki, denemelere geri dönelim.

Açıkkası Montaigne her denemesinde neye önem verdiğini, neden hoşlanmadığını, neyin olması gerektiğini güzelce belirtmiş. Yazdığı sade+samimi dille Montaigne'i tanımamak mümkün değil! Oysa çevremizdeki insanları ne kadar tanıyoruz?

Düşüncelerini kem küm etmeden, dosdoğru söyleyen kaç kişi var?

Herkes cesaretli olsa, korkmasa da inandığı ne ise söyleyebilse; olduğu gibi görünse kendi doğrusu ne ise haykırabilse ama biz insanların büyük çoğunluğu maalesef "korkak" oysaki doğruyu istiyorsak doğruları paylaşmayla asıl doğruya varılır.

Korkaklardan olmaktan korkalım!

ooooo

Peki, bu durumda ruh ve beden bütünselliğimiz sekteye mi uğruyor?

Montaigne, ruh ve beden bütünselliğinin gerekliliğini şöyle aktarıyor: *"...ikisinin hareketleri arasında başkalık ve karşıtlık değil, uygunluk ve benzerlik olsun."* (s.45)

Yazık ki bedenimizin -ruhumuzun efendisi- olmasına izin veriyoruz. Oysa efendiliği ruhumuza verebilsek, bedeni disipline edecek. Böylece her şey kolaylaşacak.

Seçim bizim, mahkumiyet ya da serbesiyetlik hangisi? Sartre bu durumda ne der *"İnsan seçim yapmaya mahkumdur."*

ooooo

Hayata yansıyanlar, neyi ne kadar görebildiğimizin belki de neyin nelere yol açabileceği tahlilini yapmaktan uzak, bilinmezliğin döngüsel yaklaşımları.

Sürprizin kötü ya da yeni olmasından öte var olan harikuladelik nefes alışımız değil mi? Zincirin halkalarına her an bütün hoşnutluğuyla anlamlı yüklenişler, belki de gülümsemeye sebebiyet.

Öte yandan tutunmuşluğumuz, hangi değer kalıbıyla örtülüyse, bizi bizden almaya paralel halleri yaşamaya başlar. Belki deryanın boğucu havasıyla ve esaretine kurban gidişlerimizin kaynağını, irade noksanlığımıza bağlayacak çapta göstergelerden bihaberiz.

ooooo

Peki ya ruh ve beden bağımsız bir işleyiş mi yoksa hareket beraberliği mi?

Merkez üssü, her beden ve ruh kompleksinde değişen ancak benzerliklerden oluşabilecek halkaların da oluşturduğu bir zincirin tabiatı.

Farklı tabiatları olan tek bir bünye mi? Kişinin bünyesinin notaları farklı nağmelere işaret edebilir mi? Her nağme farklı tınlarla ayrılır. Peki, hangi nağmeyi hangi zamana denk düşürmeliyiz ya da zamana uydurmalı mıyız?

Sanırım hissiyatın yükseldiği akım, baskınlığın ruhun elinde görüntüsünü veriyor.

ooooo

Ruhi ve hayata dair tutumların birbiriyle farklı olarak gösterilmesi bence mütalaa edilmemeli aslında her alanda zati birbirlerine tesirleri söz konusu değil mi?

Yani, ruhun derinliğine işlenen her oluşum-her türlü faaliyet aslında birbirleriyle bağlantılı diyebiliriz. Hayata yansıyan olaylar farklılık gösterse de bütünselliğin temelinde, yansımaların bağlantısız olmadığını ve her anın kişinin hakikatiyle bir zincir oluşturduğunu ve ana metanın hep aynı merkezden tebarüz edildiğini düşünüyorum. Yaklaşımlarımızın neyi işaret ettiğini ve bütünselliği hangi amaç için kullandığımızı irdeleyerek belki de hareket etmeliyiz.

ooooo

Belki de dost edinemeyişimizin ya da dost sayımızın az olmasının nedenleri de bunlar {Aristoteles: "Ey dostlarım, dünyada dost yoktur" (s.54) }.

Yani Montaigne'in belirttiği gibi "başkalık" ["...ikisinin hareketleri arasında başkalık ve karşıtlık değil, uygunluk ve benzerlik olsun." (s.45)].

Başkalık/karşıtlık, belli bir zaman sonra yüzünü gösteriyor ve sonra ses yayılıyor: "tamam da benim tanıdığım kişi bu değil". Alınan yaralar arttıkça dostluk bağları da gevşiyor.

Oysa sevgi temelli duruşta, sevginin açılımı hep güzelden yana değil mi?

Örneğin yanlış yolda ilerlerken doğru yoldan sana sinyal veren/hatırlatmada bulunan birine teşekkür mü edilir yoksa... (teşekkür=dönüşüm)

ooooo

Sizler için önemlimi bilmiyorum ama sizi seviyorum; kendinizi sevdiğiniz kadar (kişi gerçeği gördüğü kadar kendini sever ancak kendini sevmesi gerçeği gördüğü anlamına gelmez).

ooooo

Peki, dost seçimimiz/dost oluşumuz hangi durumları barındırıyor?

İnananın dostluğu sonsuz, inanana- inanma isteği son bulmayana...

İnsanı dost sayıyorsun, “erdem” diyorsun...

Kandırmak kolaydır insanı, biliyorsun!

Ama yine de kötüyle yönetmiyorsun...

Negatifliğin bile pozitiflik için, dostluğun sonsuzluğu için...

Ama “hayır” diyor insan...

Ve inanan inanmayan herkesin “ben hata yapmadım dostlarım hatalıymış o beni etkiledi v.s.” diye – zırladığı- o günde “düşman” diye niteleyeceğin insanlarla, bugününü seçiyorsun!

ooooo

Yüz çeviriler /doğruya uzaklık ürpertici değil mi?

ooooo

Peki neden?

Bence uzun süre kendimizi gizleriz çünkü ego empati rolünü çok güzel yapmamızı söyler. Doğruyu veya doğrumuzu değil, karşı tarafın duymak istediğini söyletir bize. Bu da yalancılıktır bencillikle kullanmadır düşünülen... Dostunu hep yanında istemek...

Bu nedenle bence “sen ben olmadıkça değil sen sen olmadıkça... uzağım” demeliyiz!

ooooo

“Hayır” diyebilirsin. Ne hayır-ı?

Aslında “sen ancak sen olmaya hayır” diyebilirsin!

Çünkü esas tavır “gerçeği hiçe sayan düşünceye” olmalı.

Zevzek egosal gurur izin vermiyor, diyemiyorsun.

Egomuzu yenemeyişimizin etkisiyle “hayır” çıkıyor/düşünmeden çıkıyor kelimeler.

Egoyu mikro bile görsen cümlelerin ne kadar farklılaşır!

ooooo

Bugün olması gerekeni yapmışsak; geçmişten ders çıkarmayı ancak o zaman öğrenmişizdir. Unutuyoruz!

www.derindusunce.org

Fikir Platformu

Öz eleştiriye engelleyen egomuz olduğunu unutuyoruz!

Empati sonrası görebileceğimiz ciddi özür dileme gerekliliğini unutuyoruz!

Birbirimize unutmamayı/unutmama gerekliliğini hatırlatmamız kadar doğal bir şey olmayacağını buna verilecek cevabın negatif olmaması gerektiğini unutuyoruz!

Bugünümüzün geçmiş olduğunda telafisinin olmadığını ve geleceğin selametine de etki yapacağını unutuyoruz!

ooooo

Şahsı değil düşünceyi görelim! Lütfen tüm insanlar için bir kez daha iyiyi dileyelim! Siz, ben... bu düşünceye sahip olabilecek her insan için...

Sanırım Nietzsche'nin Böyle Buyurdu Zerdüşt kitabından dostluğa dair bir sözdü (anımsadığım): *"bana yaptıklarını affedebilirim ama kendine yaptığını nasıl affedebilirim"*

ooooo

Öyle ya duyguların inişli-çıkışlı olması kadar normal bir durum yoktur. Yeter ki sebepler sonrası sınırlar aşılmasın!

Anita Brookner'in muhteşem bir sözü var, şöyle; *"Gerçek sevgi saftır. Taktik olmayan ortamlarda gerçekleşir. Bu sebepten enderdir. Çünkü hemen hepimiz taktikçiyiz."*

Nasıl, gerçekçi bir anlatım değil mi?

ooooo

Bakın Montaigne "dostluk" denemesinde, dostunu niçin seçtiğini nasıl anlatmış: *"Çünkü o, o idi; ben de bendim."* (s.53) Dostum dediğim kişiye/ gerçek dostuma, *"iyilik etmeyi onun bana iyilik etmesinden daha çok istemekle kalmam; kendine her edeceği iyiliğin bana da iyilik olmasını isterim. Bana en büyük iyiliği kendine iyilik ettiği zaman etmiş olur."* (s.56)

ooooo

Dostlukları zedeleyen unsurlardan biride, sanırım "duydun mu" sözüyle başlanıp dedikoduya malzeme çıkaran unsurların yoğunluğu.

-*"duydun mu komşu Ali Bey ne demiş..."*

Hayat hep birilerinin birileri hakkında söylediği fısıltılarla geçiyor. Bırakamadığımız eğilimlerden biri de başkasına dair söylevlerin ağı takılması.

Sınır dediğimiz unsur, kendini bağlamayanlarla ilgileniyor bırakın ilgilenmeyi bütünleşiyor (ve ses çınlar: özgürlüğün de bir sınırı var): *"Mızımız, dırdırcı insanları hiç sevmem... sülükler gibi kara kan içer, kanla beslenirler."* (s.58)

ooooo

Montaigne, birçok denemede bireylerin neyle yaşamına renk kattığının/aldatmacasının analizini yapıyor. Belki de bizlere gerçek rengin henüz çoğu insan tarafından keşfedilmediğini söyleyip, bu bağlamda rengin ipuçlarını veriyor.

ooooo

Aslında-keşfedilmeyi bekleyen hayatı- diyalog kırıntılarıyla doldurmuyor muyuz?

Belki de yaşamın görünümünü, perspektifiyle/sade bir anlatımla yakalamada geç kalıyoruz...

Geç kaldığımızı hissettiğimiz an yeni yolların farkındalığına ulaşamıyor, kestirme yolları da es geçiyoruz...

Aslında yol her zaman mevzu bahis yeter ki “kendimizi dinleme anı” olsun!

Çünkü “yol” var “YOL” var...

Montaigne, yer değişikliğinin, ruhun iyileşmesinde işe yaramayacağını Horatius’dan bir alıntıyla belirtir: *“Dertlerimizi avutan akıl ve hikmettir. O engin denizlerin ötesindeki yerler değil.”* (s.59)

ooooo

Her kelime, kendi koduna kayıtlı hormonu salgılatır şöyle ki oluşumun olumsuz yanı varsa, beyinde yok olarak kabul etmek gerekir adım adım, belli bir zaman sonra, sanki gerçekten öyle bir şey yokmuş gibi algılanma olur.

O yok say dediğim; şuan ki tıbbın sistemik ilaçla, kemoterapiyle yaptığı, her hücreye etki meselesi...

Belki sıfırlanması gerekeni eksiye çekiyor, yukarda olması gerekeni ise sıfırlıyor!

ooooo

Beyne yüklenen olumluluk, var olanla mücadelede kazanan taraf olur böylece olumsuzun yok oluşunu izleriz...

Unutup gidersin sanki hiç yaşanmamışçasına...

Biliriz ki gecenin en karanlığı sonrası güneşin doğduğunu...

Sabır ve egonun gör dediğini görmemekle/ güneşi yakalamanın zor olmadığını belki de bunu unutmamalı!

Olması gerekeni yapmadan, sabretmeden, tabiri caizse egomuza tükürmeden, karanlığı karanlık kılıp başka diyarlarda güneşi arıyoruz.

Oysa güneşi küstürüyoruz.

Karanlık sevici miyiz, mazoşist miyiz neyiz biz?

Yoksa sadist mi, bilemiyorum!

ooooo

Horatius mu bence haklı, [*“Dertlerimizi avutan akıl ve hikmettir. O engin denizlerin ötesindeki yerler değil.” (s.59)*] ancak farkına varamadan başka bir yol seçebiliriz ve bu yol aylak ruhun seçtiği yolda olabilir.

O zaman ruhun dizginlerinin tutulması gerekmez mi?

Montaigne, bu durumun gerekliliğini vurgular. Hatırlarsanız bir zamanlar dillerde pelesenk olan bir kavram vardı: detoks. Ruhu tazelemek/detoks’lamak. Bunun için farklı reçeteler denenirdi. Tabi türlü ücretlere! Sanırım bazen oyun kurmacısının çekim alanında kalıyoruz.

Buna istinaden bir video izlemiştim. Şöyle bir bilgi hatırlıyorum. Beynimizdeki bilgi saatte 268 mil kadar seyahat eder. Bu yüzden beynimizin her bir saniyede, bir hücresinin yok olmasını istemiyorsak, beynimizi doğru bir şekilde korumalıyız.

Peki, koruyamazsak ne olur? Ee o zaman ortalama hesap yapılırsa 85.000 beyin hücrecini kaybedebiliriz.

Beynimizin odak noktası, ruhun etkileşimiyle harekete geçer. Yani ruhsal zekanın işlevi ne kadar doğru çalışırsa o kadar korunaklı. Bu durumda, onurlu bir ruha sahip olmayı istemeliyiz.

ooooo

Elbette bu ruha sahip olmak, hayatın keşmekeşinde belki kolay değil.

En basitinden, bir tartışma ortamında doğabileceklere karşı hazırlıklı olmalı. Oto kontrol-savunma erdemi-savunmanı kime yaptığın, sanırım bunlar önemli. Montaigne yememiş içmemiş bu konuda da yazmış. (imrenmemek elde değil:) Güzel bir analiz sunmuş.

Şöyle ki tartışmanın da bir adabı var (gerçi bunu herkes söyler ama uygulamaz). Bireyin düşüncesine zıt bir kulvarda, kendini/düşüncesini savunması, karşı tarafı tanımakla -olması gerekene- yaklaşıp. Sunuyu alamayanla, alabilecek olan arasındaki sınır iyi bilinmeli. *“Onun için Platon, Devlet’inde akılca ve ruhça zayıf olanlara tartışmayı yasak etmiştir.” (s.174)*

ooooo

Bir insanın, kendi yorumunu üstün tutan hali, filtre misali başka bir geçişe izin vermeyen bir doğurganlığa açıktır ki bu durum açık görüşlülüğe geçit vermeyen bir anlayış.

Daha genel olarak bakarsak;

Yeni bir düşünceye izin vermeyen yapı, insanı kendi doğasına mahkum ediyor. Bu mahkumiyet açık alanı sınırlayan ve görünmezlin bilinçaltında yeşermesine sebebiyet veriyor. Kurtulamadığımız sınırların bizi koruyacağını düşünüp, istikrardan medet uman ancak hoşnut olmadığı bir düzeni devam ettirenle

www.derindusunce.org

Fikir Platformu

buluşuyor. Bu kez bu sınırları genişletecek unsurlara kapı aralanıyor. Bari bu olsun düşüncesiyle kötünün içinde iyiyi bulma çabası ya da iyiye yöneltici durumlara kapı aralanmak isteniyor. Ancak zaman kazanımların olmadığı sürece girince, yenileşmenin imkansızlığı/umutsuzluğu istenen profilin ortaya çıkmasını sağlıyor.

Maalesef düşünemez /pasifize edilmiş, paparazzilerle sanal takılanlara, sarsılmadan uyanamıyoruz.

ooooo

Tartışmanın adabı demiştik, buradan devam edersek;

Çoğu zaman tartışma programlarında iki kişinin, bazen sunucuyla beraber üç kişinin aynı anda konuştuğunu görüyoruz. Çoğu düşünceler basmakalıp bilgilerden oluşuyor. Sanırım orta yol'dan habersiz olmak ya da benim istediğim olsun/ben en doğruyu düşünürüm durumu mevzu bahis. Anlamak zor.

Tembelleşen bireyler olarak büyütülüp hayata endeksleniyoruz. Böylece tembellik alışkanlık haline dönüşüyor. Sanki oluşturulan düzen, bilinçli olarak bizleri tembelleştiriyor.

Oysa herhangi bir olay hakkında konuşulan yorumların tamamı(peki belli bir yüzdesi) o olay bağlamında hareketine devam eder yani bir bağlılık söz konusudur. Bu durumda her yorumun olabilmek ihtimali hayatın paradoksunda mümkündür diyebiliriz.

Doğru/yanlış kavramları, yorum üzerine döşenirken belki de farkına varmadan bir tarafı seçmiş belki de taraf halimizle, beyne yüklenilmesi istenilen durumlara önyak oluruz (belki etken: öne çıkan/önemsenen yorumun güçlülüğü, olabilir). Ancak kişi değerlendirmesini eşit uzaklıkta sürdürdüğü sürece, olması gerekli çizelgede yerini alır.

Doğrusu Democritus'u anmamak olmaz: *"Biz hiçbir şey bilemeyiz. Doğru ancak gerçeğin derinliğinde bulunabilir."*

ooooo

Dün-bugün ve gelecek, bize öğretilenlerin çevresinde yayılım gösteriyor. Çoğu zaman tabuları yıkmaya çalışıyoruz -yıkma bilincini inşa etmekte, işin zor tarafı. Oysa *"kendimiz sandığımızdan çok daha zenginiz; ama bizi ordan buradan alarak, dilenerek yaşamaya alıştırmışlar: Kendimizden çok başkalarından yararlanmaya zorlamışlar bizi."* (s.184)

ooooo

Bir başka alışkanlık dürtüsü de "kendini acındırmak" Peki, bir insan neden kendini acındırır?

Telefon çalar, açarsın. İlk dinlediğin ses tonu ile konuşma ortasındaki ses tonu farklılaşır. Neden mi? Çünkü ahizenin diğer ucundaki kişi, hasta olduğunu söylemiştir sonrasında sohbet başkalaşır ses başkalaşır...Montaigne bu tarz durumları çocukça, yakışıksız bir duyu olarak görür ve genel bir bakışla güzel bir çıkarsama yapar: *"...insan sevincini büyülterek anlatmalı, üzüntülerini kısaltarak."*(s.182)

ooooo

Peki, sizin hayatınızda bu çıkarsamayı düşünselliğinde yaşatan birileri var mı?

Ya da size üç büyük insan sayın dersem kimleri söylersiniz?

Montaigne kendi kendine sormuş ve cevaplamış. Bildiği insanlar arasından seçme yapılması istenirse, 3 kişinin adını vereceğini belirtmiş ve bu kişileri, neden diğerlerinden üstün tuttuğunu detayıyla açıklamış. Bu üç isim: Homeros, İskender ve Epaminondas.

Montaigne, birçok denemesinde ve bu üç kişinin sevdiği yönlerini açıklarken, hep güzel olandan yana- evrenin neresinde olursak olalım, ahlak kavramının değişmeyen içselliği söz konusu; doğruluk, cömertlik, sevgi, vicdan, affetmek,... Montaigne'in güzele yakın olan hallerini sevmemek mümkün mü?

ooooo

Evrensel anlamda, doğru ve yanlış dahilindeki durumların prensibe dönüştüğü, birçok inançta vuku bulan ve kalıplaşmış ahlaki öğretileri üzerine hayatını inşa eden, öte yandan da gelişime açık öğretilerin her yerden (Çin ya da Cin fark etmez) alınması gerektiğini savunan bireylerin, çatısı altında büyümek belki geniş bir bakışa/görüğe hakim olmaya sebebiyet.

ooooo

Dilerseniz sözü Montaigne'e bırakalım ve alıntılarla devam edelim.

"Öfke ve kin doğruluğun sınırları dışındadır; bu tutkular yalnız işlerine akıllarıyla bağlanmayan insanların işine yarar." (s.242)

"Kızdığımız zaman bağırın, konuşan biz değil, hırsımızdır." (s.285)

"Bizi düzeltmek isteyen kollarımızı açacak yerde, yumruklarımızı sıkıyoruz." (s.305)

"Her onurlu insan, vicdanını yitirmektense, onurunu yitirmeyi yeğ görür." (s.313)

"Savaşı, en azgın anında, kıran kırana, kan gövdeyi götürürken iyi duygularla dizginlemesini bilen kişi, savaşa komutanlık yapmasını gerçekten en iyi bilen kişidir." (s.318)

"Bir eylemi yararlı olduğu için dürüst ve güzel saymak yanlıştır; herkesi o eyleme zorlamak, yararlı diye herkes için onurlu olacağı sonucuna varmak doğru değildir." (s.321)

"Doğruluk temelli, sürekli; insanın ondan göreceği karşılık değişmez. Yararlılık yiter, elden kaçır kolayca, anımsaması da ne uzun sürer, ne de hoş gelir insana." (s.322)

"Ruhların değeri yükselere çıkmasında değil, düzenli olmasındadır." (s.341)

"Gideceği limanı bilmeyene hiçbir rüzgardan hayır gelmez." (s.351)

"Her iyi cilalanmış deri pabuç değil, ama her iyi yapılmış pabuç içindeki ayağın biçimini belli eder." (s.353)

www.derindusunce.org

Fikir Platformu

“Fırtına ne kadar set olursa olsun, yiğit olan şaşmaz yolundan yordamından.”(s.360)

“Başka dertlerden kaçmaktır en çok bizi ölmeye iten; o kadar ki, ölümden kaçmak kimi zaman ölüme koşturur bizi.”(s.360)

“...kötü insan budala da olmayıp kötülüğünü edep altında saklamasını beceriyor.” (s.365)

“...biz düşüncenin doğruluğundan çok, örneklerin gösterişi peşindeyiz...” (s.366)

“Hiçbir şey kendiliğinden ne o kadar üzücüdür, ne de zor. Bizim gevşekliğimiz, güçsüzlüğümüzdür ona bu niteliği veren.” (s.368)

ooooo

Bu anlamlı alıntılardan sonra, çevremize baktığımızda birbirine benzemeyen ruhların, hayatı hangi gözle gördüklerini düşündüm.

Acaba hangi gözle?

Bir başkasının gözüyle mi, pembe bir gözlükle, yoksa üç boyutlu bir gözlükle mi?

İnsanların nasıl/nerede durduğunu gösteren göz- sadece kendi gözüyle açısını belirliyor. Herkes kendisiyle uyuşanı seçiyor. Mutlu, mutsuz, bilinçli, acayip,... v.b. kavramlar insanın gözüyle anamlanıyor.

Bazen giyim stili bazen konuşması/yazması bazen nereli olduğu, bazen de endamı... İlk esnada kalıplarımızın seslenişi hakim... Türban, poşu, mini etek, piercing, dövme... ırkçı, yobaz,...

Tüm görsel+duyumsama- tik yakıştırmalar, bireyin kendi dünyasıyla ilintili bir yoruma gebe. Yaşanan kültür/gelenek/töre-yani ne yaşıyorsa hep kendi-nin bilincini oluşturuyor. Montaigne, bu durumu düşünce ayrılıklarının nedeni olarak görür: *“başka gözler... başka düşünceler” (s.129)*

ooooo

Herkese göre farklılaşan kavramlar elbette Montaigne’e göre de kendi doğru bildikleriyle donatılı. Çünkü her birey, bildikleriyle sınırlı!

ooooo

Hayatımızın sayfalarına dönüp de baktığımızda, herkesin en az bir kez yaşadığı sıkıntılı duyulan haller, sıkıntı duyulabilecek olan herhangi bir konuya tanık olmak, bu konu hakkında düşünmek, konuşmak, yazmak... mümkün. Ve yine biliriz ki her hikâye birebir aynı olmadığı gibi, karakterlerdir hikâyeleri farklı kılan, elbet de istenilen karaktere sahip olma serbesiyetimiz vardır. Ancak, seçimimizin sonucuna katlanmak gene bizliktir. Öyleyse; seçilmesi gereken pozitif giden yol ne menem bir şeydir!

Düşünememe kamçısının, düşünen herkesin sadece (yüzdesini bilmediği) mutlak sıkıntılı karanlık mahallede, yanlış atına deh demesi, mahalle turunun yalnızca bir sokakla başlangıcıdır. Aydınlık istense dahi, sapılacak yol aynı mahallenin diğer sokağıdır sadece.

ooooo

Sıkıntılı olma hali mi... kim sıkıntı duymaz? Biliriz ancak tuvaletçi tuvaletin kokusunu duymaz, belki bir de · sineği. Karanlık mahkumluğu adaptasyondur. Aslında bu bizi serbest kılanın, istediğimiz serbesiyeti tepe tepe kullanışımıza OL! Demesidir.

ooooo

Sanırım herkesin, düşündüğünde bulduğu doğru olanı pratize etmek, sıkıntılı olaylara konu olmayı bırakın, sıkıntıyı konu etmeyi bile gereksiz kılar. Düşünmeyi, konuşmayı, yazmayı...

Bizlerin birçok sıkıntısı, belki de sıkıntılı olmamızdan kaynaklanır. Konu dâhili anlaşılırı; kadınlar+erkekler kendi hatalarının cezasını çekiyorlar. Kulaçlarımız, kendi hata havuzumuzda tekerrürle hoşluk kalorisini yakıyoruz.

Erkekler kötü değil, kadınlarda. Sakat olan düşünmezlik.

ooooo

Bizi diğer canlılardan ayrı kılan en önemli yetimiz aklımız değil mi? Düşünsenize diğer canlılar katkı, görev veya ne dersiniz deyin pozitif hareketteler. Negatifin hareketi bile pozitifin getirisi.

Biz ise teolojinin, doğanın her şey sizler için dediği bizler ise; akıl edemediğimizde kavgalar, gürültüler, gereksizler v.s. ot kadar faydalı mıyız? Ot demem ota hakaret olur misaliyle; akıllı- içtenlikle değil! Akılsız duygusallıkla yaşam sürüyor. Aşk tanımını değiştiren de belki budur!

Belki de; tüm negatifliklerin, savaşların sebebi de bugün işlediğimiz konulardaki ciddiyetsiz yaşamdır. Ne dersiniz?

Çok uzattım. Emin olun Aşk-ı, mutluluğu ve ilişkinin en güzelini bulmak mümkün, düşünelim yeter!

ooooo

Paylaşımlarımız düşünsel ve önce düşünmede doğruyu bulma amaçlı ise; sonraki paylaşımlar inanıyorum ki hiçbir zaman sıkıntı doğurmuyor. Evet, paylaşımlar basit.

Oysa yok olacılara anlam yüklüyoruz. Ten mi? Elbet de yok olacak olan!

Sevgidir sonsuz olan.

Ve sanıyorum biz düşünen canlılara da yakışan bu ve başlangıçta tabiri caizse raconu çığnemediysek, basit olan paylaşımlarda layıkıyla emrimize amade değil mi?

Neyse, kalbimizi karartmayalım... ee duygusallık başa bela! Ancak artı eksiye kaynaklık yapıyorsa objektif sübjektivizm başka...

Tüm objektif sübjektifliğimle sevgiler... Dünyanın kimseye kalmayacağından ve sevginin sahibinden ötürü...

ooooo

Bu arada, geniş yelpazede hayatı gözlemleyen/düşünen ve dile getiriş yönteminin rahatlığıyla, okudukça “doğru” dediğimiz konulara yer veren ancak belki bütünleşemediğimiz noktaları da olan bilge Montaigne’e teşekkürler.

Yazdığım satırlar elbette Montaigne’i /Montaigne’in hayata bakışını anlamaya yeterli değil. Kitabı sanırım ağır ağır/ altını çizerek okumak gerek.

O zaman “kitaplar yakın arkadaşlarımdandır” diyenlerdenseniz, sanırım Montaigne’e (merhaba da geciktiysek/ özlediysek) koca bir merhaba zamanı...

ooooo

¹ Montaigne, M. 1999. Denemeler, Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu, Cem Yay., 375s.

² Montaigne özgeçmişi için: http://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_de_Montaigne

http://en.wikipedia.org/wiki/Michel_de_Montaigne

Amerikan Müdahaleciliği / Noam Chomsky (essenza)

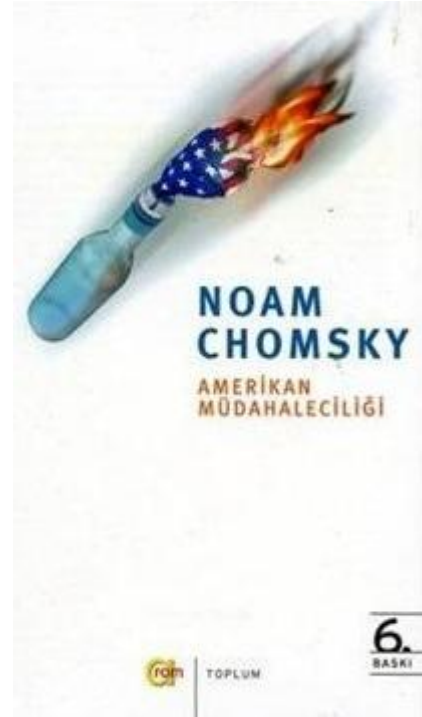
“Hakikati bulan, başkaları farklı düşünüyor diye, onu haykırmaktan çekiniyorsa, hem budala hem de alçaktır.” (Daniel De Feo)

Kitap ABD’li ünlü düşünür¹/en önemli dilbilimcilerden Noam Chomsky’nin bir internet sitesi için yazmış olduğu (1998-2001) makalelerden² (konuşmalar+röportajlar) oluşuyor. Her şeye muktedir -olduğuna inanan- gücün, aynı paralellikte ruhuna selam çıkmasının mümkün olmadığını anlatan bir derleme. Eleştirel tutumun bonkörce kullanıldığı metinler, durumu genele alıp sorgulamadan öte, tarih kayıtları+söylevlerle izlenim aktarmakta.

Aykırı ses, birçok olaya değinerek geniş kapsamlı bir örgüyü sunuyor. Olayların halka sunum şekillerinin, yüzeysel ya da kendi çıkarları doğrultusunda işlenebileceğine inanan Chomsky, alternatif düşünme sistemine yönelişi sağlıyor.

Kitap Amerikan müdahaleciliğinin etkileri üzerine 16 farklı başlıktan (aynı isimlerin genişletilmiş hallerini saymazsak) oluşurken, dönemin gelişmelerini farklı bir duruşla aktarıyor. Ortadoğu, Balkanlar ve Doğu Tümr gibi bölgelerde yaşanan gelişmeleri, bilgilenmede çizgi takibini, ahlaki ilkeler-uluslar arası hukuk nizamı, milenyum görüşleri, beklentileri... gibi birçok konuda, değerlendirmelerde bulunuyor.

Dönemi sorgulamak ve bugüne ışık tutma babında okunabilir kitaplardan olan Amerikan müdahaleciliği, 198 sayfa. Her makalede altını çizdiğim birçok satır var. Bu bağlamda bazı satırlara yer veriyorum (bazı satırları Türkiye’nin izdüşümü üzerine yorumlayalım).

oooo

Bir soruyla başlayalım. Düzenin hileli kavramı olan “işine gelebilirlik”, tercihlerde üst raflarda mı ya da hukuk göz ardımı ediliyor?

Chomsky’ye göre; *“Hukuk düzeninin hor görülmesi, ABD’nin pratiğinde ve entelektüel kültüründe derin köklere sahiptir. Örneğin....”* (s.17) Makalelerin birçok bölümünde olduğu gibi örneklerle detaylanan sunum, bilgiye (halka yansıyan) kılıflar giydirilmesiyle bağlanır.

Düşünüyorum da hukuk denen sistem nedir? Genel olarak bireylerin yaşamını, diğer bireylerle beraber sürdürebilmesi için gerekli olan, kurallar çizelgesinden oluşan bir düzen değil mi? Peki, globalleşen dünyada, yazdığın bir tweet’in yansımasının ülkeyi aşacağı ve kitlesel duruşa neden olacağı biliniyorsa, neden tüm ülkeler bir araya gelip, aynı yasalar çerçevesinde anlaşıyor. Tuhaf bir konu bağlaması oldu. Haklısınız lakin gerçekten bu tarz bir öneride bulunan var mı? Yoksa patenti bana mı ait!

Kant’ın, “Ebedi Barış” eserinde, tüm ulusları birleştiren ideal bir dünya cumhuriyetinden bahseder. Belki ütopyik bir duruş, ancak tek bir yasa etrafında bütünleşen ulusların olması, aslında tek bir sistemin ana hattından çıkan yolculuğun, daha düzenli bir duruma geçişini sağlamaz mı? Tabi toplumsal sözleşmelere imkan tanıyacak bilincin oluşması, bu anlamda biraz zor gibi görünüyor (içses: keyfi hareketlerin bütünselliği zedeleyeceği) . Ama yinede enerjiyi güzele çevirmek adına, umut parlaklığını korumalı. Öyle değil mi?

oooo

Chomsky’nin “Haydut Devletler” makalesine baktığımızda; ABD’nin anlayışını sorgulayıcı tavır yine başrolde. Makaleden bir alıntı yaparsak; *“Temel anlayış şudur: Soğuk Savaşın bitmesine karşın, ABD’nin yine de dünyayı koruma sorumluluğu vardır -ama kimden koruyacak? Açıktır ki bu, “radikal milliyetçilikten”, yani kudretlinin iradesine boyun eğmek istenmemesinden koruma olamaz. Bu tür düşünceler genel kamuoyu için değil, ancak dahili planlama belgeleri için uygun olacaktır.”* (s.19)

Haydut devlet’in tanımı, içi boşaltılan sözcük dizelerinden biridir. Sanırım ABD’nin kendince kurguladığı nizamın dışında kalanlar, haydut devlet yaftasıyla işaretlenir. Elbette Irak (bir zamanlar), İran,...v.b. ülkeler, haydut devlet tanımına uygun ama İsrail değil. Başiboş düşüncenin tezahürü bu olsa gerek! Öyle ya tutarsızlık abidesi, kendini her alanda göstermeli!

oooo

Fotoğraf: Irak işgali sırasında, savaş esirlerinin tutulduğu bölgede bir baba, çocuğunu sakinleştirmeye çalışırken (Bouju, J.M. 2003)

“Demokrasiyi ben götürürüm/ ben ihraç ederim” bu esintiler bir seraptan mı ibaret?

Sanırım Suudi Arabistan’a bakarak bu mantığın çelişkili olduğunu söyleyebiliriz. ABD ile Suudi Arabistan’ın arası iyidir. Neden? Çünkü Suudi Arabistan, genelde kolaylıkla ABD’nin ulusal çıkarına hizmet edebilir/bu tarz bir oluşuma destek verebilir (tutumu proporsiyonun varlığını güç addeden statükocu duruş). ABD yarın ne olacağını çözemediği durumlarla karşılaşmak istemez. Yani -kendine özgür bir tutum- mevzu bahis, ötesi değil.

Başkalarına dayatılan unsurların içerisinde, nasıl bir özgürlük anlayışı sağlanabilir ki? Demokrasi bir dayatma sistemiyle gelecekte/getirilecekse, muhtevasıyla zıtlık barındırır. Diktatörlerin olduğu ve onların yönetiminde ülkelerin olduğu bir gerçektir. Ancak askeri müdahale yanlısı olmak-bizim çıkarlarımıza ters rejim-özgürlük palavraları v.b durumlarla yolculuğa çıkmak, riya perdesinin kalıcılığını sağlamaktan öteye geçmez. Ayrıca kimse Süpermen değil/olamaz!

ooooo

Ortadoğu'ya baktığımızda, sisli perdeler aralanıyor diyebilir miyiz yoksa "güç" kendini rahatlatmak mı istiyor?

Dünyada "koruma sorumluluğu" adıyla, yeni bir kavramın olduğunu ve bu kavramın yeni düzeni inşa etmekte kullanıldığını kolaylıkla söyleyebiliriz.

Örneğin Suriye'de yaşanan olaya baktığımızda; Rusya'nın ve Çin'in bu konuda düşündükleri aynı doğrultuda yani içişlerine karışılmaması dahilinde ancak artık "koruma sorumluluğu" bazında, ülkede yer alabilecek çatışmaların kızışması ve olayın gerek kendi halkına zarar vermesi gerekse bölgesel bir tehdit oluşturabilecek pozisyona gelmesi (olayların kontrolün dışına çıkabilecek yansımalarının olması) yine bu kavramı harekete geçirecek unsurlar.

Aslında yapılması gereken belki de siyasi-ekonomik ve askeri hedeflerin nasıl bir bütünsellikte çalıştığını görmek olmalı. Sanırım rotayı belirleyen eksen, alternatifli düşünme sisteminin yansımaları olduğu zaman, "sorun" denen kavramın çözümüne de yaklaşmış oluruz. Çünkü önemli olan; neyin, ne zaman olacağını tahmin etmek/ bilmek değil (gerçi güzel de olurdu) olayın olacağı zaman, nasıl bir strateji (elbette ilkesel duruş nezdinde) sunacağız. Bence risklerin de olabileceği durumunu göz ardı etmeden, olaya bakış açımızın yelpazesini genişletmek gerekir. Tabi düşünürken, fonda güzel bir ses iyi gider. O zaman Goethe'yi dinleyelim: *"En güçlü silah, zamanı gelmiş fikirdir."*

ooooo

Chomsky, yeni düşmanlara ihtiyaç olduğunu düşünenlerin "haydut devlet" bulmasının zor olmadığını, Suçla İlgili Ulusal Adalet Komisyonunun sonuçlarını değerlendirmede bulunarak yorumluyor. *"... şu sonuçlara varmıştı: Suç korkusu -özellikle uyuşturucu korkusu- suçun kendisiyle ilgisi olmayan çeşitli faktörler tarafından teşvik ediliyordu. Komisyona göre bu faktörler arasında, medya uygulamaları da dahil, politik amaçlar için gizli ırksal gerilimi sömüren hükümet ve özel sektörün tutumu yer alıyordu; öyle ki hükümet ve özel sektör kendi amaçları için "yurttaşın korkusunu körükleyen bir rol oynuyordu." (s.20)*

"Yasaların uygulanmasında ve karar verilmesinde etkin olan ırksal önyargılar, siyah toplulukları yıkıma uğrattırıyor, "ırksal bir uçurum" yaratıyor ve "ulusu sosyal bir felaket riskine" sokuyordu. Şimdi ABD tarihinde ilk kez, Afrikalı Amerikalılar mahkumların çoğunluğunu oluşturuyordu ve beyazlara göre yedi kattan daha fazla bir oranda hapse atılıyorlardı.... çok yüksek bir oranda uyuşturucu kullanımı ya da kaçakçılığı suçlamasıyla siyahları hedefliyordu. (s.20) ABD'nin tanırtanılmaz hallerine ilişkin Chomsky, dünyayı büyük bir sorunun beklediği izlenimini verir.

ooooo

"Farklı" denen kavramın, nasıl bir açılım gösterdiğini, neye önem verip tanırtlaştırıldığını yazık ki göremiyoruz. Dönemsel durumlarda, baskınlık farklı kesimlerde toplansa da değişmeyen zihniyetin

yapılanmaları, mevcudiyetini halen koruyor. Siyah-beyaz ten ayrımı/yoksul-zengin/üst-alt mevki ayrımı/doğu-batı/Sünni-Alevi/Türk-Kürt/sağcı-solcu/... Örnekleri çoğaltabiliriz ortak nokta ayrımcılık. Bir şeyleri parçalayıp bölme dürtüsü. Hafızalarımıza kazınan, ayrımcı zihniyetin yapılanmaları o kadar fazla ki.

Yazık ki yaşamımızda önem verdiğimiz değerler, faşizanlığa uzanıyor. Bunun farkına bile varamadan hareket ediyoruz. Kendimiz gibi olmayanı hor gören ya da bizi bizden uzaklaştıran hallerimizle çirkinleşiyor. Gittikçe kirlenen toplumlara dönüşüyoruz. Haksız mıyım?

ooooo

Chomsky'nin başka bir makalesi, aynı paralellikte -uyuşturucu ile savaşın- yoksul köylüleri/insanları hedeflediğini anlatmakta. Chomsky şöyle sorar: *"Uyuşturucu trafiğine karışıkları bir sır olmadığı halde, neden ABD bankaları ve kimya şirketlerine Delta Force baskınları yapılmıyor?"* Ve Daniel Patrick Moynihan'ın (senatör) gözlemine yer verir: *"azınlıklar arasında yoğunlaşmış şiddetli bir suç sorununa sahip olmayı seçiyoruz"* (s.99)

Chomsky'nin yazılarında, her yapılanın aslında bir proje aksanı içerisinde ilerlediğini ve her risk oluşturacak durumun, alternatif bir planı doğuracağı hissi veriliyor. Ancak, gidilen yolculukta bunu anlamanın güç olduğunu...

Sanırım bireysel düşüncelerde de bunu görmek mümkün. Herhangi bir diyalogda, hoşnut olmadığınız bir edayla karşılaşırsanız karşılık vermek adına yüzeysel yanınız harekete geçer. Kişinin zaafı hangi konudaysa, kısa bir süre sonunda "kendinizden utanacağınız harekete" imza atarsınız. Öyle ya, gerek bireyler arası gerek toplumlar arası çatışmalar, hep aynı çerçeveden ışığını almaz mı? {çerçeve=yüzeysel düşünce (ego'nun/nefs'in yansımaları)}

ooooo

Chomsky, "Bilgilenmek ve entelektüel özsavunma" makalesinde ise bireyin herhangi bir olay hakkında bilgilenmesinin, iki çizgi arasında olduğunu hatırlatır. *"Yalıtılmış bir birey için, bu işin müthiş zor olmakla hepten umutsuz olmak arasında bir yerlerde olduğu doğrudur... Tek başınıza bir konum almak büyük ölçüde özgüven, belki de birinin sahip olması gerektiğinden daha fazla özgüven gerektirir; çünkü size doğru gelen gördüğünüz ve duyduğunuz her şeyle karşıtlık içindedir."* (s.41) Chomsky bu görüşünü Solomon Asch'in sosyal psikolojideki klasik deneyleriyle sarmalar.

Bu deneyleri kısaca hatırlayalım. Amaç acaba birey sürü psikolojisi dediğimiz durumla örtüşen bir davranış mı sergiliyor yani bir uyum ya da grup baskısı olduğunda nasıl bir stile bürünüyor, bunu anlamak. Asch, deneyi bir grupta (üniversite öğrencileriyle) yapar ve her bir öğrencinin içeri girişinde odada mevcut 5 kişi belirir. Bir masanın etrafında toplanan gruba, çubuklar sunulur (4 adet ve bu çubuklardan sadece bir tanesi gerçek çubuk, diğerleri karşılaştırma çubukları). Sırayla herkesin, çubukların boyu hakkında yorum yapması istenir. Gerçek ve karşılaştırma çubuğunun da bulunması istenir. Her sorulan kişi, önceki duyduğu cevaba istinaden (neredeyse üçte birinden fazlası) aynı cevabı verir yani yanlış cevabı (uyum güdüsüyle) verir.

Bireyin yanlış ya da doğru olarak belirlediği durumun, içinde bulunduğu ortama göre şekillendiği sonucu çıkıyor. Tabi bu durumun reflekssel anla gerçekleştiği-düşünmeden hareket eden yaklaşımın-temellerinde, filizlendiğini söylemek mümkün.

oooo

Kitapta neredeyse, her paragrafta genel tema; hafıza raflarımızın, başkalarının bakış açısıyla dolu olduğu ve kalıplaşmış düşüncelerden sıyrılıp, özgür bir tutumla seslenmemizin gerekliliği.

oooo

Herhangi bir birey, düşüncesini dile getirirken acaba nasıl bir yol seçiyor?

Birey, dikkat edersek uzun soluklu ve zararın minimale indiği bir süreci değil en kısa yolla nasıl bir durağanlık yakalayabileceğimin peşinde! Hafızamı yoklarken, bu duruma istinaden anımsadığım bir şey var. Bir yerden farklı bir duruma/konuma geçişte, yaşanan gelgitlerin nasıl bir boyut kazandığını bilmek gerekiyor. Bildiğim kadarıyla, arada yaşanan sıkışmaların sonucu, hep aynı noktayı gösterir yani en kısa yolu. Bu, tercihin psikomotor davranıştan ileri geldiğini, bu bağlamda iki nokta arasında seçtiğimiz en kısa yolun, gereklilikten (elbette bu sinyal, sistemin kurallarına istinaden bir seçim) kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yani eylemler, kurallara göre sınırlanıyor ve bu kurallara uyma zorunluluğu, sistemin derinliğinde (gelenekselleşmiş tutumlar), bu derinliğe inmeden bir çözüm yaratmak olası mı? Bilemiyorum. Sanırım kolayca kaçan bir tutum/sunulanı kabul etme dürtüsü, her an işleyişte.

oooo

Peki, mevcut bilgi sunumunda, bilgiyi olduğu gibi kabul edenlerden değilsek, örneğin bir haber metni rengini belli etmiyorsa ne yapmalıyız?

Chomsky, şu ibarelere yer vermiş: *“Dürüst bir haber, şurada burada ipuçlarını gizlemek ve başından beri çok farklı bir hikayeyi anlatmak yerine, yalnızca bütün bunları vurgulamakla kalmazdı, aynı zamanda güncel konularla ilgili açık sonuçlar çıkartırdı... Ciddi bir çaba gösteren birisi, mevcut basında kendisini doğru resme götürecek ipuçlarını ayırt edebilir.”* (s.46-47)

Doğrusu bir habercinin yazdığı metni, neyi düşünerek yaptığını bilmek zor (en azından bazı zamanlarda). Acaba metni olduğu gibi mi verdi, doğru olduğunu belgeleyecek bir araştırmaya mı imza attı belki de bir yanılgıyla ya da bilinmezlik tavrıyla hareket etti. Hizmet ettiği çevre mi var? Sanırım, ülkemizde gazetelerin çoğunda, bu tarz bir yansıma söz konusu. Neredeyse her gazetenin belli bir kesime hitap eden yanı var. Belki de *“hiç bir şey okumayan birisi sadece gazete okuyan birisine göre daha eğitilidir.”* (Thomas Jefferson) Ne dersiniz?

oooo

Chomsky, yazdığı bazı makalelerde Türkiye’ye de yer ayırmış.

“Modern Türk devletinin bütün tarihi boyunca Kürtler fena halde ezilmişler, ama işler 1984’de değişti. 1984’de Türk hükümeti Güneydoğu’da Kürt nüfusuna karşı büyük bir savaş başlattı. Ve bu devam etti... Öldürülen on binlerce insan, iki ya da üç milyon göçmen, 3.500 civarında köyün yıkıldığı yoğun bir etnik temizlik.” (s.149)

Paragrafta “etnik temizlik” ya da “Kürt nüfusuna karşı büyük bir savaş” oldukça keskin/iddialı sözler ancak böyle bir durumun olmadığını söyleyebiliriz. Öte yandan belki de Chomsky, o zamanlar bunun yapılmasını isteyen ve ona göre hareket eden bir zihniyeti sorguluyor olabilir. Peki, bu mümkün mü? Şu anda bile etnik temizlikten bahseden birçok insanın olduğunu düşünürsek, o zaman diliminde düşünsel

olarak mümkün ve hatta yaptırımını bu yönde kullanmış olan kişilerde olabilir. Lakin bunu bilemeyiz/“baskının katmerleştiği bir dönem” olsa da. Bir de şunu eklemek lazım: 90’lı yıllar Kürtler için zorlu yıllardı ve bu duruma tanıklık eden birçok isim var. Yaşadıklarını kitaplara aktaran isimlerden, okuduğumuz üzere insan hakları ihlalinin en üst boyutta olduğunu söyleyebiliriz. Bastırılmış duyguların bilinçaltına işlenmiş olması, bir zaman sonra su üstüne çıkmasına engel değil ve travmaya dönüşerek üst bilince yansması belki de kaçınılmaz. Bizim de bildiğimiz ancak dönemi anlatan kitaplar/yaşayan insanlar ve sezgilerimiz.

ooooo

Chomsky, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde, baskıların arttığını ve silah alımında Türkiye’nin başı çektiğini belirtmiş. 1990’lı yılların Kürtler için nasıl bir acı işleyişe tabi olduğunu bakalım nasıl anlatıyor: *“Türkiye’nin Kürtleri şiddetle bastırması yıllardır büyük bir skandaldır. Bu skandal 1990’larda zirveye ulaştı. Göstergelerden birisi, Türk ordusu kırsal bölgeleri yakıp yıktıkça, 1990-1994 arasında bir milyondan fazla Kürdün buralardan gayri resmi başkenti Diyarbakır’a kaçışıdır. Türkiye’nin insan haklarından sorumlu devlet bakanına göre iki milyon kişi evsiz bırakıldı ve Bakan bunun kısmen ‘devlet terörünün’ sonucu olduğunu kabul etti. İşkence, binlerce köyün yıkılması, napalmırla bombalamalar ve genellikle on binlerce olduğu tahmin edilen, sayısı bilinmeyen savaş kayıplarının (hiç kimse ölenleri saymıyordu) yanı sıra, yalnızca Kürtlerin öldürüldüğü “esrarengiz cinayetler” (özel timlerin neden olduğu sanılmaktadır.) 1993 ve 1994’te 3.200’e ulaşmıştı.” (sayfa 57)*

“Önde gelen bir ABD karakolu olarak, soğuk savaşın başlangıcından bu yana önemli düzeyde askeri yardım aldı. Ancak silah teslimatları soğuk savaşla bir bağlantısı olmaksızın, 1984’te hızla artmaya başladı. Aslında bu yıl, Türkiye’nin büyük ölçüde Kürtlerin yaşadığı Güneydoğu’da büyük ölçekli karşı ayaklanma başlattığı yıldır. Silah teslimatları bütün 1950-1983 (mali yıllar) döneminin toplamını aştı ve ağır silahlar (savaş uçakları, tanklar vs.) dahil, Türkiye’nin askeri donanımının yaklaşık yüzde 80’ine ulaşarak 1997’de doruğa çıktı.” (sayfa 92) Ardından Kürt vatandaşların minimallikten yoksun hakları olduğunu söylemekte.

Chomsky’nin bu konudaki değerlendirmeleri, kimine göre doğru kimine göre yanlış belki de abartılı . Okuyanlar, savunmalarını ya resmi ağzların tekrarıyla bütünleştirir ya da keskin duruşlarını belli edecek argümanlara sığınır. Sonuçta Chomsky, güvendiği kişi ya da kurumlardan aldığı bilgiyi tartmış ve her konuda olduğu gibi kendince değerlendirme yapmış.

ooooo

Savaş ya da çatışma dediğimiz süreç, yıllardır devam etmekte ve bu durumun sonlandırılması için “samimi” olmak gerekiyor.

Çatışma ve şiddet ortamının, gündemi en acılısıyla şekillendirmeye çalışması hoşumuza gidebilir mi? Elbette ki hayır. Ancak mevcut durumdan hoşnutsuzluk duyanlar olabilir lakin halkı baz alarak düşünersek, barışın ulviyetini daha ne kadar görmezden geleceğiz?

Yazık ki Kürt sorununa dair kalıcı çözümler “ben buradayım” derken, hep bunu öteleme durumunu seçtik/seçiyoruz. Dün ile bugün arasında (en azından söylemler dahilinde) çok fazla değişikliğin

olduğunu söyleyemeyiz. Hala kurtulamadığımız birçok durum mevzubahis. Örneğin; dillere pelesenk olmuş söylev ve görmeme/duymama hastalığı; Nedir bu Kürtlerin isteği, zaten eşit şartlar altında yaşıyoruz/ “Kürt sorunu” diye bir şeyi reddediyoruz, sorun “terör sorunudur”/Habur-Oslo-Müzakere-Açılım v.b. oluşumlar bizi bölmeye götüren zihniyetlerin tezahürüdür./ Önce terör örgütünü kına! Sonrasına bakarız!... Şematizmadan ibaret enstantaneler...

Oysaki yapılması gereken; genellemelerden/ dayatmalardan uzak, samimi ve sadece söylenen sözler üzerine yürütülen bir iletişim olmalı. Düşünelim... Bu savaşta/çatışmada öne çıkanlar, görmezden gelinenler ya da çözüme yönelik yapılması gerekenler, ilk esintide neler olabilir?

Savaşta öne çıkanlar?

×Göstergeler; savaşın bilançosu nedir? Sivil/askeri kayıplar neye tekabül ediyor? Kaç PKK’lı ele geçirildi ya da etkisiz hale getirildi?

×Düşüncenin işlevini yitirmesi

×Tek seslilik; tekerrürlü olarak, akan kanın üzerinden yapılacak olan tüm argümanların aynı doğrultuda olması. Yapılması gerekenler-yapılamazcılarının kalıplaşmışlıkları ve ikircikliklerden sıyrılama halimiz.

×Sessizlik; herkesin ağız birliği yapmışçasına/rutin bir olay olmuşçasına edalanması.

Savaşta görmezden gelinenler?

×Duyarlı ses; Bu gidişatın hiçbir olur yanı olmadığını, güçlü bir sesle betimleyip “dur” diyebilmeyi seçenler (nadir de olsa bu seslerin varlığı, umudun varlığıyla eş)

×Masumiyet; bu topraklarda erkek olmanın en zor yanlarından biri de sanırım askerliktir. Bedelliye-torpile gücü yetemeyen, “vatan borcu” olarak beyinlere işlenen ve ölmenin “şehitlik” mertebesiyle süslendiği bir vatanda, ölme riskini tüm boyutuyla yüklenerek, askerliğe soğuk bir merhaba der. Batıya giden askerler genelde biraz da olsa rahat ve arkalarında bıraktıkları aileleriyle sıcak bir ayrılık yaşarlar (doğuya gidenlerle ruh zıtlığı yaşayarak). Karşılarında gerilla-militan-terörist ismin önemi olmaksızın kişiler durmakta. Ama onların farkı; bilerek/isteyerek, ölmeye/öldürmeye doğru bir yolculuk yapıyor olmaları.

Oysaki askerliğin gönüllü ya da profesyonele doğru kaydığı bir zeminde, nasıl bir tabloyla karşılaştık? Düşünelim! Çatışmaların-ölümün yer belirlemediği bir ortamda, hangi anne evladını askere göndermeyi (gönüllü olarak) ister ki? (Bu düşünce tarzı bireyi koruyamayan zihniyete eleştiridir) [*“Askerlerini sevgili çocukların gibi gör onlar da senin için ölmeye hazır olacaklar.” (Sun Tzu)*]

×Yanılğı; Olaylar karşısında yapılan hataların, hata olarak kabul edilmeyişi ve kişinin inandığını belirttiği değerlerle zıtlaşması hangi durumun tezahürüdür? Oysaki *“Yanıldığını asla kabul etmeyenler, en çok yanılındır.” (La Rochefoucauld)*

×Umursamama hali; Yaşanan olayların uzun bir süre devam etmesi, olayları kanıksamaya sebebiyet veriyor. Sanırım “bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” tarzı bir alt yapı (az da olsa) toplumda etkinliğini koruyor ve bu içsele sahip olanlar belki de gittikçe çoğalıyor.

×Travmatik durumlar; Suriye olaylarının yayılımı hızlanırken gazetede şöyle bir haber vardı (anımsadıklarım); Suriyeli mültecilerden bir çocukla yapılan söyleşide, Sünni bir çocuğun Şiilere karşı intikam sözleriyle bezenen duygusal travması döşenmişti (tabi tam terside mümkündür). Kaosun/savaşın belki de en önemli yanı olan, duygusal betimlemelerin ağırlığının, ne kadar abartılı yaşandığı ve insanlığımızı kaybetmeye varacak bir boyuta taşınma hali, göze çarpıyor. Bu örnekle yola çıkarsak sanırım diğer olaylarda da aynı paralel mantığı düşünebiliriz. Savaş nerede olursa olsun /karşıtlıkların içinde barındırdığı durum neye işaret ederse etsin, sanırım kan-acı-nefret temaları hep süregeliyor.

×Sorunsal bakışlar; Tekselliğe indirgenmiş yapılanmalar/düşünselliğin boyutunu dar bir çerçevede sürdürmeye ant içenler. Anlaşılmayan bir şey var ki *“bir sorun, onun üretildiği andaki zihin düzeyinde kalınarak çözülemez.” (Einstein)*

×Bocalama; Stratejisini tek boyutuyla ele alan zihniyetin, görmezden geldiği durumlarla karşı karşıya kaldığında; eksik olan stratejisini daimi haliyle devam ettirmesi ve yine/yeniden bocalamaya devam etmesi

×Doğurganlık oranı en yüksek olan davranış; şiddet şiddeti doğurur.

×Eliminasyon; Ağırlığın müzakereden yana olma düsturunun -bazı zamanlar- elemine edilişi

×Meşruiyet; Kayıplar güzergahında gün geçtikçe yer bulması

×Bedel; *“Biz hem kurtların doymasını, hem de koyunların sağ kalmasını istiyoruz.” (Tolstoy)* Bu mümkün mü? Peki, ödenmesi gereken bir bedel olmalı mı?

İhtiyacımız olan nedir?

×Otokontrol; *“Güçlü adam bir şehri fetheden adam değil, kendi iradesine hakim olan adamdır.” (Emerson)*

×Bakış yöntemini değiştirecek çizelge

×Kitlesele bir duruş; Her türlü savaşın tüm samimiyetimizle olmaması gerektiğini /yapılması gerekenlerin acilen yürürlüğe konmasını belirten, anlamlı seslerin bütünleşmesi.

×Siyaset; siyasi arenada sözlerin gücüne başvurulması ve müzakere ışığında çözümler üretebilmek

×Şeffaflık; olaylar karşısında kullanılan dilin/yaptırımın samimiyetinin sorgulanmasına gerek olmaması (akışın doğallığı)

×Gerçek bir lider; oto didaktik bir yapıya sahip olmanın erdemi dururken neden zihinlere kelepçe takılır? *Gerçek liderlik, güç kullanmak değildir. Başkalarını güçlü kılmaktır.” (Bennis ve Nanus)*

Bu perspektiften bakıldığında, kültürel ve siyasi hakların Kürtleri bağımsızlığa götüreceği endişesini taşımak/durumu bu bakış açısıyla ele almak, hatayı beraberinde getirir. Olasılıklar üzerine sisteme keskin biçimler kazandıramayız/kazandırmamalıyız.

Çerçevede yansıyan/yansıtılacak oluşumlar, elbette risklerinde esnekliğini kontrol edecek fakat bir yandan da mevcut tanınması gereken hakların dağılımını da, eşit çizgide olacak şekilde muhafaza etmeli.

Hareketin fikriyatı bütünleşmesi, belki biraz zaman alacak. Ancak ilk esintinin ardından gelecek olan yeni sıcaklık dalgası, sanırım iklimin giderek daha anlaşılır hale gelmesini sağlayacak.

ooooo

Peki, ya biz üzerimize düşeni yapıyor muyuz? Olaylar karşısındaki duruşumuz, kendi- mize/bireyce güçlü/güçsüz yanlarımızı betimleyen bir otobiyografi değil midir? İstenmeyen olayları, kapak altı etmeyi seçen bir kült-ürümü seçiyoruz?

Chomsky, entelektüellerin görevinin hep aynı durumu sergilediğini, olayları belli bir çerçevede görüp-yansıtma ve bazı durumlar karşısında, kamufle etme yöntemini tercih ettiklerini belirtir (birçok olay farklı argümanlarla haklı çıkartılmaya çalışılmakta).

Chomsky, bu bağlamda -ahlaki ilkeler ve uluslar arası hukuk alanında- bazı psikolojik doğruları da anımsatıyor: *“Yapması en güç şeylerden birisi aynaya bakmaktır... Dikkatlerin başkalarının suçları üzerinde odaklanması genellikle bize -iyi insanlar- olmanın, o -kötü insanlardan- bu kadar farklı olmanın hoş ve sıcak duygusunu tattırır. Bu özellikle belli bir mesafeden, başkalarının suçlarının daha kötü hale gelmesine yardımcı olmak dışında yapılabilecek pek fazla şey olmadığında doğrudur. Bu durumda herhangi bir bedel ödemeden yalnızca feryat figan edebiliriz. Kendi suçlarımıza bakmak çok daha güçtür ve bunu yapmak isteyenler ekseri bedeller, bazen çok ciddi bedeller ödemek zorunda kalırlar... Bu bildik doğruların uygulanma alanı son derece geniştir.”(s.70)*

Chomsky’nin makalesini okuyunca aklıma sihirli aynalar geldi. Geçen gün bir alışveriş merkezine, biz büyüklerin bile bakmaktan alıkoymadığı, sihirli aynaları yerleştirmişlerdi. Baktım birinde oldukça uzun, bir diğerinde fazlasıyla şişman görünüyorum yani ben, ben değilim tabi fiziksel olarak, gerçi o halimle olduğumu varsayarsam, içsellikimde her an değişebilir, sanırımJ (ilk düşünüş)

Bırakın bir kişiyi bir ülkenin yönetimini yürüten topluluğun, bu aynalardan birine baktığını düşünersek, hatta düşünmeyelim çünkü zati mevcut durum buna tekabül etmiyor mu? Her biri bambaşka bir aynaya bakıyor. Tabi baktıkça gerçeği göremeyen zihniyete bürünüyor. Kendi yalanına inanıp, özüne yalanını doğru kıldırıtıran öznelere dönüşüyor. İşimiz zor!

ooooo

Chomsky, bir makalesinde çağrışım yaptırdığı klasik bir soruyla (güçlü olan mı haklıdır/haklı olan mı güçlüdür?) beraber, Rus yazar Alexander Soljenitsin’den bir alıntı yapar. *“NATO bütün dünyaya ve gelecek yüzyıla eski bir yasayı dayatmaktadır... güçlü olan haklıdır.” (s.73)*

Bence herkese göre farklılaşan kavramlardan biri; “güç” kavramı. Lügatlerin başkalaştığı dünyada, güç temelli unsurlar, bireyin kendi duruşuyla ilintili. Güçlü bir insan tanımını birisi için kasadaki rakamsal büyüklüğü (hayatın para-matiğe dönüştüğü bir kulvarda kaçınılmaz son) bir diğeri için özünden gelen

yaklaşım yoğunluğuna bakıyor. Boşuna dememişler gönlüm zengin! Tabi ülkeler bütünlüğüne baktığımız da sermaye dağılımının her boyutta üst raflarda olması, güce işaret ancak haklılığa işaret olduğunun sadece “ayakların baş olduğu bir zaman dilimi için” geçerli olduğunu düşünüyorum.

ooooo

Chomsky, hatırlatmalarına devam ediyor. Tercihlerin çoğunun bazen ekonomik bazen farklı bir alana dahil edildiğini aslında birçoğunun da ideolojik olduğunu söylüyor (uluslar arası ekonomik düzenlemeler v.b.). Ve çoğu zaman aynı çıkarsamayla karşılanıyoruz.

Bazen olaylara bakarken, durumu tahlil etmek (eklektik yapısıyla) zor olabilir. Ancak bireylerin ya da kurumların, neyi muhafaza ettiklerini bilmek ve belki de ortaya çıkarılan tasarımı, çözmeye çalışma gerekliliği...

ooooo

Chomsky'ye göre ABD sorunlarla başa çıkmasını sessizliğine borçlu: “...Sorun zaman zaman uyumsuz insanlar tarafından gündeme getirilmiştir. Ve gündeme getirildiğinde ve görmezden gelinemediğinde, istikrarlı bir tepki gösterilir.” (s.150) Bu durum, siyasette sıklıkla işlenen bir motif değil mi?

Ülkemizin siyaset anlayışına baktığımızda, bazı olayların süremeçte kaldığı gözlemlenip bu olayların çözümlenmesi istendiğinde, farklı tepkilerle karşılaşmak mümkün.

ooooo

“Bombalar üzerine” başlıklı makaleye bakarsak; 11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırıların ardından yazılmış. Chomsky, bu olayın bir kesime yapılan zulmü perçinleştireceğini düşünüp, kurbanların her olayda olduğu gibi, emekçi insanlar olduğunu belirtir. Asıl darbenin, istence ortam hazırlayacağını düşündürür. Sanırım bahane dediğimiz oluşum, siyasetin olmazsa olmazı olarak devam etmekte.

Sivil/askeri kayıplara (bu ayrımı aslında sevmem) neden olan saldırı politikasında, nefret duygusunun ilk planda ortaya çıkması normal gibi görünse de aslında bence fotoğrafa bakıp, yorum yapan gözlerin - ötesine geçemeyişimizden- kaynaklı bir duruş söz konusu.

Ülkemize baktığımızda, şiddet denen kavramın çok basite indirgendığını düşünüyorum. Durumları olağan kılıp gözümüzde farklılaştırıyoruz bu bağlamda beyne girdiğimiz kod işleyişine devam ederken yeni/değişik bir kodla yüzleşemeyecek kadar kökleşiyor. Yeniliğe kapalı olan biz, eski kodlarla yeniyi anlamaya çalışıyoruz. Bunu yapabilmek mümkün mü?

ooooo

Yazar, bu bağlamda kişinin tepkisini seçim yapmaya itekleyen unsuru, bakalım nasıl aktarıyor: “*Haklı bir nefret duyabiliriz ya da işlenen suçlara neyin yol açmış olabileceğini anlamaya çalışabiliriz ki bu faillerin ne düşündüklerini anlamak için çaba sarf etmek anlamına gelir.*” Bu seçimin değerlendirmesini, Ortadoğu’yu iyi bilen gazetecilerden Robert Fisk’den bir alıntıyla süsler. “*Önümüzdeki günlerde, dünyadan inanması istenecek olan, sadece demokrasinin teröre karşı savaşı değildir. Aynı zamanda Filistinlerin evlerini vuran Amerikan füzelerine, 1996’da bir Lübnan ambülansına füze fırlatan ABD helikopterlerine, Kana adlı bir köye düşen Amerika top mermilerine,*

Amerika'nın müttefiki İsrail'in maaş bağladığı ve giydirip kuşattığı Lübnanlı milislerin mülteci kamplarında gerçekleştirdiği kırım, tecavüz ve cinayetlere de inanması istenecektir.” (s.198)

Şiddet mekanizmasını işleten bireyler topluluğu/kurumlar enstitüsü olduğu sürece, sanırım olayın perde arkası psikolojik bir propagandaya dönüşecek. İlk cümleye dönersek elbette bir eylemin neden yapıldığı ve bu eyleme katılımda artışın hangi olaylar bağlamında arttığını bilmek-sorgulamak ve çözüme yönelik adımlar atmak gerekir.

Ortamin getirileri+bilinç farklılıkları, hayatın gidişatında yer değişikliğine sebebiyet verebilir. Çözümü susmaktan yana kullanan çözümsüzlüğe katkıda bulunurken, şiddeti temel alanla belki de aynı nokta da buluşuyor. Bir sorun varsa (hem de bu yüzyılda), sorunun temelini demokratik yollara başvurarak çözmeye çalışmak ilk düşünce (bence son düşünce de) olmalı. Chomsky, anlamaya açık haliyle güzel bir tasvir yapmakta.

oooo

Sonuç olarak;

Belli bir süreci anlatan derlemede; yazar değerlendirmeyi özgür bir yorumla/titiz bir tutarlılıkla seslendiriyor. Kitabın ağırlık merkezi, birçok olayın bilinçli bir şekilde bloke edildiği düşüncesinde ilerliyor. Kitap, birçok kurumun aslında tanımına binaen işlevselleşmediği, tamamen ideolojik bir kurgulama olduğunu belirtiyor.

Bugüne baktığımızda da tekrara düşülen olayların olduğunu görmekteyiz. Bu durumda şunu söylemek mümkün mü? Tabiri caizse, alemin kralları bakış açılarında bir arpa boyu yol almakta. Belki de tutunmuşluğun gölgesinden çıkmak/ izm'li bir yolculuğa ters düşmek, bir korku çemberi oluşturuyor. Düşünüyorum da sorun içimizdeki putları, dışarıda aramakta mı? Ne dersiniz?

Son cümle aykırı/düşünen sesin olsun (malum düşünmek, bu devirde çoğu zaman aykırı diye nitelendiriliyor). “Eğer nefret ettiğimiz insanların da ifade özgürlüğü olması gerektiğine inanmıyorsak ifade özgürlüğüne hiç inanmıyoruz demektir”.

¹ “Chomsky kim acaba, hatırlayamadım” diyorsanız, o zaman buyurun tıklayın.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Noam_Chomsky

<http://web.mit.edu/linguistics/people/faculty/chomsky/index.html>

<http://chomsky.info/>

² Chomsky, N. 2001. Amerikan Müdahaleciliği, Çeviren: Taylan Doğan, Barış Zeren, Aram Yay. , 198s.

Barbarlıklar Çatışması / Gilbert Achcar (Mehmet Alaca)

Bir 11 Eylül'den Diğetine

11 Eylül 1990 günü, ABD'nin 41. Başkanı George Herbert Walker Bush, Kongre'nin birleşik oturumu önünde tarihsel önem taşıyan bir konuşma yapıyordu. Bu konuşmanın aynısı 11 yıl sonra yine yapılacaktı bu kez oğlu tarafından...

Casper Weinberger'in, "ABD adına dış ülkelere birlikler göndermeden önce daima Amerikan halkının ve onun Kongre'de seçilmiş temsilcilerinin desteğini aldığımızdan emin olmalıyız. (...) Kendi içimizde Kongre'ye rağmen bir çatışma mevcutsa, birliklerimizden deniz ötesi bir savaş kazanamalarını talep edemeyiz." [\[1\]](#) bu ifadelerini George Bush titizlikle benimsedi.

2 Ağustos 1990'da Kuveyt'in Irak diktatörü Saddam Hüseyin tarafından işgal edilmesi, Amerika'ya savaş girme konusundaki çekingenliğini aşmak için ideal bir fırsat sundu. Başkan Bush, uluslararası hukuk açısından bakıldığında son derece meşru olan – Birleşmiş Milletler'in tarihinde ilk defa Güvenlik Konseyi'nin beş üyesinin tamamıyla Genel Kurul üyelerinin büyük bir çoğunluğunun aktif veya pasif oylarını alan- bir askeri eylemin faydalarını anında kavradı.

Ve yaptığı konuşmada hem idealistlere hem realistlere hitap ediyordu:

"Bugün bu yeni dünya, doğabilmek için çırpınıyor. İnsan adaletinin, orman kanunlarının yerini aldığı bir dünya. Ulusların, adaletin ve özgürlüğün sorumluluğunu paylaşmayı kabul ettikleri bir dünya. Güçlülerin, zayıfların haklarına saygı gösterdikleri bir dünya." [\[2\]](#) (idealistler için)

"Hayati ekonomik çıkarlarımız tehlikeye girmiş durumdadır. Irak, bilinen petrol rezervlerinin yüzde 10'una yakınına kontrol ediyor. Kuveyt'i ele geçirmiş bir Irak ise bunun iki kat azlasını kontrol edecektir. Kuveyt'i yutmasına izin vereceğimiz bir Irak, aynı zamanda dünyadaki petrol rezervlerinin aslan payını elinde bulunduran komşularını zorlayacak ve ürkütecek bir kibre sahip olur." [\[3\]](#) (realistler için)

GILBERT ACHCAR
Barbarlıklar Çatışması

Böylece idealizmin bu en lirik, realizmin en yavan iki söylemi tek bir konuşmada birleştirilmiş oluyordu ve bunlardan kazanç sağlayan da hiç kuşkusuz reel politikaydı; aldatma ve ikiyüzlülüğün, Makyavelist erdemin temel yapısal özellikleri olduğu yerde, sağduyu ve samimiyet de idealizmin temel özellikleriydi.

11 Eylül 2001, 11 Eylül 1990'dan beri geçen on bir yılda, sayılan koşullardan giderek uzaklaşmanın doğal sonucu olan bir terörist sapmanın geçici yükselişi olarak değerlendirilebilir. Eşitsizliğin sosyal sınıflar arasında olduğu kadar uluslararası da acımasızca arttığı, orman kanunları ve en güçlülerin çıkarlarının hüküm sürdüğü bir dünyada, birilerinin barbarlığı diğerlerinin barbarlığını doğurmakta ve 'terör tehdidi' çeşitli türleriyle herkesin üzerine çökmektedir.

Narsisist merhamet ve küresel gösteri toplumu

11 Eylül terörizmi her ne kadar dehşet verici bir vahşet olarak lanse edilse de –ki bunda şüphe yok- ABD'nin de Ortadoğu'da yaptıkları bilinmekte. Üstelik ABD maktul ailelerine tazminat ödeyerek bunun sorumluluğunu kabullenmiştir. Zira başka saldırılarda kurban ailelerine tazminat ödenmemiştir.

George W. Bush, Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana ve İkinci Dünya Savaşının ardından üçüncü kez, kah Saddam Hüseyin kah Slobodan Miloseviç görünümü altında yeniden güçlenen Hitler'e gönderme yaparak, Washington'ın 'haydut devletler' (rogue states) sınıflandırmasına uyan üç devletin; Irak, İran ve Kuzey Kore'nin adını verdi ve onların terörist ittifakını ise 'şer mihveri' olarak nitelendirdi. Bu nitelendirmeyi 29 Ocak 2002'de Kongre'deki ulusa sesleniş konuşmasında yaptı ve bu konuşmada tam beş kere "kötü" (evil) kavramını kullandı. Bu kavramın kullanım sıklığı ve ona halk arasında yüklenen anlamlar üzerine yapılacak bir inceleme, muhakkak kanımızı dondurabilecek sonuçlar elde edilmesine neden olacaktır.

Şeytan (the evil one): Bay Bush bu terimi sık sık Usame bin Ladin'i tarif etmek için kullandı. Fakat mutlak metafizik anlamıyla "kötülük", Bush ve Bin Ladin'in paylaştığı gerici ve fundamentalist din anlayışının ortak kavramıdır.

Bay Bush, Anglikan gibi yetiştirilmiş, ancak evliliğinden sonra Methodist olmuştur. Ardından 1986'da yüreğini yeniden İsa'ya açtığını beyan etmiştir. Her ne kadar başkan kendini tarif etmek için bu terimi kullanmamış olsa da, bu, Evanjelistlerin anlayışına göre bir yeniden doğuş deneyimidir. Evanjelistler 'Şeytan' terminolojisini kendilerininmiş gibi benimserlerken, aralarından bazıları bu terimin kullanılmasını eleştirmiştir.

11 Eylül'de yaklaşık 3.300 kişiyi öldüren "kitlesel katliam terörizmini bu kadar olağanüstü yapan nedir peki? ABD hükümetinin bugüne kadar doğrudan sorumlu olduğu ve hiçbir pişmanlık ifade etmediği kıyımların miktarı yanında, bu sayı oldukça sıradan kalıyor. Mesela Hiroşima ve Nagasaki... Mesela Vietnam... Mesela Irak...

Naom Chomsky'nin işaret ettiği gibi: "11 Eylül katliamı gerçekten de tarihte bir dönüm noktasıdır. Bunun nedeni ise kayıp sayısı değil, seçilen hedefin niteliğidir." [\[4\]](#)

Gerçekten de acaba, böylesi bir kitlesel kıyım ABD dışındaki bir başka ülkede, örneğin bir Afrika ülkesinde olsaydı veya hedef olarak Kuala Lumpur'un dev Petrona Kuleleri seçilmiş olsaydı dünyanın buna tepkisi ne olurdu?

11 Eylül saldırılarının, dünyayı 'Amerikanlaştırma' politikasında Amerikan kültürü ile sosyo-ekonomik modelinin yayılmasını sağlayan ve küreselleşmenin iki başkenti olan New York ve Washington'ı vurmuş olması, Amerikalıların ve dünyanın geri kalanının bu olaydan neden bu kadar etkilenmiş ve hayrete düşmüş olduklarını açıklamaya yeterlidir.

Gerçekte, Manhattan'ın ikiz kulelerinin yıkılmasının dünya çapında yarattığı üzüntüdeki benzersiz yoğunluğun öncelikli nedenini narsisist merhamet olarak adlandırabiliriz: *bir anlamda bu, benzerlerinin başına gelen felaketlere, farklı halkların başına gelenlerden daha fazla üzülmektedir; hal böyleyken New Yorkluların ölümü Iraklıların, Ruandalıların, hatta Afganların ölümlerinden daha fazla etki yaratıyor.* [5] Kapitalist kozmopolit metropolünün tam göbeğinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi kuleleri, bir yanıla 'cosmopolitan bourgeois way of life' taraftarlarının dünya üzerindeki totemlerini oluşturuyorlar ve bu insanlar o kulelerde kendi ifadelerini buluyorlardı.

11 Eylül terörizmini lanetleyen aynı Avrupa Birliği, Srebrenica'da yaşamını yitiren ve hepsi kendileri gibi 'Avrupalı' olan 7 bin kişi için hiçbir zaman saygı duruşunda bulunmamış, Rusya'nın Çeçenistan'da yürüttüğü kirli savaşta bile kimi erdemli noktalar yakalamayı başarmıştır. Ruanda'da ölmüş olan yüz binlerce insan Avrupalıları çok az etkilemiş, Irak'ta her yıl yaşamını yitiren on binlerce insan için hiç etkilenmemiştir.

11 Eylül saldırılarının aşırı dramatikleştirilmesinin en önemli nedeni, Guy Debord'un işaret ettiği gibi, dünya pazarının geldiği noktanın doğal bir sonucu olan 'küresel gösteri toplumu'nda medya aktörünün olay yaratma becerisidir. [6]

Petrol, Din, Fanatizm ve Acemi Büyücüler

El Kaide örgütünün ve onun hem para kaynağı hem de yüce lideri Usame bin Ladin'in, Afganistan'da on yıl boyunca Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürülen savaşta, ABD tarafından vekaleten kullanılan eski bir müttefik olduğu gerçeği bugün artık herkes tarafından biliniyor.

El Kaide şebekesi, uluslararası İslam fundamentalizminin en fanatik ve en şiddetli ayağını oluşturuyor. Bu ayak ki, on yıl boyunca kendisi de aman dinlemeyen bir düşman olan Sovyetler Birliği'ne karşı Afganistan'da acımasız bir mücadele yürütmüş ve bu mücadelesinde ABD tarafından kayıtsız şartsız desteklenmiştir.

Günümüzün Frankeştayn'ı (ABD), çeşitli Müslüman toplumlarının ayrışmasından doğan unsurları birleştirerek bir canavar yaratıp onu beslediğinin açıkça bilincindedir. Onu yaratmasının nedeni ise yaratığa, yaratıcısının kendi başına yapmasının mümkün olmadığı adı işler yaptırmaktır. Şeytan, nihayetinde, daima kendi yaratıcısına düşman kesilmiştir. Ve bu, onun 11 Eylül 2001'de, ABD hükümetinin politikalarında hiçbir sorumluluğu olmayan binlerce kadın ve erkeği öldürmesine yol açmıştır.

ABD, yalnızca İslami fundamentalizmin yayılmasına bizzat katkıda bulunduğu için değil, aynı zamanda Müslüman dünyasındaki solun ve ilerici ulusalcılığın yenilmesi ve ezilmesinde doğrudan yardımı olduğu için de gelinen noktadan iki defa sorumludur. Onun bu politikası, meydanı siyasal İslam'a bırakarak, onun halkın hislerinin tek ideolojik ve kurumsal aracı gibi görünmesine yol açmıştır. Oysa tıpkı doğa

gibi, halkın acıları da boşluktan nefret eder. İslam fundamentalizminin yükselişi, Müslüman halkların radikalleşmesinin kültürel yansımasının kaçınılmaz sonucu değil, bir ideolojinin, rakipleri ortak düşman tarafından safdışı bırakıldığı için doğrudan başarıya ulaşmasını temsil etmektedir.

Gerçekten de ABD, her ne kadar bununla çok övünmese de , bir dönem Pinochet benzeri ‘otoriter’ olarak nitelendirilen diktatörlükleri, sunulan diğer seçeneğe tercih edildiği bahanesiyle desteklemesine neden olan savunmanın aynısını, bugün İslami fundamentalizme karşı da kullanmaktadır, öyle ki dönüştürülemez ya da zor dönüştürülebilir olan ve ‘totaliter’ diye nitelenen Marksist rejimlere doğru demokratik yollardan bile olsa bir kayış söz konusudur.^[7]

Batı’nın demokratik kurumlarının, Batılı olmayan toplumlar tarafından benimsenmesi, Batı-karşıtı ve milliyetçi siyasal hareketleri güçlendirip iktidar yolunu açabiliyor.^[8] Bush bu durumu konuşmasında ifade etmiştir: *“Bu teröristler (...) 20. Yüzyılın bütün kıyıcı ideolojilerinin mirasçısıdır. Radikal dünya görüşlerine hizmet etmesi için –iktidar hevesi hariç bütün değerleri bir kenara bırakıp- insan hayatını kurban ederek, faşizmin, Nazizmin ve totalitarizmin yolundan gitmektedirler.”*^[9]

Fukuyama da bunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Teröristlerin içinde yüzdükleri İslami faşizm denizi, kimi yönlerden, kimi yönlerden, komünizmin ortaya koyduğundan çok daha derin bir ideolojik meydan okuma teşkil ediyor.”*^[10]

İslamcılık ve faşizm arasındaki benzeştirmenin siyasal açıdan değersizliği, hiçbir yerde, Bin Ladin’in baş aktör haline geldiği, Suudi monarşisindeki radikal İslami muhalefet örneğinde olduğu kadar aşıkardır. Gerçekten de, hükümdar aileye karşı olan bu keskin muhalefeti en fazla harekete geçiren şeyin ‘totaliter’ bir rejime duyulan özlem olduğuna inanmak, Suudi krallığını demokratik niteliklere sahip görmekle aynı anlama geliyor. Oysa, her ne kadar rejimle olan bağı ailesinden geliyor ve Riyad ile Washington arasındaki bağı uzun zamandan beri eleştiriyor olsa da, Bin Ladin, kendisinin de bizzat belirttiği gibi, 1990’a kadar Suudi-Vehhabi rejiminin yanında yer almıştır. Onun beklenmedik dönüşüne neden olan şey, rejimin hiç var olmamış bir şekilde demokratikleşmesi değil, vatanının topraklarına Amerikan güçlerinin yerleştirilmesidir.

Megalomanlık ve yabancı düşmanlığıyla bezenmiş onuru derinden yaralanan Bin Ladin, o anda Suudi monarşisinin ve onun Batılı koruyucularının yeminli düşmanı haline geldi: *“Bizim erkekliğimizi yok etmek istiyorlar ve bizler erkek olduğumuza ve kainatın en kutsal yerini, kutsal Kabe’yi Amerikalı, Yahudi ve Hristiyan kadın askerlerden korumak zorunda olan, koruma şerefine sahip olan Müslüman erkekler olduğumuza inanıyoruz.”*^[11]

Usame Bin Ladin’in kendi hükümetine, dolayısıyla onun Amerikalı efendisine (Afganistan’dan döndükten sonra 1991 yılında temelli kaçmasına neden olan) karşı çıkışı, doğrudan Suudi monarşisini hedef alan aşırı bağnaz ikinci muhalif dalganın bir parçasıdır.

O günlerde, İslami fundamentalizm ile ABD hükümeti arasında kimi zaman gizli, kimi zaman görünür bir savaş, bütün şiddetiyle hüküm sürmeye başlamıştı bile: Bin Ladin’in şebekesine mal edilen saldırılar, ilk önce 1992 yılında Yemen’de, ardından 1993’te Amerikan askerlerine karşı Somali’de oldu. Dünya Ticaret Merkezi kulelerini 1993’teki ilk yıkma denemesi de, operasyonun düzenleyicisi Remzi Yusuf yakalandıktan sonra, Bin Ladin’den bilinecekti. Bunları, bazıları Suudi krallığı topraklarında gerçekleşen başka eylemler takip edecekti.

Nefret, Barbarlık, Asimetri ve Ümitsizlik

Bin Ladin kesinlikle “*bütün kurumların sistematik olarak yıkımı*”nı savunmadığı gibi, Dostoyevski’nin kahramanlarının yaptığı gibi “*herkesi yıldırıp sindirme*”yi de amaçlamıyordu. O, açıkça ifade edilmiş taleplerine boyun eğmeleri için ABD hükümetini ve halkını terörize etmeyi, bu yolla kendi koyu ve fanatik inancını yayarak Müslüman halkları kışkırtmayı amaçlıyordu:

“Amerika’ya karşı savaş çağrısı yaptık, çünkü Amerika iki kutsal caminin bulunduğu ülkelere on binlerce askerini göndererek, bu da yetmiyormuş gibi onun iç işleri ve politikalarına müdahale ederek onu yöneten baskıcı, kokuşmuş ve zorba rejimi destekleyerek İslam milletine karşı düzenlenen Haçlı Seferi’nin başını çekmiştir. Amerika’nın hedef seçilmesinin nedenleri bunlardır.” [\[12\]](#)

Her medeniyetin barbarlığı kendine özgüdür. New York’ta bir sabah doğrudan katledilen binlerce sivil; Irak’ta ise on yıldan beri dolaylı yollardan katledilen on binlerce sivil. Her iki barbarlığın da sebep olduğu ölümlerin karşılaştırma ölçütü budur: ***Bir medeniyet ne kadar güçlenip zenginleşirse, barbarlığı da o kadar ölümcül oluyor.*** Güçlü Almanya’nın Nazileri, endüstriyel soykırımı keşfetmişlerdi. Zengin ülkelerin, Kara Afrikalılara ve ‘biyolojik soykırım’a maruz kalan diğer AIDS kurbanlarına endüstriyel katkıda bulunmayarak takındıkları tavır, medeniyetin gelişmesi anlamına mı gelmektedir? Bundan oldukça kuşkuluyuz.

Karşı karşıya kaldığımız durum medeniyetler çatışması değil, Medeniyet’in uzun, tarihsel ve diyalektik süreci boyunca, bu uygarlıklardan doğmuş –toplumlar oburlaştıkça onların atıkları şeklinde ortaya çıkan ve bugün bir kez daha Medeniyet’in kazanımlarını genel bir Barbarlık içinde yutmakla tehdit eden- farklı boyutlardaki barbarlıkların çatışmasıdır.

ABD yönetimlerinin İslam’ın Texas’ında onları korumanın karşılığı olarak yerleştirdiği 5 bin askeri geri çekmeme konusundaki inatçılığı, daha şimdiden, neredeyse o asker sayısına yakın miktarda kayıp vermiş olan Amerikan vatandaşlarının güvendiklerine karşı yapılmış bir seçimdir.

Amerikan karşıtlığını esas alan, siyasal İslami terörizmin ikinci temel gerekçesini Irak meselesi oluşturur. ABD, yıllar boyunca, ortakları ve müttefiklerinin bir kısmına rağmen, Irak’ı yöneten zorbaya terör yoluyla zarar vermek yerine, Arap dünyasının tümünün öfkeli merhametinin simgesi haline gelen bu ülkenin halkını zayıflatarak, tiranın işini kolaylaştıran ölümcül bir ambargo uygulamıştır. Bu tutum, aynı olgudan dolayı, dünyanın bu bölgesindeki Amerikan karşıtı duyguların kızışmasına da yardımcı olmuştur. Bu duygular, Bin Ladin’in kendisini onların en yetkili savunucusu gibi kabul ettirmesine katkıda bulunmuştur.

Amerikan karşıtlığını esas alan siyasal İslami terörizmin üçüncü temel gerekçesi İsrail-Filistin çatışmasıdır. Clinton yönetiminin müdahale etmeyi denediği tek mesele de budur ve bu müdahalenin, her ne kadar yeterli olmadıysa da, Bush yönetiminin 11 Eylül öncesi ve sonrasındaki tutumuyla karşılaştırıldığında çok daha açık görüşlü olduğunun hakkını vermek gerekir.

11 Eylül olayında halkın olaydan hükümeti sorumlu tutmaması, hatta baş sorumlu George W. Bush’a anket verilerine göre destek veriyor olması, bize halkın, bu çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği gibi medya tarafından –yukarıda da anlatıldığı biçimde, gerekirse bilgi saklayarak- alıkıştırıldığını gösteriyor.

Taliban güçlerinin tek yaptığı, ABD’den Bin Ladin’in 11 Eylül’deki sorumluluğunu gösteren kanıtlar talep etmektir. Washington ise ona cevap niyetine bir ultimatoma verdi: *Ya Bin Ladin’i teslim edersiniz ya da sizi bombalarız!* Saldırıların üzerinden bir ay bile geçmemişken, Amerikan Silahlı Kuvvetleri, sefil durumundaki ve ölüm döşegindeki Afganistan’ın üzerine, Saddam Hüseyin’in megalomanik

davranışlarından Iraklı çocuklar ne kadar sorumluysa, 11 Eylül'den o kadar sorumlu olan kayda değer orandaki Afgan sivilin ayaküstü ölümüne yol açan, demirden ve ateşten bir yağmur yağdırmaya başladı.

Takviye NATO güçleri, tıpkı Balkanlar'da olduğu gibi, BM'nin himayesi altında harekete geçtiler: Washington, Talibanlara karşı savaşın dışında bırakılmış olmanın düş kırıklığını yaşayan iki örgütü de işin içine katarak, bir taşla iki kuş vurmuştu. Böylece Washington, Körfez ve Kosova savaşlarından beri üçüncü kez BM'yle kurduğu aşırı çıkarıcı ilişkiyi ortaya koymuş oldu.

Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana uyguladığı askeri-siyasal yöntemlerle savaştığını ileri sürdüğü terörizmi asıl üreten Amerikan hükümetidir. George W. Bush'un '*terörizm karşı savaşı*', kaçınılmaz olarak, 11 Eylül 2001'den çok daha ölümcül sonuçlara yol açacak ve Washington'un aynı savaş adına askeri müdahalelerini coğrafi açıdan çok daha geniş bir kesime yayacak, Amerikan vatandaşlarını hedef alan başka terörist saldırılara neden olacaktır.

Neoliberal küreselleşme tarafından üretilen sosyo-ekonomik faktörlerden kaynaklanan günümüzdeki ümitsizliğe, tarihsel açıdan çok büyük önem taşıyan bir başka siyasal faktör de eklendi. Bu '*reel sosyalizm*'in çöküşü ve onunla birlikte rastlayabileceğimiz birbirinden haksız tanımlarla sosyalizm fikrinin gözden düşürülmesiydi.

Sonuç: Leviathan ve Başkanlar

"Dünya çapında Medeniyet, bugüne dek görülmemiş bir olgunun resmini çizerek barbarlığın önünde boyun eğmişe benziyor, bu belki de insanlığın üzerine çöken bir Karanlıklar Çağı'dır. Dünya çapında düzenin ve hukukun çöküşü, devletlerin iflasi ve dünyanın pek çok yerinde anarşinin yükselişi, suç işleme oranlarındaki patlama, sınır ötesi mafyalar ve uyuşturucu tekelerinin oluşumu, birçok toplumda uyuşturucu kullanımında artış, aile kurumunun zayıflaması, birçok ülkede güven ve toplumsal dayanışmanın azalması, dünyanın büyük bir bölümünde uygarlıklar ve devletler arasında dini, etnik şiddetin yaşanmaya başlaması, dünyanın büyük çoğunluğunun silah zoruyla yönetimi." [13]

Soğuk Savaş çok doğru bir tabirle 'dehşet dengesi' olarak adlandırılmış olan dönem, dünya çapında süren, galibi olmayan bir oyunda, karşılıklı olarak sürekli birbirini dengeleyen iki düşman Leviathan'ın arenasıydı. Başka bir deyişle dünya Max Weber'in modern devleti tanımlamak için kullandığı meşhur tabire başvurarak söyleyebileceğimiz gibi, **meşru fiziksel şiddetin bir duopolü** tarafından yönetiliyordu.

Leviathan, ya da daha doğrusu bölgesel Leviathan'lardan ABD, batı yarı küresinde, İkinci dünya Savaşı sonrasında '*hür dünya*'nın bütününde bu rolü üstlendi. Soğuk Savaş sonrasında da bu rolünü bütün dünyaya yaydı. Birleşmiş Milletler'in eşitsizlikçi yapısı, büyük güçler arasındaki anlaşmazlıkların güvenlik ve barışa ilişkin işlevlerini engellememesi için, ödenmesi gereken bir bedeldi. Ve görevini başarıyla ifa ediyor...

Bilinen efsanedeki gibi; Rus düşmanı Hektor'u yenmiş olan Kibirli Amerikalı Akhilleus, onu güçsüzlüğe itmekten ve aşağılamaktan vazgeçmedi. Sonra çok daha önemsiz bir düşman, ona, onu en zayıf noktasından ciddi biçimde yaralayan oklar gönderdi. Sınırsız gururu başını döndürmüş olan Akhilleus, asker botları giyerek topuğunu koruyacağına inandı ve düşmanlarına saldırıya geçti. Onun kibri (hubris) Tanrıların intikam Tanrıçası Nemesis'in öfkesini üzerine çekmiştir ve çekmeye devam edecektir. [14]

[1] Casper Weinberger, “The Uses of Military Power: Excerpts from Remarks by Secretary of defense Caspar Weinberger to the National Press Club, Washington, DC, 28 Kasım 1984.

[2] Konuşmanı bu bölümü için bkz. George Bush ve Brenda Scowcroft, A World Transformed, Knopf, New York, 1998, s.370.

[3] A.g.y

[4] Noam Chomsky, “Lakdawala Memorial Lecture” (Delhi), 3 Kasım 2001. Yazını Fransızcası 22 Kasım 2001’de Le Monde’un ekinde “Cette Amerique qui n’apprend rien” adıyla yayınlanmıştır.

[5] Tarık Ali, “A Political Solution is Required”, The National Online, 17 Eylül 2001.

[6] Tony Blair’in Galler ülkesinin ulusal meclisi önünde yaptığı “Başbakanın Afganistan Meselesi Üzerine Konuşması”ndan alıntı, 30 Ekim 2001.

[7] Bu konuda özellikle ‘otoriter’ ve ‘totaliter’ rejimler arasındaki farklar için Jeane Kirkpatrick tarafından hazırlanan Jeff McMahan’ın çalışmasına bkz, Reagan and the World: Imperial Policy in the New Cold War, Pluto, Londra, 1984, s.78-9

[8] Samuel Huntington, The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, Touchstone, New York, 1998, s.94

[9] George W. Bush, “Adress to a Joint Session of Congress and the American People”

[10] Fukuyama, The End of History and the Last Man, s.236-7.

[11] “Usame ben Laden yatahaddah”

[12] “Interview Ossama bin Laden (May 1998)”, Hunting bin Laden, Bin Ladin, birkaç ay sonra El Cezire televizyonunun yaptığı röportajda, “Bin Ladin Ne İstiyor?” sorusuna aynı şekilde yanıt veriyor ve İslam’ın kutsal yerlerinin kurtuluşu ve ‘Allah kelamı’nın hüküm sürmesi için mücadele verdiğini söylüyordu (“Usame ben Laden yatahaddeh”, a.g.y).

[13] Hungtigton, The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order, s.321.

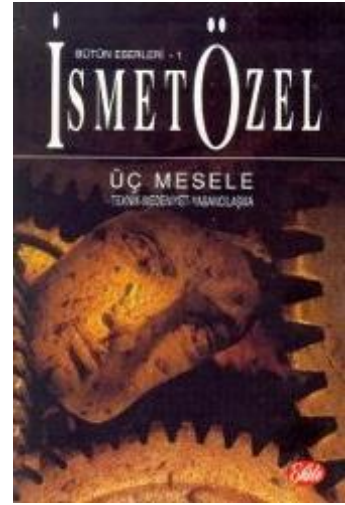
[14] Hubris ve Nemesis, Ian Kershaw tarafından yazılan ünlü hitler biyografisinin iki bölümünün alt başlıklarıdır.

Üç Mesele / İsmet Özel (Abdülkadir Hacıaraboğlu)

İsmet Özel'in 1978 yılında "*Müslümanca Düşünmeye Başlangıç*" adıyla hazırladığı ama sonra ismini değiştirdiği *Üç Mesele*; teknik, medeniyet ve yabancılaşma üzerine yazdığı makalelerinden mürekkeptir.

İlk basımından beri kitabın okunurluğunun artışı bir yana, üzerinde yürütülen tartışmalar ve kitaptan hareketle oluşturulan fikriyat için kaynak eser olma vasfıyla; İsmet Özel'in belki de en öne çıkmış eseridir. Düşünce dünyamızı her halükarda tedirgin etme alışkanlığına sahip olan Özel'in, ilk nesir eseri olması yönünden de fikrî yolculuğunun görece başlangıcından izler taşır. Bu izler, rahatsızlık verici hatıralar, artık yatağından beslenemeyen fikirler yahut kabuğunu beğenmeyen kuşun bugüne bıraktıkları değil elbette. Yayınevinin taleplerine rağmen yazarının beş yıl boyunca ikinci baskısına yanaşmadığı *Üç Mesele*, adeta mayın tarlasından henüz dönmüş birinin çizdiği bir harita kadar net, açık ve bu netlikte renk yoğunluğu sebebiyle oluşabilecek görme kayıplarının farkında olarak okuyucusundan özen isteyen bir kitap.

Bu özene bağlı olarak ilk yayımlandığı günden beri tartışılan *Üç Mesele* neden mühimdir?

Önsözünde Özel'in de yazdığı gibi teknoloji, medeniyet ve yabancılaşma konuları, modern dünyanın tezahürüyle ortaya çıkan hemen her şeyi içine alabilecek bir genişlikte konuştudur. Kaba bir tasnifle okuyucuya medenî bir düzenin gereği olarak mevzubahis olacak teknik ve onunla açığa çıkan yabancılaşma konusunda bir farkındalık vermek istemektedir Özel. Bunun en güvenilir yolu olarak da İslâm'ın tecrid safhası diye andığı safhada araştırma yapmasıdır. Bugünün dünyasında, tuzakların, dağılmanın ve yok olmanın eşiğinde yaşarken "*neyim, ne yapıyorum, ne ile yapıyorum*" sorularıyla kendine yönelen herkesin yüzleşmesinin icap edeceği sorunlardır *Üç Mesele*'nin özü. Bu özü gereği de yolunu arayan her insan için -verdiği cevaplardan ziyâde,- soru sorma tarzının sıhhati ve uçurumdan korunmanın güvenilirliği ile seslenir.

Soru tarzındaki sıhatten kastettiğimize değinmeden evvel, Özel'in tecrid diye nitelediği güvenlikten söz açmakta fayda var. Çünkü İsmet Özel için felsefî anlamda en önemli soruna karşılık gelen kaygı güvenlikle ilgilidir. Kendisiyle yapılan bir mülakatta ileri sürdüğü *"securite ontologique"* sorununu İslâm ile çözümleyebildiğine, yalnızlıktan kurtulduğuna değinir. Kendisi için bir şifâ olduğunu söylediği İslâm'la ve Kur'an'a bağlanmak sayesinde kazandığı varoluşsal güvenliğin, aynı zamanda dışsal olarak özgürleşmesinin de yolunu açtığından bahseder.

"Üç Mesele benim İslâm'ı tecrid safhasında kavrayışımın ürünüdür." diye yazan Özel, bu irtifada Kur'an'ın muhkem âyetlerinin birinci derecede güvenilir kaynak oluşunu vurgularken kendisine dâir de anlaşılması istenen bir konumlandırma yapmıştır: İslâm sayesinde bulduğu güvenliğin ilk adımında Kur'an'ın açık hükümlerini önüne sermiş, yoruma ve teşbihe mesâfeli durmuştur. Belki bunu emniyet supabı olacak bir tavır olarak benimsemiştir. Nitekim kendi yazdıklarında da ihtidasını takip eden uzun bir müddette İslâmî kesimden birileriyle de herhangi bir iletişime geçme arzusu hissetmediği anlaşılmaktadır.

Özel'in *Üç Mesele*'de soru sorma tarzında görülen sıhhat de bununla paralel olarak izah edilebilecektir: Her ne kadar yazar, makaleleri yeni bir bakış açısı ihtiyacı ile açıklasa da –ki bu özgürlüğe karşılık gelir- tekniğin çok fazla ilerlediği günümüzde insanın varoluşunu doğrudan alâkadar eden soruların en güçlü belirlenimi maddî bir yapılanma ve eşyâya dâir bir nicelikle örtülmüş durumdadır. Bu örtülme de doğal olarak hakikati arayan ya da hakikatle râbitasını gözetenler ve yani özelde Müslümanlar için kaygan bir zemin haline getirir zamanı. Bu sebeple *Üç Mesele*'nin asıl konusunun bu oynak zeminde ayakta kalabilmek için gerekli olan sorular ve bu sorularla korunan inanç olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Nitekim Özel bu üç mevzuu ele alırken evvela *"bu meselelerin doğru formüle edilmeleri ve varsa bunlara çözüm getirilmesi imtiyazı sanırım Müslümanlara mahsustur."* diyerek yeni bir kavrama ve yaşama tarzının da öncülü olarak inancı gösterir. Nihâyetinde teknik, medeniyet ve yabancılaşma konuları; gayr-i Müslim bir kavrayış ve yaşam biçiminden arta kalan sorunlar olarak ele alınmaktadır.

İslâm'ın bir medeniyet çerçevesinde kavranmasını, Batı tarzı düşünmenin bir neticesi olarak gördüğü için reddeden İsmet Özel, medeniyeti bir tepkime, Batı'ya karşı alınan bir tavır olarak değerlendirmektedir. XVI. asırda Avrupa'da *"yalnızca toplumun tarihi görünümünü hesaba katarak değil, aynı zamanda iyimser bir yorumla insanların kafaca ve yürekçe yetkinleşmesinin (mükemmeleşmesinin) tavır ve geleneklerde incelenin işâreti"* anlamında belirginleşmeye başlar medeniyet (civilisation). Özel, İbn Haldun'dan yola çıktığını kaydederek medeniyetin bazı özelliklerini sıralarken aslında medeniyete neden karşı olduğunun da ipuçlarını vermektedir. *"Medeniyet, sınıflaşmayı ve insanın insanı sömürmesini öngörür ve elbette sınıflaşma ve sömürü medeniyeti doğurur (...) medeniyetin insanlara sunduğu toplum yapısı Kur'an'a muhaliftir (...) insanların madde karşısında zaaflarının ve maddî gelişmeye mahkûm olmalarının somutlanmış halidir."* Özetle, diyebiliriz ki İsmet Özel için medeniyet; İslâm'dan uzaklaşmış, maddî ve kula kulluğu gerektiren bir düzendir.

Böyle bir düzenin ortaya çıkardığı teknoloji de doğal olarak akıl ile varlık arasındaki bağları koparmak misyonuyla kuşatılacaktır. Bu misyondan ötürü tekniğin masumiyetini sorgulayan Özel, onu *"kulluk haddinin aşılmasının bir belirtisi (deyim yerinde olursa bir tağüt) olarak görüyoruz"* der. Batı medeniyetinin bilimini "ateş hırsızlığı" olarak nitelerken Promete'nin tavrını benimsemeyi de kendini tanrılaştırmak anlayışına dâhil eder. Buradan hareket ettiğimizde, *"Batının ilmini alalım, ahlâkını değil"* biçiminde özetlenecek görüşe yazarın karşı çıkacağı da bellidir: *"İlk bakışta son derece yerinde bir çözüm yolu gibi görünen ve birçok insanın samimiyetle gerçekleştireceğine bel bağladıkları bu yaklaşım, aslında meseleyi hiç anlamamaktan doğan bir ifadedir."* Bugünkü Batı tekniği, Batı'yı var eden bir zihniyetin uzantısıdır ve inancı, felsefesi, bilimi ve tekniğiyle Batı bir bütündür. Müslümanlar için gerekli

olan teknik de Müslümanca yaşamının var edeceği dinamikler neticesinde ortaya çıkacaktır ve “şüphesiz ki Batı’nın silahlarını tesirsiz kılacak özelliklere [de] sahip olacaktır.”

Batı’daki uygarlığın tezahürü Katolik inancındaki ruh ve beden ayrımı ile varlık ve bilinç arasındaki başkalıktan ileri gelir Özel için. Bunun bir devamı niteliğindeki diyalektik algı ve Marksist altyapı-üstyapı ayrımları da bu teolojinin birer uzantısıdır. Bu aynı zamanda yabancılaşma kavramının da neden gayr-i müslim bir düşüncenin yaşam biçimi olacağının da izahını içerir: Marx’ın tarihi sınıf çatışması olarak okuması ya da Heidegger’in insanın dünyaya bırakılmışlığı fikri ve nihâyet postmodern düşüncenin bilinci parçalayıcı tavrı, yabancılaşmaya da gebe olan bir zihin yapısının kodlarını ifşâ eden düşünüş biçimleridir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Özel’in üç meselesinin ilki olan tekniğin, belirli bir medenî var olma halinden sudûr etmesi noktasında haklı olduğu görülür. Teknik, her halükarda bir medeniyet dairesinin içinde ve bu medeniyetin dünyayı kavrayış tarzına bağlı olarak gelişen bilimselliğin bir ürünü olarak ortaya çıkar. İnsanın tabiat ile kurduğu ilişkilerde açığa çıkarken tabiatın işlerliğine katılma ya da üzerinde bir tahakküm oluşturma gâyesine hizmet eden tekniği, bugünkü modern uygarlıklara kadar doğa ile uyumlu görürken, bugün doğanın istismarına dayalı olarak sürdürülebilir bulmaktayız. Bu yönden Avro-Amerikan teknolojisinin, kendi uygar anlayışları dâhilinde zorlayıcı, zarar verici, sömürücü ve hatta yok edici olduğu açıktır. Böylesi vasıflara sahip bir tekniği ve buna kaynaklık eden bilimsel verileri alırken, her ikisine de zemin teşkil eden zihniyetten bağımsız kalmak, bu zihniyetin diğer uzanımında ortaya çıkan ahlâkî reddetmek mümkün görünmemektedir. Kaldı ki bugün dünyayı virüs gibi saran Amerikan kültürü bile artık “trendler” yoluyla sürekli kendini yenileyebilme özelliği kazanmıştır. Özel’in bu konularda bir takım sıkıntılara işâret etmekle yetindiği, çözüm üretmediği eleştirisine karşı kısaca şu söylenebilir ki; onun çözüm olarak yaşam tarzından doğacak teknolojiyi bekleme tavsiyesi bizce makalelerin yazıldığı tarih için- en uygun cevaptır. İslâmî hükümleri, en yüksek düzeyden en sülfi ayrıntılara kadar bir bütün halinde ve tümünden gelerek icra edebilmek, bugünkü uygarlık krizinin temel problemlerinden olan tekniğin de karşılığını doğuracak ve Müslümanca bir teknolojinin gelişmesinin kapısını aralayacaktır. Nihâyetinde Özel’in, Nuh (a.s.)’un teknolojisinden de Süleyman (a.s.)’ın tekniğinden de bihaber olduğunu düşünmek abes olacaktır.

Özel’in 1980’den önce kaleme aldığı makalelerinde ve kitabında yabancılaşma konusunda kalem oynatması, her şeyden ziyâde onun hâkim durumuyla alâkalıdır. Özellikle sanayileşmiş toplumsallığın bir meselesi olarak yabancılaşmayı Türkiye’de tartışmaya açması, Özel’in her şey olup bittikten sonra yorumlamak yerine bir ön alma gayreti olarak okunabilir. Nitekim 1993’te yaptığı konuşmasından kitaplaştırılan *Kalın Türk*’te ele aldığı konuların 2000’li yılların Türkiye’si için ne kadar dikkate değer bir baskınlıkta olduğu da buna bir misâl olarak verilebilir.

Özel yabancılaşmayı Batı uygarlığı içinde tartışır ve gayr-i Müslim bir yaşam tarzının ürünü olarak görür. Ne var ki onun yabancılaşmayı Marksist perspektifin bir sorunsalı olarak sanayileşme içinde değerlendirmesi bir yarım bırakma olarak görülebilir. Yabancılaşma olgusu salt modern toplumsal yönüyle kavrandığı takdirde bugün için başat olan şartlara göre tartışılabilirken, farklı bir olabirlikte yetersiz kalmaktadır. Örneğin Marx’ın anlayışında, doğrudan teknikle ortaya çıkan yabancılaşma insanın insan olmasının bir koşulu olarak ele alınırken; tekniği doğanın istismarı dışında değerlendirmemesi gibi Özel de modern toplumsal hayatın ortaya çıkardığı yabancılaşmayı tarihsel bir zeminde değil bugünün öznel şartları içinde ele alır. Oysa kendisinin de tesbit ettiği ve gayr-i medenî gördüğü dönemlerde –örneğin devr-i saadette- bireysel ve toplumsal anlamda yabancılaşmayı gerektirmeyecek durum ve gelişmeleri öne çıkarmaması ve bu olguyu sadece gayr-i İslâmî olarak nitelemekle yetinmesi salt eleştirel yaklaşım olarak durmaktadır.

Belki de eleştireliliğiyle mahdud bu değerlendirmesini Özel; tekniğin nasıl İslâmî olabileceği ve yabancılaşmanın toplumsallığı kuşatmasının önüne nasıl geçileceği sorularına daha kesin cevaplar arasaydı kendisinin de sonraki basımlarının önsözünde belirttiği gibi *Üç Mesele* genişleyecek, dallanıp budaklanacak ve ortaya neticede başka bir eser çıkacaktı. Ne var ki Özel bunu yapmadığı için bugün yürürlükte olan kavram kargaşasına bir katkı sağlamaktadır: Medeniyetin ne olduğundan çok, ne olmadığı üstüne giden Özel, onu tümünden reddetmenin rahatlığına da kavuşmuş görünür. Fakat böyle bir yorumda da gözden kaçabilecek olan husus, Özel'in medeniyet ile kastettiğidir ki bu sorgulanmadığı takdirde medeniyet tartışması muallakta kalabileceği gibi İsmet Özel'in söyledikleri de "yine" anlaşılmazlık hanesine dâhil edilecektir.

Özel'in medeniyet olgusunu Batı düşüncesinin bir uzanımı sayması, şeklen bir yere yerleşiyorsa da tam anlamıyla bir ağırlık taşıyor. Batı'nın medeniyet diye andığı uygarlık, kendisinin de çok güzel bir şekilde yakaladığı gibi bir tahakküm aracıdır: Batı, bugün dahi medeniyet kavramı yerine demokrasiyi oturtarak, uygar bulmadığı, demokrasi tanrısına tapınmayan tüm topraklara bomba yağdırmaya devam ediyor. Sosyal darwinizmin bir vetiresi olarak uygarlaşma ilkel adamın, az gelişmiş toplumların Batılılaşmasından fazla bir anlama karşılık gelmiyor. Özel de zaten bu sebeple *"ben sünnete uygun olarak üç parmağımla yemek yiyeceğim"* demenin dün için fundamentalizm, -bugün de terörizmle eşdeğer A.H.- olduğuna işâret ediyor. Öyleyse İsmet Özel bir medeniyet karşıtı değil uygarlık karşıtıdır diyerek onun Kur'an ve sünnetin boyadığı toplumsallık özlemini de karşılayacak bir tasnife gitmek gerekmektedir. Zaten böylece boyanmadığında ya da boyası kalktığında Özel için toplum değerini yitirmektedir ki sadece kelime farklılığıyla o bu durumu medeniyetle tanımlamaktadır.

Neticede Özel için *"Teknoloji bir azgınlık, medeniyet çürüme ve yabancılaşma düşüncesi bir gururdan ibarettir."* Bunların tedavisi de kendi şahsî tecrübesinin bir sonucu olarak ona şifâ verdiğini söylediği İslâmiyet'tir. Gayr-i İslâmî bir varoluş algısı ile yaşam tarzının ortaya çıkardığı bu sıkıntıları aşmanın yegâne yolu da İslâm ahlâkının savunmasıyla olacaktır. Son söz olarak; evet, İsmet Özel *"kuvvete karşı ahlâk"*ı savunur *Üç Mesele*'de ve bu yönüyle bile bugün daha etkin olan sanayi toplumlarının temel sorunlarına, zamanın dışından girdiği bir tartışmayla yollar gösterir.

Yeni Dünya Düzensizliği / Tzvetan Todorov (essenza)

“Adalet ancak hakikatten, mutluluk ancak adaletten doğabilir.”(Anatole France)

“Bir Avrupalı’nın bakışıyla” imzasını taşıyan kitap(1), Bulgar asıllı düşünürün analitik gücünü sade bir dille bütünleştirmiş. Önsöz değerli bir ismin; Harvard Üniversitesi’nden Stanley Hoffmann. Hoffman’ın tabiriyle: *“az sayfada, o kadar çok bilgi”*. Kalın kitaplara uzaktan bakanlar için ideal/tam 120 sayfa.

Kitapta eleştirel gücün hak babında yerini koruduğu kanaatindeyim. Misal, Ortadoğu’da işgallerin görünen/görünmeyen yüzü, BM’nin faaliyetlerinde görmezden gelme politikasının işlenmesi, ABD’nin demokrasi anlayışındaki tutarsızlıklar ve özerkleşmesini istediği düzene atıflar...

Todorov, “hiper güç” nitelemesinin karşısında “sakin güç” diye tanımladığı Avrupa’yı, “barışçıl birlik modeli” üzerine kurgulamış. ABD’nin karşısında, söz sahibi olabilmek ve yanlış yapılanmalara farklı bir duruş sergilemek için daha güçlü bir bütünselliğin, AB ile mümkün olabileceğini belirtmiş.

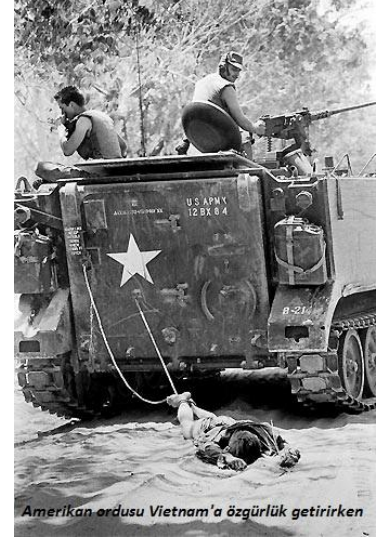
Terazinin kefelerinde katmerleşen “güç” ve arka raflara itilen “hukuk” bu bağlamda çelişkileri aktaran düşünceler... Sayfaları çevirdiğimde, üstünkörü bir geçişin temsili söz konusu olmamakla beraber, kelimelerin kodları çözülmekte ve sade bir güzergah izlenmekte.

“Herkesin gözünde erdem dili, kuvvet dilinden üstündür” diyen yazar, bu sözün nasıl kullanılabileceği üzerine cümleler aktarıyor. Asıl ideallerin çok tehlikeli retorik bir silah olduğunu belirtip, tutarlılığını devam ettiriyor. *“Eğer bir politikanın ilkelerini tartışmak istiyorsak, yaldızlı kelimelerle formüle edilmiş ifadeler yerine hadiselerin adını tam koymamız ve gerçek hiyerarşiler kurmamız daha yerinde olacaktır”* (s.26-27).

Peki, dayatmanın yanlış yol olduğunu vurgulayan Todorov, demokratik tutumun nasıl bir çerçeve çizmesi gerektiğini düşünüyor?

Yazar “Demokratik düşünce teolojik ve politik bütünlüğün hayata geçtiği ölçüde kabul edilir.” der ve düşüncesini beraber sorgulamamıza izin verir. Misal, “çeşitliliğin varoluşuna izin vereceği yerde bütünlüğü dayatmaktadır. Buna demokratik denilebilir mi?”. Buna dair bir söylev daha/belki de sarsıcı darbe: “Başkalarına özgürlük dayatıldığı zaman, onları hükümranlılığı altına almak, köleleştirmek demektir; onlara eşitliği dayatmak ise, onları aşağılamak veya kendinden aşağı görmek demektir” (s.34).

Todorov, bireysellikten öte/herhangi bir kalıbın içine dahil olmayan, üst formda bakış açısıyla bir çok isme ve biz okuyucularına davetsiz giriş sunuyor. Ağırladığı isimlerden biri, Vasili Grossman. Rus yazar Grossman’ın “Hayat ve Kader” (Yaşam ve Yazgı) eserinden bir söz eklenmiş ki üstünde düşünölesi... “Her nerede iyi’nin şafağı sökerse, orada çocuklar ve yaşlılar ölür ve kan akar.” Alıntı şöyle sürer: “Öyleyse, neden iyiyi hala zorla dayatmaktan vazgeçmek gerekmektedir? Çünkü sonuç, sevinçten çok acı çektiren tehlikelerle doludur. Asil son iğrenç vasıtaları me’sru kılmaz.” Ve bir nokta Todorov’dan ; “Hayran olunacak idealler insanoğlunun mutluluğunu sağlamaya yetmezler: Bu idealler geliştikçe çocuklar ölür, yaşlılar ölür ve hep kan akar.” (s.37)

Düşünce ikliminin en sert/donuk hali, tüm damarlarıyla hat üzerinde kurulu ve bu eksen savaşın en sıcak haliyle sembolize. Müzakere ışığında çözümler üretebilmek varken, alanı daraltanlara siyaset dersi : “Savaş bir başarısızlık itirafı olup bütün siyasi yollar tükenince kaba kuvvete başvurmadan başka çaresi kalmamasının işaretidir. Silahlar konuşunca söz biter; oysa siyaset aslında bir söz söyleme işidir; görüşme yapma, uzlaşma arama ve mütekabiliyet sağlama işidir.” (s.62)

Her şey çok net/ göz var nizam var dedirten bir olaya-BM’nin sorgulandığı satırlara- katılmamak mümkün değil! O zaman gelin bu satırlara bakalım. “Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na verilmiş olan meşruiyet bir güç kamuflajdır; çok da gerekli değildir. Uluslararası ilişkilerde çoğulcu ideale karşı sık sık hukuka ve kurallara saygı ve riayetin sadece zayıflara hatırlatıldığı söylenir. Şayet sadece kuvvetli olmak söz konusu olunca bu antlaşmaları umursamadan ihlal edip arzular tatmin edilebilirdi.” (s.65)

Hayat, yaptırımlarına nasıl bir konsensüs dahilinde ses veriyor. Sanki süreçte işlenenler, tek bir hikayenin kopyası gibi/bir klişeden ibaret. Uluslar arası yasalar-yönetmelikler-düzenlemeler kendine özgü bir tutuma gebeyse, bu kurumların aslında “işe yaramaz” olduğunu söylemek mümkün müdür? Todorov, bu duruma şöyle bakmakta; “Gerçeği yanlış bir biçimde arıyoruz. Hukukun güce hakim olması gerçek midir, yoksa şu an için çekici ama tercihlerimizi saptayabilecek olan bir kandırmaca mı? Uluslar arası meşruiyet ve dünya demokrasisi hukuki kurgulardan başka bir şey midir acaba?” (s.70).

BM Güvenlik Konseyi veto hakkını 5 daimi üyeyle sınırlıyor. “Bizler en iyiyi düşünüyoruz!” tekselliğine, yazar 73. sayfada “Güçlü bir devlet yanılır mı hiç?” tavrıyla yaklaşır.

Todorov, sayfaların bir kısmını da “sakin güç” adını verdiği AB’ye ayırmış. Gücün tek bir ülke babında işe yaramadığını/yaramayacağını, daha kapsamlı bir bütünleşmenin olması gerektiğini düşünen Todorov, Avrupa ordusunda olması gerekli özellikleri de sıralamış. Bu özellikler arasında BM’ye atfın yer aldığı madde şöyle: “Dünyanın herhangi bir yerinde dost bir hükümetin çağrısına cevap verebilecek acil askeri müdahale gücü oluşturmak veya soykırımı (Birleşmiş Milletler’inkinden daha hızlı müdahaleyle) önlemek”. Bu duruma ilişkin olması gereken notu ararken, yeni bir maddenin ardından

ışığı gördüm. İşte sade/güzel bir, “bu arada” çıkışı; “Bu arada, süper güç emperyalist güç olma özelliklerine sahip olabilecek her türlü girişimden kaçınmalıdır.” (s.90).

Resim: Güney Vietnam, “ABD bombalarından” kaçış (Sawada, K. 1965)

Yazar, bir Avrupa modelinin nasıl olması gerektiğini açıklamalarıyla sıralamış. Detayları okuyucuya bırakırken, dilerseniz sıralama başlıklarına göz atalım. Akla uygunluk veya aklilik (rasyonalite), adalet, demokrasi, bireysel özgürlük, laiklik ve hoşgörü

Kitabın sonlarına yaklaşırken, Todorov kendi modeline uyarladığı birçok unsurdan bahsetmeye devam etmekte. Yalnız aklıma takılan bir şey var. Sayfalarda özgür bir tutumla beslenen düşünceler ve eleştirel çizginin yerinde olduğunu düşünüyor olmam, farklı bir pencereye yöneldi. Günümüz AB’nin sıraladığı tekerrürlerle baş başa kaldığımı hissettim. Nasıl mı? O zaman yolculuk, sayfa 115’e. “Avrupa Birliği’ni teşkil eden devletler benzer ölçüde kalmalıdır. İşte bu yüzden, siyasi rejimi ne olursa olsun ve diğer Avrupa ülkeleriyle olan kültürel sınırı ne olursa olsun Rusya asla Avrupa Birliği’nin üyesi olmayacaktır. Ülke çok büyük, nüfusu alabildiğine fazla ve kapsamı, bir istikrarsızlık unsuru doğurabilecek durumdadır. Aynı sebeple Kuzey Afrika ülkeleri de Birlik ülkesi olamayacaklardır.” Böyle bir sınırlamaya cevaben “tamam da onlar zaten Avrupa ülkesi değil” eleştirisini getirenlere, şu noktayı eklemeliyim. Todorov, Rusya için uygun görmediği durumu, daha küçük ülkeler olarak nitelediği Belarus ve Ukrayna için uygun görüyor. Ancak ekleme yapmayı ihmal etmiyor. “Fas veya Cezayir veya bir başka birinin birliğe alınması da mümkün gözükmemektedir.” İnsanın “ne yaptın Todorov” diyesi geliyor. Lakin yazar -klasik bir tavırla- yeni bir ekleme daha yapar. Mevcut ilişkilerin devamının sağlanması gerektiğini söyler.

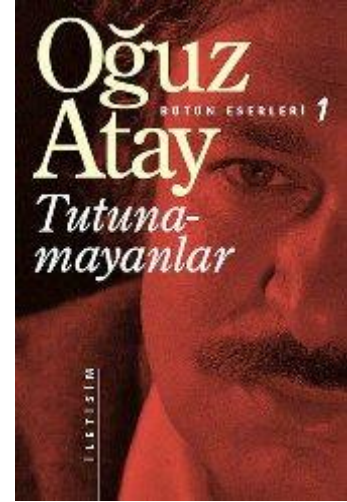
Sonuç olarak yazar sorgulamaya tabii tuttuğu oluşumları, farklı kavramlar eşliğinde temellendiriyor. Genel olarak sistemin çarpık hallerine gönderme yaparak, belki de eğri düzenin aktığı okyanusa, bir damla da benden edasına “bir dakika, bu durum neye tekabül ediyor” dedirttiriyor! Zaman, “bir dakika” demenin çoğalmasını umduğumuz evreye dönüyor.

¹ Todorov, T. 2005. Yeni Dünya Düzensizliği, Çeviren: Dr. Ömer Faruk Turan, Babıali Kültür Yay. , 120s.

Oğuz Atay'ı Yeniden Tartışmak (Alper Gürkan)

Son dönemin belki de en mühim ve dikkate değer edebiyat dergilerinden olan Notos'un son sayısı bir dergi için kapsamlı sayılabilecek bir Oğuz Atay dosyasıyla çıktı. Saygın edebiyatçılardan Semih Gümüş'ün titizliğiyle yayına hazırlanan Notos'un en az öncekiler kadar çok ilgi gören söz konusu dosyası -Atay'ın Demiryolu Hikâyecileri öyküsünün son cümlesi olan- "Ben buradayım sevgili okuyucum, sen neredesin acaba?" ismiyle sunuldu. Cumhuriyet gazetesinin gedikli çizeri Semih Poroy'un çizimleriyle, Ömer Türkeş, Handan İnci, küçük İskender, Cevat Çapan, Enis Batur, Yıldız Ecevit, Murat Belge, Selim İleri gibi yazarların yazı ve yorumlarıyla Atay'ın yaşadığı dönemde vermiş olduğu birkaç röportajla oldukça besleyici ve tatmin edici bir dosya hazırlanmış doğrusu. Elbette isimleri sayılan, sayılmayan tüm yazarların yazı ve sözleri dikkate değerdir. Ama özellikle üç yazı diğerlerine nazaran oldukça ilgi çekici ve öne çıkan yorum ve tesbitlerle dolu.

"Yanlış okumalarla keşfedildi Tutunamayanlar. Selim Işık'ta kendisini bulanlar, aslında tam da Oğuz Atay'ın eleştirisini yönelttiği kesimdendiler." diyen ve roman tahlilleri konusunda kendisini özellikle takip ettiğim A.Ömer Türkeş'in "Oğuz Atay'ın Oyunları" yazısı bunların ilkidir. Türkeş yazısında edebiyat keyfi vaat ettiğini söylediği Atay romanlarında Selim, Turgut ve Hikmet karakterlerinin küçük burjuva aydını olmalarının kısa çözümlemesini yapıyor ve yazarın Joyce, Faulkner, Musil gibi isimlerce kullanılan modernist tekniklerle oluşturduğu anlatım diline vurgular yapıyor. Öne çıkan ikinci yazı olan "Beyaz Mantolu Adam Oyunun Dışındaki"ndeysen Murat Gülsoy, Atay'la yarattığı karakterlerinin özdeşleştirilmesinden hareketle Beyaz Mantolu Adam hikâyesini inceliyor. Bunu yaparken modern birçok edebiyatçımızın tezgâhına koyduğu Doğu-Batı meselesini merkeze alarak Atay'ın düşünsel seyrine göz atıyor. Ekrem Işın'ın "Oğuz Atay Düşüncesi: Kapalı Sistem" yazısı da "Yaşadığı toplumun kültürel yıkıntıları arasında gezinir" dediği Atay'ın fikirlerine odaklanıyor. Onun Tutunamayanlar'ı yazdığı dönemde rabitasını kopardığı sol kemalizmi, neredeyse tüm aydınlarımıza sirayet etmiş olan yabancılaşmayı, Batı'ya kıyasen Türk toplumunun yapısal sorunlarına eğilmeyi planladığı ama yazmaya vaktinin yetmediği "Türkiye'nin Ruhu" projesine değiniyor.

“Türkiye’nin Ruhı”, tamamlanmamış bir proje olması itibarıyla; hem Oğuz Atay’ın mizahı kullanarak sert bir dille eleştirdiği küçük burjuva aydınlarına hem de onun eserlerindeki karakterlerin “kaderine” bire bir uymaktadır. Çünkü hep bir türlü tamamlanmamış oyunlar, yarım bırakılmış şiirler, birkaç maddesi yazılmış ansiklopediler ve kısa kısa yazılmış biyografilerle dolu olan “Tutunamayanlar” ve “Tehlikeli Oyunlar” zaten bu türden başarısızlıkları sık sık yineler. Bu yönüyle Oğuz Atay’ın edebi anlamda özgün bir yazar olduğu su götürmezdir. Özellikle Tutunamayanlar’ın yayımlandığı 1972’de Türkiye’de çıkan diğer romanlarda aydını böylece merkeze alıp eleştiren kurgular yazılmazken... Yıldız Ecevit’in de vurguladığı gibi “Ellili yılların köy romanı döneminden ve altmışların toplumsal sorunlara çözüm arayan eğiliminden sonra...” Atay, yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Ancak her yenilikçi gibi o da kolay kolay anlaşılmasın. Belki de sindirilemez. Ki bugüne kadar onun yapmak istediklerini ve yaptıklarını birbirinden ayırıp sağlıklı bir tahlile ulaşmak da mümkün olmamıştır. Bunda belki imkânsızlıklardan söz edilebilir ama biraz da Atay’ın yerelliği sorunu vardır. Çünkü kitaplarında kullandığı dil yapısı, ironi ve Türkiyeli vurguların sıklığıyla özgünleşen yazarımız, Batı’da tanınmamakta ve incelenme olanağından yoksun kalmaktadır. Bu da doğal olarak ona dışarıdan bakma fırsatımızı kaybetmemize yol açmaktadır.

Orhan Pamuk’un -sanırım Öküz’de- adını anarak “yaşayan en iyi Türk şairi” nitelemesiyle varlığından daha çok insanın haberdar ettiği Şavkar Altınal’ın söz konusu dosyada yaptığı eleştirinin bu bağlamda kıymetlendirilmesi gereken bir yorum olduğu kanaatindeyim. Çünkü şair Altınal, yüksek öğrenimini Glasgow Üniversitesi’nde yapmış ve uzun yıllardır Britanya’da yaşayıp İngiliz Edebiyatı konusunda uzmanlaşmış bir isim. Notos’un “Oğuz Atay Adı Aklınıza İlk Neler Getiriyor?” sorusuna verdiği yanıtta, “Oğuz Atay denince aklıma ilk gelen başarısızlık oluyor. Yarattığı kahramanların ‘tutunmak’ konusundaki dillere destan başarısızlığından değil, Atay’ı (ya da, daha doğrusu, okuduğum tek yapıtı Tutunamayanlar’ı) sevmeyi başaramamış olmamdan söz ediyorum.” Diyerek tek aykırı cevabın sahibi olmuş şair.

Bu cevabına dayanak olarak Atay’ın “kendisi” olamamasına, yani özgün olmadığına işaret ediyor Altınal. “Bana göre ‘Tutunamayanlar’ bir küçük burjuva krizinin, mühendis olmanın, ‘salon salamanje’lerde yaşamının, ‘bir kadınla iki çocuğun sorumlu saymanlığı’nı yapmanın hikâyesi. Bunda bir sorun yok: Bir Flaubert bu malzemeden büyük bir roman çıkarabilirdi. Ama Atay, Flaubert değil, çok etkilendiği belli olan modernistlerden biri de değil, her şeyden önce de ‘kendisi’ değil. Başkahramanına ‘Özben’ soyadını vermiş, ama içinde romanın arkasında elle tutulabilir bir ‘benlik’ olduğu, yazarın anlattıklarını gerçekten görüp yaşadığı duygusu yok. Daha çok, bunları bir yerlerden duymuş, öğrenmiş, doğru olanın dünyaya böyle bakmak olduğuna karar vermiş gibi... Tezer Özlü’nün benzer krizlerden yola çıkarak yazdıklarını otantik bulup severek okumama rağmen Atay gözüme sığ ve yapay görünüyor.”

Bunları söylerken Altınal, bir tür kendini sorgulama cesareti de gösterebiliyor ve “Türkiye’de onca insanın başucu kitabı olan bir roman neden benim için neredeyse itici? Atay adını duyduğumda bende okur, hatta insan olarak eksiklik olabileceği kuşkusuna kapılmadan edemiyorum.” diyor.

Şavkar Altınal’ın bu yaklaşımı, kuşkusuz ki Handan İnci’nin “Oğuz Atay’ın Paltosu” yazısında da dipnot olarak verilen Enis Batur’a ait “Tutunamayanlar’daki Nabokov etkisinin görmezden gelinemeyeceği” eleştirisiyle örtüşüyor. Söz konusu eleştirisinde -daha önce daha önce bu kitaba önsöz yazmış olan- Batur da şöyle bir tespitte bulunuyor: “Tutunamayanlar’ın ‘çözümü’nün birebir Pale Fire’dan gelmesi, kitabın özgünlüğünü enikonu zedeliyordu benim gözümde; bunca yıl aradan sonra daha da öyle geliyor bana. Monolog hadi neyse, miri mal yanı olmuştur zamanla ama Nabokov’un formülünü Nabokov’a bırakmak gerekirdi.”

Bu tür eleştirilerin kaynağı olarak işaret edilen özgün olmama meselesi, -özellikle Altınel'in okuduğu tek Atay kitabı olan ve Batur'un da eleştirdiği roman olan Tutunamayanlar için geçerli- bir eklektisizmdir. Yani, çeşitli kaynaklara ait öğelerin bir araya getirilerek yeni bir tarz ve bütün oluşturulması.

Peki, durum gerçekten de böyle midir?

Buna hem evet hem hayır diyebiliriz sanırım. Çünkü Oğuz Atay, Y. Ecevit'in belirttiği gibi "34 yaşına değin hiç eser vermemiş ve ilk kitabını yazmanın coşkusu, kalabalıklığı ve acelesiyle kaleme almıştır Tutunamayanlar'ı." Buna eklenen tabu yıkıcılığı, onu mevcut dönemde yazılmış/yazılan romanlarla bir hesaplasmaya da sürüklemişti anlaşılan. Bir yandan Türkiye aydınlarıyla söylemsel olarak hesaplarken buna ilaveten geliştirdiği edebiyat hesaplasması Atay'ı oldukça zorlamış olmalıydı ki onu Tutunamayanlar gibi tam anlamıyla avangart bir biçimciliğe sürüklenmişti. Mektuplar, oyunlar, parodiler, ironi, rahatsız bir bilincin serbestçe akışı...

Atay'ın ele aldığı esas karakter olan ve olay örgüsünde intiharından sonra tanıma imkânı bulduğumuz Selim Işık'ın kısaca "tutunamama" hali diye betimlenen tercih edilmiş başarısızlığı, merkezinde bir aydın hesaplasması olması sebebiyle çeşitli katmanlara bölünmek ve her katmanda farklı bir ifade bulmak zorunda bırakılmıştı. Bunun içinse Dostoyevsky ve Kafka gibi modern edebiyatın büyük anlatı ustalarının başvurduğu şekilde, esas konuyu kurban etmek pahasına belirlenmiş bir ayrıntının etrafında dolaşır durmayı seçmişti müellif. 163 sayfayı bulan Şarkılar'da, Selim Işık'ın hayatına dair çok şeyi böylece verebilecekti. Zaten Batur'un işaret ettiği bölüm de bu şarkılar olacaktı.

Edebiyatta intihal ya da aşırı esinlenme veya etkilenme tamamen bir yorum meselesidir ve çok zaman nesnel değil kişisel bir görüştür. Özellikle modernist/postmodernist eserlerle ilgili olarak sıkça yapılan bir eleştiridir de aynı zamanda. Simyacı, Beyaz Kale gibi popülerleşmiş romanlardan önce de sonra da bu yorum sıklıkla yapılmıştır. Ancak bunun -Enis Batur gibi bir ismi tenzih ederek söyleyeyim ki- sebebi çokça dünya edebiyatının doğru düzgün takip edilmemesidir: Özellikle postmodern edebiyat anlayışında kullanılan metinlerarasılık, üstkurmaca, çoğulculuk, parodi, kolaj gibi teknikler bu edebi sahaya hakim olmayanlarca "intihal" biçiminde değerlendirilip kolayca yaftalanmaktadır.

Her kitabında farklı bir anlatım tarzı ve tekniği geliştirmeye özen göstermiş olan Oğuz Atay'ın ilk kitabında yer alan "söylem çokluğu"nu özgün olmama diye nitelenmesindeki sebep de olsa olsa böyle bir yanılgıya dayanmaktadır. Nitekim bunun da kökeninde, kült bir kitap olan Tutunamayanlar'ın yazarın önüne geçen ünü vardır. Bu yönden de daha derli toplu, daha özgün ve daha açık bir roman olan Tehlikeli Oyunlar'ın edebiyatçılarımız ve eleştirmenlerimiz tarafından ön plana alınarak daha fazla incelenmesinde yarar vardır. Bu incelemeler neticesinde görülecektir ki Oğuz Atay da, kitapları da, bu kitaplardaki karakterleri de çok zaman yanlış yere oturtulmakta ve haksız bir saldırıyla haksız bir müdafaaya kurban edilmektedir.

Olmak, Sahip Olmak, Varolmak ve Varlık (Abdülkadir Hacıaraboğlu)

“Yapmaya giden yol, olmaktan geçer.” (Lao Tzu)

İnsan ne olduğuyla değil, neye sahip olduğuyla meşgûl bugün. Toplumsal statülerin ve rollerin bireydeki karşılıkları düşünüldüğünde bu daha iyi anlaşılacaktır. “Ben neyim?” sorusuna postmodern dünyada hangi kalıplar içinde bir cevap verilebiliyor? İnsan olmak, anne-baba-evlat olmak, bir işle meşgûl olmak gibi en çok dillendirilen yanıtların tamamı bir aidiyetten çok, sahiplenmeyle vurgulanıyor: İnsanlığın bir parçası değil “haklara sahip” bir birey, ailenin mensubundan çok “düzene sahip” ebeveyn ya da çocuk, bir meşgâlenin icracısından çok “bir işe sahip” çalışanların dünyası bu. Türk, Kürt, Acem... bile değiliz; evrenseliz ama belirli bir kültüre, dile, etkileşime sahibiz.

Bugün sahiplenme güdüsünün en temel varlık meselesine kadar götürülebilmiş olması ve insanın kendini bir aidiyetle değil mülkiyetle izah edebilmesi, tersyüz edilmişliğinin en bâriz delilidir. İster Bilgi çağı, ister postmodernite, ister postendüstriyal çağ diyelim, zamanımıza ne ad verirsek verelim onu, söz konusu temel varlık sorunsalı içinde ele aldığımızda özneye ilişkin anlamlandırma gayretinin hükmüne saplanıyoruz. Zamanı ben ya da biz ile tanımlıyoruz. Bildiklerimiz hayatımızda kritik bir yer tuttuğu için, bilgisiz bir hiç olacağımız için Bilgi çağı diyoruz. Mevcût şartlarımızı, imkânlarımızı sağlayan bir modernitenin uzanımında yaşadığımız için postmodernlikten söz ediyoruz. Tüm yaşantımız seri üretime bağımlılıkla anlam kazanıp şekillendiği, bunun dışında yok olacağımız için postendüstriyal dönemde yaşıyoruz. Yerellik, küyerel bütünlük, öznellik ve kişisel gelişim en önemli hâllerimiz. Yaşadığımız döneme ait baskın ve meşrû iktisâdî düzenin ferdiyetçiliği öne çıkarması, kamuya ait işletmelerin çağdışı diye nitelenip özelleştirilmesi, siyasal sistemde azınlığın çoğunluktan daha çok vurgulanması, insanın kendiliğinden özel olmasının yetmeyerek tercihleriyle özelleşmesi gibi sosyal vakıalar, bu öznelliğe ilişkin varlık duyumsamalarının çeşitlemeleridir. Sıradan olmak ve alelâde bir hayat tarzı en büyük korkumuz. Özel günlerimiz, özel ilişkilerimizin, özel hayatımızın ve belli bir dalda uzmanlaşmış özel kişiliğimiz doyumsuz bir güç sağlıyor bize. Biz değil de özel olmak vasfı daha özelleşiyor. Bunu sağlayabilmenin yolu da soyut yahut somut bir şeylere sahip olabilmekten geçiyor: Bir yaşam tarzına, bir eşyânıya, bir düzene, bir inanca, bir fikre sahip olmak... Peki ne olduğumuza,

neye sahip olduğumuzla mı karar verebiliriz? Kimliğimiz, kim olduğumuz eşyânın bizle beraber yansıyan izleniminde mi gizlidir? Sarı Mercedes meselâ, kim olduğumuzu örtebilir ya da bize bir kişilik atfedebilir mi?

Erich Fromm, modernitenin büyük vaaadinin gerçekleşmemesini sorgularken sunduğu *Sahip Olmak ya da Olmak* kitabının girişine epigraftaki sözü yerleştirir: “*Yapmaya giden yol olmaktan geçer.*” Fromm’a göre en önemli varoluşsal problem olan “sahip olmak” ve “olmak” eylemlilikleri arasındaki ayrım da belirginleşir. Bu ayrım, niceliksel farktan çok ötede, bireyler ve toplumların yaşantılarının temel iki ögesidir. Birinin ya da ötekinin üstünlüğü karakter farklılıklarının da kaynağını teşkil etmektedir. Modern Batı’nın büründüğü tüketim odaklı yaşam tarzı ile Taocu öğretisi arasında direkt bir karşıtlık analizine gitmek yerine, odak noktası insan olan toplumlar ile temel amacı maddeler olan toplumlar ayrımının daha sağlıklı olacağını vurgular. Bunun sebebiyse Batı’nın tarihsel kökleri içinde Hristiyanlığın bizatihi kendisinin, Ortaçağ’da Meister Eckhard gibi mistik yorumcuların ve hatta materyalist düşüncenin en güçlü temsilcisi Marx’ın fikirlerinde de bu ayrım da Doğu’ya yakın değerlerinin Mevcûdiyetidir. (Arıtan Yay.,1982)

Geleneksel dünyanın hayatı, varoluşu irdelerken bir inanç çerçevesinde başvurduğu “olmak” fiili, Varlığın etkinliği içinde bir anıshından ibarettir. Bir şey olmak, bir şeyin olması öze ilişkin bir durum değil, bir sözdür sadece. “*Ol denilir, oluverilir.*” Esas olan Varlık’tır. Bu, olmanın; bir sözün neticesi olarak gerçekleşmesiyle ilgilidir. Olmaklık, potansiyel olarak Varlığa içkinse de fiilen Varlığın bir etkinliği, Varlığın kendi hâlinin dışarıdaki bir neticesidir. Olmak ile varlık arasındaki ilişki bir eşitlik değildir: Olan her şey vardır diyemeyiz ama olan, varlığa aittir diyebiliriz. Yani olmak, doğrudan Varlık sahipliği değil, Varlık’ın bir işidir: İnsanın insan olması, kalemin kalem olması; Varlık dediğimiz bir cevhere sahip oluşu değil, Varlık’ın kendini bir oluşa indirgemesi, teveccühüdür. Olmak, edilgen bir gerçekleşmedir: Varlık’ın aktif müdâhalesi hâricinde bir şeyin kendi kendine olması söz konusu edilemeyeceği gibi, olan bir şeyin de olmamasından söz edilemez. Her şey olması gerektiği kadarıyla olur ki eşyânın dediğimiz, bu sözün sırrına erilemediği için “şey” ile tesmiye edilir.

Metafiziğin temel konusu olan Varlık, sadece kendi kendini bilebilecek bir bütünlüğe sahip olduğundan onunla eşyânını vafsetmek fikren bir sapmaya yol açar. Bu sebeple İslâm inancında Varlık (Vücûd) ile varoluş (Mevcûd) birbirinden ayrılmış; Bilen (Âlim) ve Bilinen (malûm) ayrımı kâinatın yaratılmasında bir metafora dayanılarak izah edilmiştir. “*Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim.*” Kudsî Hadis’i aynı düzlemde Varlık’ın olmak istemesi edimiyle ilgilidir ki yine “olan”ın edilgenliğine bağlanır. Çünkü olmak isteyen, olan değil Varlık’tır; olan ise Varlık değil bir imkândır. “*Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.*” (İnsan,30) ve “*(Oku) attığında sen atmadın, atan Allâh’tı!*” (Enfal,17) âyetleri farklı anlamlarla birlikte Vücud-Mevcûd bahsine işaret etmektedir. (Abdulgani en-Nablusi; *Gerçek Varlık*, İz Yay.,2009, İst.)

İlâhî bir inanca dayanmadan yola çıktığını yazan Sartre’ın Varlık ile olmak arasında kurduğu bağıntıya baktığımızda bugünü biçimlendirme de varoluşçuluğun ne denli etkin bir düşünüş vasfı taşıdığını söyleyebiliriz. Nietzsche’de muazzam bir genişlik yakalayan birey felsefesi, Varoluşçuluk ile sivrilmiş ve bunalım çağlarının akabinde dünyanın postmodern kırılmalarına bir zemin hazırlamıştır. Ortak bir nokta olarak Nietzsche ve Sartre için insan, idealize vasıflar taşıyan bir gerçeklik değil kendini yaratan bir özne konumuna getirilmektedir. Bu müşterek söylemlerine rağmen her iki düşünürün de aynı çatı – varoluşçuluk- altında birleştirilemeyeceğini yazan Walter Kaufmann şöyle bir sarmal çizer: “*Nietzsche’siz varoluşçuluk hemen hemen Aristoteles’siz Thomism gibi bir şey olur; ama Nietzsche’ye varoluşçu demek, Aristoteles’e Thomist demeye benzer biraz.*” (Dostoyevski’den Sartre’a Varoluşçuluk; YKY, 2002, İst.)

Varoluşçuluğu; Nietzsche, Kierkegaard, Jaspers, Dostoyevsky, Camus gibi geniş bir “torba” şeklinde dizayn edilmiş biçimde değil de bugünün biçimlenişinde en derin kırılmanın yaşandığı II. Paylaşım Savaşı ile olan bağdaşımı sebebiyle Sartre üzerinden ele almak istiyoruz. Varoluşçuluğu sahiplenmesi, kendini bununla nitelemesi ve bu felsefeyi savunusu da bunu daha gerekli kılıyor. Onun eleştirilere yönelik bir cevap olarak yazdığı “*Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*” başlıklı yazısında Varlık ve olmak ilişkisini özetle şöyle tanımlar: Sadece insana mahsûs olmak üzere oluş, Varlıktan önce gelir. Burada temel savı; insan dışında her şey önce varlık kazanır, müteakiben olur. Sandalye, bir ustanın zihninde belirlenmiş bir sandalye özüne göre biçimlendirilerek var kılınır. İnsan ise öyle değildir: İnsan, Tanrının ya da başka bir irâdenin tasarımı olarak var kılınmadığı için önce dünyaya gelerek olur, sonrasında tanımlanıp belirir ve özünü –Varlığını- ortaya çıkarır. İnsan kendini nasıl yaparsa öyledir; o, kendi kendini tasarlayan ve bunu yaşayan bir tasarımcıdır. Dostoyevsky’nin “*Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu.*” sözünü Varoluşçuluğun çıkış noktası olarak gören Sartre, Tanrı yoksa insan kendi başına bırakılmıştır, kader olamayacağı için insanı bağlayan esas kurallar, değerler de olamaz ve insan tam anlamıyla bağımsız ve özgürdür der. (Varoluşçuluk, 1997, İst.)

Açık ki olmayı özden, Varlık’tan soyutlayan ve önceleyen her düşünce insana yüklenen sonsuz irâde fikrini de besliyor; tasarımı insanın kendine bırakıyor ve onun kendini yaratmasını öğütüyor. Böyle bir benlik inşâsının bugünkü insana, kendi sınırlarını çizme özgürlüğü ve olmak istediği kişi olmanın yolunu açtığı, insanların kendini gerçekleştirmeleri için imkânlar yarattığı söylenebilir. Ama tüm bunların olabilmesi için Dostoyevsky’nin “*Tanrı olmasaydı...*” şartının Mevcûdiyeti gerekmektedir. İnsan başıboş bırakılacağını sanmaya meyyal bir canlı ve bu sebeple Geleneğin kanunlarını, imkânlarını ve sınırlarını aşmak ve hatta ters çevirmek konusunda oldukça pervâsız davrandı. Bunu yaparken, kim olduğu sorusunu sormak istemedi ve bugün de sormaması için ona sahip olduklarını hatırlatan, sahip olmadıklarına ulaşmanın yollarını gösteren, sahip olacaklarıyla onu avutan bir kemirgen düzen içine hapsedildi.

Artık insanın gerçek bir şeyler yapmamasıyla karşı karşıyayız: Bu sadece ilişkiler sanal oldu, dostluklar yalan oldu demek değil ya da gerçek bir armut yemeyeli, gerçek bir ekmeğin kokusunu içine çekmeyeli çok oldu demekle sınırlı değil. Gerçeğin kendisiyle olan ilişkimizde bir şeyler kökünden değişti demek; kapitalistleşmiş ülkelerde hizmet sınıfının diğer sınıflardan daha kalabalık bir yer edinmesinden başlayıp bayram ziyaretlerinin câzibesine sirâyet eden, bir paraya bile dokunamamakla büyüüp fotoğrafını çekmeden seyrettiğimiz son günbatımının hayâlinde dağılmış bir gerçeklik problemimiz var. Sahici işler yapmak, alın teri, içten bir arzuyla gerçekleşen bir ziyâret, mal veya hizmet aldım diye düşünmeden ödenen para, milim milim ve ufku boyayarak batan güneş... yani bir bütün hâlinde varolmanın o içten hafifliği!

Güneşi seyretmek yerine fotoğraf çekiyorsanız ondan etkilenmiş birisi olmadığınız, bir mucizeyi göremediğiniz ya da önemsemediğiniz anlamına gelir bu: Sadece manzaraya sahip olmak istediğiniz ve ona sahip olarak bir kimlik edineceğinizin hayalindesinizdir. İnsan neyle meşgûlse odur; çünkü onu bir meşgâleye iten şey, özüdür. Yapmaya giden yol, olmaktan geçiyor bu yüzden: Bir fiili gerçekleştirebilmek için o fiili gerçekleştirebilir birisi olmak gereği var. Nasıl yaşıyorsan öylesin. Kabil, cânî olduğu için cinâyet işler, başıboş bulunduğu için değil, melekler irâdesiz ve masumdurlar ve nebiler ismettirler.

İnsan yeryüzüne bırakılmış değildir; Varlığın sembolüdür. Bu yüzden olmak isteyen Varlığın kelimesi ve bu kelimelerin öğretildiği, kendisiyle yüz yüze bırakılmış bir kalbin dilidir. O kalbe, sahip bile değildir...

İslâmî Kavrayışta Şehir: el-Medinetü'l Fâzıla / Fârâbî (Alper Gürkan)

“Maddî gücün ruhanî güçten üstün olabileceği düşüncesi, yalnızca Hindu geleneğinin Kali Yuga ya da ‘karanlık çağ’ olarak adlandırdığı ve bulunduğumuz çağa tekabül eden” dönemde ortaya çıkmıştır René Guénon’a göre. Düşünür, moderniteyi de M.Ö. VI. yüz yılda başlayan bu sürecin son evresi olarak niteler. (Guénon,1997:18) Onun niceliğin egemenliği diye tesmiye ettiği bu süreçte tersyüz edilmiş olan geleneğin kırıntıları ile inşâ edilen din dışı ve analitik düşünce, her konuyu münharif bir bakışla okumaktadır. Bu bakış, bugün günlük hayatımızda hisse sahibi olan tüm eşyaya sindiği gibi hayata yüklenen anlamdan, bu anlamla ilişkili davranış, düşünce ve yaşam biçimimize dek tüm mevcûdâtımızı da zaptetmiş durumdadır.

Mezkûr asırda ortaya çıkan doğa filozoflarının ortak meselesi bu yönden ilginçtir: Zamanın araştırmacı-filozofları, “her şeyin kaynağı”nı tespit etmek gayretindeydiler. Toprak, Su, Hava, Ateş gibi başka başka elemanları değerlendiren bu düşünürler, modern felsefeye gelinceye kadar eşyanın tabiatına ilişkin esas sorunun etrafında dolaşacaklara yollar açtılar. Bununla gâyeleri, tüm kâinatı ve tabîî var oluşu izâh edecek, anlamlandıracak bir perspektife ulaşabilmektir. Bu yönden antik felsefenin metafiziğin ilke kavramının bir taklidi ya da anlaşılamamış özünün kabuğu peşinde olduğunu söylemek mümkün: Anâsır-ı erbaaya böyle bakmış görünüyorlar. Zaten bu araştırmanın muhtemel sebebi, sembolizmin yitirilmesidir ki bugün bunu hikmetin kaybedilmesiyle de izâh etmek mümkün. Ki Guénon da farklı gerçeklik düzeyleri arasındaki ilişkilerdeki hiyerarşiye işâret ederek bu özü kavrayamadıkları için ilk sebep araştırmasına girişen doğacı yaklaşımı şöyle tecrid eder: “Âhenk (armoni)(...) tezahuri âlemin içindeki prensip birliğinin yansımasından başka bir şey değilken, bu âhenk de sembolizmin asıl temelini oluşturur. İşte bu nedenle, alttaki bir alanın yasaları, bu yasaların hem prensibinin hem de sonlu olan mantığının ait olduğu üst bir düzenin gerçeklerini simgeleyebilir.” (Guénon,1997:19)

Sembolizm bugün, Avrupa’da –bilhassa şiirde- ortaya çıkmış olan bir sanatsal akımdan ibâret sayıldığı ve hazır gıdalar gibi hazır hazlara, dondurulmuş düşünceye talipler, sayısal ve oransal olarak çoğaldığı için hakkıyla bilinen bir kavram değildir. Modern bir sanatsal tepki olan sembolizm akımı; merkezine algıyı alan, dış dünyaya ait gerçekliğin insan için salt algıyla ilgili birer semboller dünyasını olduğu fikrine dayanır. Bu yönüyle sanatta “*sembolizm öznel idealist bir tavidir.*” (Hançerlioğlu,1993:372-373) Gelenekselci ekolün kurucusu Guénon’un kullandığı sembolizm mefhumuysa şüphesiz onun kadîm anlamı, hayata yüklenen değer için açıklayıcı olan tarafıdır, yani dinî anlamdır. Gilbert Durand bu anlamı içerisinde sembolü şöyle tanımlar: “[A]nlatılamaz ve görünmez bir gösterilene gönderen ve bundan dolayı da anımsayamadığı bu denkliği somut olarak tecessüm etmek zorunda olan ve bunu da uygunsuzluğu tükenmez bir biçimde düzelter ve tamamlayan ikonografik, ritüel, mitik yinelemeler oyunu aracılığıyla yapan işârettir.” (Durand,1998:13) Öyleyse yüksek, tanımsız ve görünümsüz bir hakikatin somut bir nesne vasıtasıyla tecessümü olarak özetlenebilecek olan kadîm sembolizmin, modern eş seslisiyle aralarında hiçbir bağ olmadığı ortadadır. Bugün sembol, ziyâdesiyle alegori ile karıştırılan, aralarındaki düzey farklılığı görülmeyen bir işâret sistemidir.

Bunu vurguluyoruz, çünkü geleneksel İslâm düşüncesinde varoluş, birbirinin sembolü olagelen farklı gerçeklik düzeylerinin hiyerarşisiyle izâh edilmektedir. Fârâbî’nin meşhur eseri *el-Medinet’ül Fâzıla* da mahut hiyerarşinin izâhatı ile başlar zaten. Bu izâhatın, bütünlük içinde okunabilmesi için, yani yüksek Hakikat ile süflî nesnel dünyanın gerçekliği arasındaki müteakabiliyetin anlaşılabilmesi için de ancak sembolizmin diline başvurmak gerekmektedir. Nitekim böylesi bir bütüncül okumadan uzak durulduğu takdirde ve sembol dili yerine alegorik dil ile çözümlendiği takdirde modern bir fecaat ile eser, bir ütopya olarak değerlendirilmektedir. Ki bu yanlıştır. Sembolün belli bir toplulukta anlaşılabilen bir dil olduğunu, bunun sembolü taşıyanın durumunu, toplumla ve kozmosla ilişkisini açığa vurduğunu ifade eden Mircae Eliade’ın belirttiği gibi hangi bağlamda olursa olsun bir sembol daima gerçeğin birkaç alanının birliğini açığa çıkarır. (Eliade,2003) Şu halde Fârâbî’nin şehir konusunu ele aldığı *el-Medinetü’l Fâzıla* adlı eserine neden varoluşun inkişâfına dair uzun bir giriş yazdığı anlaşılmaktadır. Fârâbî evvelâ ilk sebep olan Vücûd’un ve ondan hâsıl olan mevcûdâtın ne olduklarının tarifine girişir ve kâinatı ayakta tutan düzeni ilk sebepten aşağıya doğru müteakabiliyete uygun olarak izâh eder. İlk sayfasında “*İlk mevcud diğer mevcudların sebebidir. O bütün eksiklerden münezzehtir.*” (s.15) ifadesiyle başlayan eser, özünde ontik bir araştırmadır. Fârâbî, geleneksel İslâm fikriyatı çerçevesinde Varlık’ın ilkesel tezâhürü olarak ele aldığı kâinatın oluşunu izâh etmek maksadına binâen, Allah’ın sıfatları ve isimlerine ilişkin temel bilgileri yansıtarak yola çıkarken varacağı kesretin kaynağını göstermek gereği hissetmiştir. Bu sâyede hiçbir şeyin bir diğer şeyden bağımsız, ayrı bir gerçekliği olamayacağına da işâret etmiştir. Tüm varoluşu birbirine bağlayan bir kavrayış, tabîî olarak şehir olgusunu da kendi başına sosyolojik bir vakia olarak görmeyecektir. Fâzıl Şehir’in de İslâm’la ortaya konulan varoluş hiyerarşisinde bir konumu vardır.

Tüm mevcûdâtın, mertebelerine göre Hakikat’ten taşmakla varlıktan payını alarak hâsıl olduğunu yazan Fârâbî; bu sâyede oluşan kâinatı, devrî olarak dönen kürelerle açıklar. Bu küreler, sayısı bilinmeyen alt dünyaları ihtiva ederler. “İnsan”ın geleneksel anlayışta yeri de zaten bu kürelerin arasındadır: İnsan, İbn Sina’nın dediği gibi kendini bir hiç zanneder ama âlem ondadır! Geleneksel anlayışta evrenin sureti, özeti olarak kabul edilen insan, merkezî rolü gereği mikrokozmos olarak vasfedilmiştir. Bu yönden insanın varoluşu da tüm kozmos için bir orta noktadır: Aşağıdakiler ve yukarıdakiler ile beraber insan, tıpkı evrenin bir güneşe sahip olması gibi ilâhî akli sembolize eden bir kalbe sahiptir. İnsanın bir kalbe sahip olması, aynı sembolizm çerçevesinde onun *halîfetü’l arz* olması da işâret eder: Kur’an’da *halîfe* olarak nitelenen insan, ilâhî aklın yansıması olarak yeryüzünde düzen inşâ etmek ve arzı yönetmekle mükellef durumdadır. Biyolojik varoluşu teşbihlerine konu edinen Fârâbî’nin “*kalb bünyenin hâkim uzvudur*” demesi gibi insan da kâinatın hâkim uzvudur. İbn Arabî’nin deyişiyle âlem, insanla kemâl bulur.

Varoluşa ilişkin bu kritik değerlendirmenin tüm kâinata yayılması, “her şeyi içeren bütün” anlamına da gelen kozmos (*cosmos*) kelimesinin muhtevastaki düzen ideasıyla da doğrudan alâkalıdır. Aynı zamanda “âlem” fikrini de içerdiğinden bu kelimenin Türkçeye “nizâm-ı âlem” olarak tercüme edilebileceğini yazan İbrahim Kalın, kozmolojinin nihaî noktada “evrende kaos yerine düzen olmasının sebeplerini” araştırdığını yazar. İhvân-ı Safâ, Gazzâlî, İbn Arabî, Sühreverdî ve Erzurumlu İbrahim Hakkî gibi Fârâbî de kozmoloji çalışmıştır. Arapça’da kevnîyyat olarak geçen kozmoloji; *cosmos* (düzen sâhibi âlem) ve *logos* (düzenleyici akıl, ilke) kelimelerinden oluşur ve varoluşun düzenliliğini, cevherinde bulunan düzenleyici ilkelere (*logos*, hikmet, sünnet) bağlar. Tüm kâinata bir bütün halinde hâkim olan bu akfî ilkelerin ihlâli, ahenk ve dengeyi bozarak varlığı kaosa sürükler. Kozmoloji aynı zamanda bu dengenin muhâfaza edilişiyle de meşgûldür. (Kalın,2010:32-45) Bu noktada sembolizm konusunda ifade edildiği üzere daha yüksek bir hakikat ile onu temsil eden semboller arasındaki ilişkinin dayanağı olan müteakabiliyet ile gerçeklik düzeyleri ve somutlaşma hatırlanırsa; insanın merkezine yerleştiği kozmosu düzenlemesinin de somutlaşması gerektiği fark edilecektir. Şehir kavramı işte bu noktada Fârâbî felsefesinde mühim bir yer tutmaktadır. Çünkü şehir onun için, âlemi kemâlata erdirecek olan insanın, hayrin efdâline ve kemâlin âlâsına ulaşmasının tek yoludur. Toplulukların kâmil olanları üç kısımdır: Yeryüzündeki tüm insanların oluşturduğu büyük topluluk, milletlerden teşekkül eden ortanca topluluk, şehir halkından ibâret küçük topluluk. (s.79) Şehir, kemâlatın vesilesidir.

el-Medinetü’l Fâzıla’ da Fârâbî, insanların bir araya gelmelerini ihtiyaca bağlar. Bu ihtiyaç maddî çerçevede yaşamsal olabildiği gibi mânen de mükemmelliye ulaşmakla ilgilidir. Bu sebeple şehirleri temelde ikiye ayıran Fârâbî, Fâzıl (erdemli) şehri, erdemli olmayan cahil, fasık, değişmiş ve şaşkın şehirlerden ayırır. Kitabın son bölümünde tek tek bu şehirleri ve türevleri ile sahip oldukları kötü nitelikleri inceler. Örneğin cahil şehirde öne çıkan vasıf, adâlet olduğu zannedilen eşitlikle, bir zümrenin diğer zümre üzerindeki hile ve sahtekârlıklarıdır. Modern dönemde alışlagelen bu ilginç tespitin yanı sıra Fâzıl şehrin en önemli özelliği olaraksa Fârâbî, “*sakinlerinin ancak saadete erişmek maksadıyla yardımlaşmaları*”nı gösterir. (s.80)

Fâzıl şehrin yapılanmasıysa Fârâbî’nin ilk başta aktarılan ontik vizyonuna göredir. Şehrin ortaya çıkışı maddî olarak karşılıklı ihtiyaçlarla ilgiliyken mânevîyatta da şehir kemâlatla ilgilidir. Mükemmelliği ulaşmanın yolu şehirden geçer. Fârâbî için hakikî fazilet de saadete ulaşma amacıyla yapılan fiillerden sâdır olan davranış ve melekelerdir; saadet ise hayr için yapılan hayrdır. (s.70) Bu amacı paylaştan bir topluluğun yaşadığı şehir de Fâzıl Şehir olma vasfına sahiptir. Fâzıl Şehir, ilk sebepten kesrete uzanan bütünlüğü kalp ve vücut sembolizmi ile verirken, doğal olarak en büyük vurgusu da Cundioğlu’nun “*sonuçların sonucu*” dediği olan adâlet üzerinedir. Neticede, “*Bu sonucun ortaya çıkmasında cihan “maddî neden/material cause”, devlet “sûrî neden/formel cause”, padişah-ı âlem “fâil neden/efficient cause”, salâh-ı cihan ise “gaî neden/final cause”dir. Arada ise hukukî, siyasî, askerî, iktisadî, ictimai kuvvetler rol oynar. Hepsinin yerini bilmesi, yani olmaları gereken yerde bulunmaları adâlet’le, aksi ise zulüm’le sonuçlanır.*” (Cundioğlu,2005) Adâleti, varoluştaki Varlık’tan alınan pay ile açıklayan ve “*insanların çoğu hizmet etmek için yaratılmışlardır.*” diyen Fârâbî’nin topluluğun işbölümüne ilişkin yazdıkları da yapılanmada öne çıkan adâlet fikrini bütünler niteliktedir. “*Bütün cüzler, derece ve mevkilerine göre, ilk sebebin maksadını güdecek yolda yürümelidirler.*” (s.84) Şehir için ilk sebep ise onu kuracak reistir: “*Şehir reisinin ilk önce vücut bulması lazım gelir ki [bizzat] şehrin ve şehir cüzlerinin teşekkülüne sebep olsun.*” (s.82) Bu yönden Fârâbî aynı sembolizme geri döner ve şehir reisini şehrin kalbi olarak niteler ve bu yüzden onu gelişi güzel birisi değil, fevkinde kimsenin bulunmadığı üstün birisi olarak tanımlar. Çünkü şehrin kalbi olan reis aynı zamanda yeryüzünün de reisidir. Bu düzende âlem, mânânın kesâfeti ölçüsüne dayanan bir sıralamayla kaimdir; mânâ, Tek Varlık olan Hakikatten gelir, kesretin maddî çeşitliliğine uzanır. Buna bağlı olarak mikrokozmos varoluş olan insan da makrokozmos boyutun bir özeti olması hasebiyle aynı düzene göre tertiplenir. Bu tasnifin maddî düzen için en üst noktasını Hükümdar/Reis oluşturur.

el-Medinetü'l Fâzıla, kozmosun ortasında yer alan insanın, diğer insanlarla bir arada yaşama gerekliliğinin temel prensibi olan düzene dair işâretler barındırır. Bu yönden medîne, yani şehir, yeryüzünde halîfe olan insanın kuracağı bütünlüklü yapı olan medeniyetin de çekirdeğidir. Fârâbî'nin gösterdiği düzeni sağlayacak olan failin sahip olması gereken vasıflar da İnsan-ı Kâmil'e işâret eder. Bu yönden filozofun, Medîne'den yola çıkarak İslâm'ın ilk şehri ve nebevî düzenin arketipini sistemli bir dile yaklaştırdığı değerlendirmesini yapabiliriz. Ki riyâsetin sahibi olarak Rasûlullah (s.a.v)'ın mahut vasıflara malikiyeti de bu fikri tamamlayacaktır.

Kaynakça

Cundioğlu, Düçane (2005); *Adâlet Dairesine Dair*;
<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2005/nisan/09/dcundioglu.html>, Erişim: 20.12.2021

Durand, Gilbert (1998); *Sembolik İmgelem*, İnsan Yay., Terc.:Ayşe Meral,İst.

Eliade, Mircea (2003); *Dinler Tarihine Giriş*, Kabalcı Yay., Terc.:Lale Arslan, İst.

Fârâbî (1990); *el-Medinetü'l Fâzıla*, M.E.B. Yay., Terc.:Nafiz Danışman,İst.

Guénon, René (1997); *Maddi İktidar Manevi Otorite*, İz Yay.,2.Baskı,Terc.:Birsal Uzma,İst.

Hançerlioğlu,Orhan (1993); *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 8.Basım, İst.

Kalın, İbrahim (2010); *Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru ve Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş*; *Divan Dergisi*, c:15,s:29 (1-61),İstanbul.

“Müslüman Roma”: Kelimeler Masum Uygulama Kötü (Mehmet Salih Demir)

Tarihin akışında kritik dönemeçler vardır. Bu zaman dilimlerinde hemen herkes yüzyıllarca süregelen mevcut tarihsel düzenin farklı bir yönde seyredeceği/seynetmesi gerektiğini inancındadır. İnsanların zihinlerinde ve gönüllerinde bir devrim başlamıştır. Yeni durum hakkında belli belirsiz fikirler havada uçuşur, görüşler dağınıktır. Meseleyi bütünüyle kavrayıp sağlam bir zemine oturtacak, yeni vizyonun ve paradigmanın teorik temellerini ortaya koyacak kafaların gelmesi ve tüm bunları toparlayacak eserlerin verilmesi gerekir/beklenir. Hayır, “Müslüman Roma” böyle bir kitap değil. Ancak yazarın twitter hesabından yazdıklarına bakılırsa fikirlerine, gelecekteki Türkiye tasarımı şifreleri gibi baktığı ve öyle de muamele görmesini istediği çok açık. Esasında A. Bayar’ın “Müslüman Roma”sında yeni bir şey yok, yepyeniye hiçbir şey yok. Tabi böyle olması kitabı kıymetsizleştirmiyor.

Tüm tezleri tek tek tartışacak değiliz. Onun için oturup herhalde ayrı bir kitabın yazılması gerekir. Hem ayrıca bizim de paylaştığımız ve katıldığımız fikirler de var. Ama ben kısa bir yöntem eleştirisi ve katılmadığım, hatta tehlikeli bulduğum bir iki teze değinmek istiyorum.

Yazarın düşüncelerinin bütününe bakıldığında eklektik bir yapısının olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı’nın son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet Türkiye’sine intikal eden ve günümüzde hala tartışılan, özellikle laik/ulusalcı kesim başta olmak üzere milliyetçi, muhafazakâr kesimlerin en temel kavramlarını/düşüncelerini, onların dahi yanlış bildiğini ve kullandığını öne sürerek açıklamaya ve bağdaştırmaya çalışmış. Bunu Türkiye’de gerginlik ve çatışma konusu olan kavramlara takla attırarak, eğip bükerek ve onlara kendi gönlünce yeni anlamlar yükleyerek yapmaya çalışması tezlerinin en zayıf yönü. Bu gayreti iyi niyetlerle yapılan bir uzlaştırma çabası gibi görebiliriz. Lakin bu iyi niyetli kabul ettiğimiz çaba kaçınılmaz olarak fikirlerinin tutarlı bir bütünsellik arz etmesine engel olmuş. Ayrıca izlediği yöntem de sorunlu. Kafasındaki iddiayı kanıtlamak

için tarihin ambarından kendi savını destekleyecek olay, olgu ve belgeleri seçip keyfince yorumlamış. Argümanları çok zayıf. Twitterdaki tartışmalardan sonra merakla elime aldığım kitapta yaşadığım ilk hayal kırıklığı da bu hususta oldu. İnternette yaklaşık dört yüz elli sayfa olduğunu öğrendiğim kitapta, pek çok kaynaktan karşılaştırmalı yapmış olduğu okuma ve değerlendirmelerin, sağlam bir tarihi arka plan eşliğinde, sosyolojik, antropolojik, felsefi zemin üzerine inşa edilen uzun ve derin işlenen güçlü tezlerle dönüşmüş olduğunu göreceğimi ummuştum. Oysa kitabın bir röportaj, twitter tartışmaları ve eski yazılarından mürekkep (kitabın dörtte üçü) bıktıran tekrarlarla sayfa sayısı şişirilmiş bir çalışma olduğunu gördüm. “O mesele öyle değil aslında böyle, şu konu bildiğiniz gibi değil aslı şudur” kıvamında iddia edilen tezlerle sürüp gidiyor. İşine geldiğinde kelimenin etimolojik kökenine inip oradan bir yargı üretmeye çalışıyor, bazen tarihsel bir durumundan zorlama bir çıkarımla iddialarına dayanak arıyor, bazen de Kuran ayetlerine başvuruyor. Ve bu amaçla yola çıkan herkes gibi istediği kanıtı bulmakta zorlanıyor. Ortaya da kırk yamalı bir bohça çıkıyor.

Görüşlerinin ana eksenine koyduğu “Kuruluş Felsefesini” bir tabu haline getirmiş görünüyor, yazar. “Kuruluş Felsefesi”nin sanki toplum için sonsuz saadeti temin edecek mükemmel bir program olarak tasarlandığını ifade ediyor. Doğrudur, Birinci Meclis ve 1921 Anayasasındaki konsensüs, birlik ve dayanışma duygusu şu anda bulunduğumuz noktadan çok ilerideydi. (Tabii Kurtuluş Mücadelesinin hala sürüyor olduğunu hatırimızdan çıkarmayalım) Fakat çok değil birkaç yıl sonrasında itibaren bu ülke öyle bir cendereye sokuldu ki vesayete yaslanan bir takım elitler dışında onlarca yıl kimse rahat yüzü görmedi.

Hem zaten bugün kimi kesimlerde “Kuruluş Felsefesi” olarak üzerine başlık çekilen ve Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Cumhuriyet ilk kurulduğunda üzerinde tüm toplumun mutabık kaldığı ilkeler bütünü yoktu. Bugün “kuruluş felsefesi” diye kutsanan değerler, Cumhuriyetin ilanından sonra farklı dönemlerde çeşitli ihtiyaçlara binaen ortaya çıkmış dar bir zümrenin ilke ve politikalarıydı. Tam birinci meclisteki çeşitliliğin gerçekleştiği esnada tümüyle ortaya çıkmış ve kabul görmüş ilkeler değildi. Ama yazar bu gerçeği görmezden geldiği için, Atatürkçülük iyiydi, Kemalizm güzeldi, laiklik süperdi, ulus devlet şahaneydi diyor ve ardından da, bazı iç ve dış fitnecilerin zaman içinde bu kavramları esas anlamlarından saptırdıklarını ekliyor. Sinir bozucu olanı ise bu “kutsallar” adına yaklaşık seksen yılda bu ülkede hiçbir acı yaşanmamış gibi davranıyor.

Kitapta ilk şoku şu cümleleri okuduğumda yaşadım:

“Türkiye’deki laiklik, dini kurumları ya da söylemleri ele geçirip onu başka maksatlar için kullanmak isteyenlere engel oldu. Millet’in dinini bir anlamda korumuş oldu.” (s. 24)

Güler misiniz, ağlar mısınız? Türkiye’de Kemalist ideolojiye dayanan vesayet anlayışının on yıllarca bu ülkenin dindarlarına, dinini hayatının her alanında yaşama isteğinde olanlara yaptıklarını hiç bilmesek yukarıdaki iddiayı üzerinde düşünmeye değer bulabilirdik. Laiklik, Türkiye’de dindar, muhafazakâr halkı “tedip etmek” için icap ettiğinde dövmek maksadıyla vesayetçi odakların ellerinde bir sopa gibi kullanıldı. Çok yakın geçmişimizde cereyan eden ve bugün hesabı sorulmaya çalışılan 28 Şubat zulümlerinin aktörleri bile yarım ağız da olsa bu gerçeği kabul ettikleri bir ortamda, A. Bayar’ın iddiası çok temelsiz kalıyor. Laiklik-irtica karşıtlığı üzerinden son bir asırda memleketin dini liderlerine, âlimlerine şeyhlerine neler yapıldığı, tarikatlara, cemaatlara, İslami hareketlerin başına neler geldiği herkesin malumu.

Laikliği, adalete katkısı olmasını sağlamak ve ülkenin tüm insanlarının refahı, mutluluğu ve özgürlüğü için yeniden tanımlayıp formüle etme çabasına, yakın siyasi tarihimizdeki baskıcı uygulamalarını görmezden gelip hiç inandırıcı olmayan bir kılıfa sokup meşrulaştırarak başlamak yanlış bir yöntem. Bu ülkenin halkı laikliği, siyasi literatürde zaman içinde kazandığı anlam ve bu anlamın üzerlerine yağdırdığı acılardan mı tanıyor yoksa etimolojisinden mi? Laiklik ne zaman bu ülkede halkın değerleri olarak anlaşıldı? Laiklik elitist bir ideoloji olarak çalıştırılmadı mı bu ülkede? Şimdi kelimenin etimolojinden yola çıkarak laikliğin elde kırbaç gibi kullanıldığını görmezden mi gelelim?

Yazar kelimenin kökenine inip açıklamalarda bulunmuyor sadece; orda kalsa iyi, öyle bir akıl yürütme yapıyor ki, sonunda gelip vardığı yerde laikliği şirkin karşısına konumlandığını görüyoruz şaşkınlıkla. *“Allah’ın Yasası, Allah’ın emrettiği alanlar dışında uygulanmasın diyen insandır laik insan. Allah o şeriatı din kavrayışı içinde vazetmiştir. Dolayısıyla, Allah’ın iradesini çalmaya yeltenen insana karşı, şirke karşı laik olunur.”*(s. 61) Söyleyecek hiçbir şey kalmıyor size. Sözün bittiği yer.

Başörtülü kadın ile laiklik arasında kurduğu ilişkiye dair söylediklerini aktardığımda eminim okuduğunuzda siz de benim gibi hayretler içinde kalacaksınız. *“Başörtülü dediğimiz kadın Türkiye’de laikliğin sembolü, motoru ve taşıyıcısı. Üniversiteye girmek istiyor, sosyal hayatın içinde olmak istiyor, eşit haklar istiyor. Bütün bu özellikleriyle, başörtülü kadın laik demektir Türkiye’de.”* (s. 59) Laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle başörtüsü yüzünden eğitim hakları gasp edilen hanımlar neler hissettiler acaba bu satırları okuduklarında?

Kitabının bir yerinde (sayfa 27) *“Bir mezhep tercihinde bulunmayacak bir devletten bahsediyoruz. İkincisi ve daha önemlisi, bir din tercihinde de bulunmayacak. Devletin bir din tercihi de olmayacak bir dönemden bahsediyoruz”* diyen yazar, bir diğer yerinde (sayfa 63) *“Devletin bütün dinlere eşit mesafede durması da benim için anlamlı bir ifade biçimi değil. Türkiye gibi bir ülkede devlet bütün dinlere eşit mesafede durmaz.”* diyebiliyor.

Bu çelişkili ifadelere bakarak yazara “hangi laiklik?” diye sormadan edemiyoruz. Bu savlardan birine veya ötekine katılmak ya da katılmamak bir yana, bu çelişkiyi yazarın kavramları eğip bükmeye çalışırken kendi içinde tutarlı bir fikri bütünlüğü yakalamakta nasıl zorlandığının örneği olarak görebiliriz.

Tarihsel olayları çarpık yorumlamasına bir örnek olarak şu cümlesine bakalım:

“Cumhuriyetin Kuruluş Felsefesi milletin dinini korudu.” (s. 25) diye yazıyor.

Cumhuriyeti kuran kadronun dinden çıkıp çıkmama tartışması yaptıktan sonra “hayır çıkmayalım” seçeneğinde karar kılmasından cumhuriyetin kuruluş felsefesinin milletin dinini koruduğu çıkarımında bulunuyor. Bu nasıl bir okuma biçimidir? Şöyle bir okumadır: Kafanızda ileri sürmek istediğiniz bir şekilde oluşmuş bazı yargılarınız vardır, bunları temellendirmek için yukarıda da belirttiğimiz gibi tarihten sizi haklı çıkaracak deliller ararsınız. Ve herkes gibi siz de bulursunuz. Türkiye’de din ve halkın kendi içinde yaşattığı dini kurumlar kuruluş felsefesi sayesinde değil, bu kuruluş felsefesinin gereği olarak onlarca yıl uygulanan baskı ve zorbalıklara rağmen hayatiyetini idame ettirebilmiştir. Bu hakikatler ortada dururken yukarı da iddialar gerçekten çok komik oluyor.

Kuran hakikatlerini de arkasına alarak zorlama yorumlarından biri olarak milliyetçi söylemdeki “tek din” anlayışına nasıl takla attırdığını örnek verebiliriz. Önce “Allah indinde tek din İslam’dır” ayetinden

yola çıkarak Yahudilik ve Hristiyanlığı da tek din olarak yani İslam olarak düşündüğünü söylüyor. Evet, doğru, İslam inancında ilk peygamberden son peygambere kadar gelen tüm inanlar da İslam'dır, Müslüman'dır. Museviliğin ve Hristiyanlığın bozulmamış hallerinin de aslında İslam olduğuna inanıyoruz zaten. Ama bu gerçeği, milliyetçi bir sloganı masum ve kabul edilebilir kılmak için kullanmak nasıl bir kurnazlıktır, hayret ettim doğrusu. "Tek din" ibaresini hiç kimse bu ülkede A. Bayar'ın öne sürdüklerini düşünerek ifade etmiş değildir.

Gelelim kitapta defalarca tekrar ettiği en problemlili ve tehlikeli bulduğum iddiasına: "Türk bir milletin adıdır, Kürt ise bir ırktır, millet değildir." Gerçi bu yazarın kendi orijinal tezi değil. Son yıllarda, eski İslamcı, eski muhafazakâr/dindar, eski milliyetçi taifesinden olup da bugün içine zamanın ruhu fazladan kaçmış bazı aydın ve gazetecilerin de benzer iddiayı yüksek sesle dillendirdiklerine zaman zaman şahit oluyoruz. Önceden hem ayrılıkçı fikirlere ve teröre karşı hem de "davalarının" özü gereği samimi ve dindar Kürtlere hitaben ilaç niyetine "Türk Kürt kardeşir" diyenler, son yıllarda büyük bir özgüvenle – aslında kibirle- bu kardeşlik vurgusundan daha az söz eder oldular.

Seksen yılda vesayet ideolojinin baskı ve zorbalıkla yapamadığını farklı bir yöntemle bu yeni taife başarmaya çalışıyor. Neden böyle diye sorduğumda başka bağlamda düşündüğüm bir sonuca yeniden varıyorum. Bu ülkenin sağcısından solcusuna, dindarından laikine, milliyetçisinden ulusalcısına hemen hepimiz bir parça İttihat ve Terakki virüsü yutmuş durumdayız. İttihat ve Terakki Cemiyetini genellikle askeri vesayet ve darbelerle özdeşleştirip o zihniyetin tasfiyesi gerektiğini söyleriz, ancak hepimiz bu cemiyetin kurduğu ve her darbeye biraz daha tahkim edilen ideoloji ile malulüz. Yeterli özgüvene sahip olan ve uygun atmosferi de yakalayan gruplarda bu virüs aktive oluyor ve kendi fikirlerini söyletebiliyor; bir asır sonra bile. Türkçülük de işte bunlardan biri.

"Türk bir milletin adıdır, Kürt ise bir ırktır, millet değildir" söyleminin negatif sonuçları, "Kürt diye bir ırk/millet yoktur, onlar esasında dağ Türk'leridir" safsatasının bu ülkeye verdiği zarardan daha az olmaz. Terörü besleyen insan kaynağının temelinde kibirli ve üstten bakan bu dışlayıcı dilin psikolojik etkisi olduğu hiç mi görülemiyor? A. Bayar'ın tabulaştırdığı "Kuruluş Felsefesi" gereği uzun zaman tamamen inkâr edilen bir halk ve onların sorunları, vesayetin gerilemesi ve Ak Partinin ciddi çabalarıyla biraz hal yoluna girmişken, şimdi birilerinin, "tamam ırksınız ama biz de milletiz" diyerek onları kendileriyle eşitlememe konusundaki çabalarını anlamak mümkün değil. Bir "ihvan" gibi ırk olduğu kabul ediliyor ama yine de "aşağı" mertebeye bırakılıyor. Tarihi, sosyolojik ve antropolojik hiçbir temeli olmayan bu iddianın hem kendisi hem de seslendiriliş biçiminde kullanılan dilin, ayrılık ve bölücülük aklının ucundan kenarından bile geçmeyen çoğunluk Kürtleri de yaraladığının farkında değiller sanırım.

"Türk bir milletin adıdır, Kürt ise ırktır, millet değildir" iddiasının tehlikelerinin neler olabileceğini düşünürken, yazarın "*Türk kelimesini bir ırk adına indirgemeye çalışan iki gruptan biri ayrılıkçı Kürtlerdir*" (s. 50) cümlesine rastladım. Yani yazara göre Türk bir ırk adıdır diyen her Kürt ayrılıkçı damgasını hak ediyor. Allah korusun, yazarın bu iddiasının tüm ülkede yaygınlık kazandığını düşününüz. Ayrılıkçı olmayan çoğunluk Kürtleri de bölücülerin saflarına itmez mi böyle bir yaklaşım? En azından bir arada kalmışlık hissine sevk etmez mi onları?

Türk neden bir ırkın adı değildir de Kürt bir ırkın adıdır; tarihi, antropolojik hiçbir temeli olmadan öne sürülüyor. Bütün dünya, 11. yüzyıldan bu yana Anadolu'da yaşayan insanlara "Türkler" adını vermiştir

diyerek iddiasını güçlendirmeye çalışıyor, yazar. Yani hoşumuza gittiğinde Avrupa'nın bize verdiği ismi memnuniyetle kabul ediyoruz. Ama aynı Avrupa bize "barbar" da diyor, bunu kabul edecek miyiz peki?

Meselenin önemli bir ayağı da kim ne derse desin isimlendirmedir. Türk de, Kürt de, Arap da birer ırk/kavim isimleridir. Türk ismini pek çok kavmi de içine alacak biçimde tarif etmeye çalışmak gerçeği değiştirmez.

Benim naçizane düşüncem, Türk veya Kürt gibi ırk/kavim isimleriyle oynanacağına, "millet" kavramını inanç ekseninde yeniden tanımlayarak daha güçlü bir duygudaşlığı ve birlikteliği tesis etmenin yollarını aramak. "Millet" kavramı üzerinde yapılacak bir onarma ile işe koyulmak daha hayırlı sonuçlar verir kanaatindeyim. Mübarek Kitabımız bize bu imkânı veriyor. Millet kelimesi her yerde din/inanç anlamında kullanılmıştır Kuranda. Hatta öyle ki, bir surede Allah (cc.) kavim ve millet kelimesini aynı ayette art arda kullanmıştır (Yusuf-37). Sadece bu ayetteki söz konusu kelimelerin kullanış biçimleri bile "kavimden" ne anlamamız gerektiği, "milletten" ne anlamamız gerektiği konusunda önümüzü aydınlatmakta. Münevverlerimiz bu yönde fikir üretir, kalem oynatırlarsa daha hayırlı bir iş yapmış olurlar. Tabi içimizde bir yerlere gizlenmiş milliyetçi tutkularımız ve emperyal hırslarımız bizi başka kelimelerin peşinde sürüklenmeye itiyorsa, o başka.

Evet, bu iş aydınlarımıza düşüyor, devlete değil. Hem devlet bir millet tanımı da yapmak zorunda değil. Devlet hazır yeni bir anayasa da yazıyorken, hiçbir kavme, ırka, millete referans vermeden, hukuksal bir bağ olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti çatısı altında yaşayan insanların "vatandaşlığından" söz etse, kanaatimce yeterli olur. Bırakınız sosyal hayatta kim kendisini nasıl tarif ediyorsa, nasıl hissediyorsa öyle ifade etsin. Kültürel zenginliğimiz ve etkileşimler de kendi tabii seyrinde akıp gitsin.

Son söz de kitabın adıyla ilgili olsun. "Müslüman Roma" isimlendirmesini kullanmasındaki gerekçeleri pek sağlam ve yerinde bulmadım. Sadece başarılı bir jenerik çalışması. Tabi "Müslüman Roma" jeneriği altında çizmeye çalışılan vizyonun tarihsel ve jeopolitik temelleri yok değil, bu hususları başka tarihçiler, stratejisiler ve analistler de zaman zaman dille getiriyorlar zaten. Güçlü ve büyük bir ülke, önce kendisinde sonra da bölgesinde adalet ve refahın öncüsü olmaya başarabilen bir Türkiye hepimizin arzusu. Ama bunun teorik temellerinin ortaya konması noktasında yazarın yanlış bir yol izlediğini düşünüyorum. "Benim için hiçbir farklılık sorun değil" ya da "o mesele bildiğiniz gibi değil aslında şöyle" diyerek toplumdaki tüm çatışma ve gerilim hatlarının çözümü kavuşacağını beklemek hayalcilik olur. Herkes tıpatıp aynen sizin gibi düşünürse belki o zaman hiçbir pürüz kalmaz toplumda. Ama dünyanın en absürt önerileri ile ortaya atıldığınızda dahi, herkes sizinle hemfikir olursa yine toplumda hiçbir çatışma doğmaz; mantıklı ve doğru konuşmasanız da olur. Yazarın haklı olması için tüm toplumun onun gibi düşünmesi gerekiyor ve bu da hiç gerçekçi değil.

Eğer doğru bir yol izlenirse Roma'nın geleneksel etki alanında değil yalnızca, Türkiye neden daha geniş bir coğrafyada adaletin ve refahın öncüsü olmasın? Ancak bu, kendi iç meselelerimizi doğru ve gerçekçi bir zeminde, hakkaniyet ve vicdanla çözersek mümkün olur.

Ölümcül Kimlikler / Amin Maalouf (Azat Özgür)

Sunuş: Terör belki kırk bin can aldı, hâlâ almakta. Unutulan şu ki silahlarla değil kelimelerle kaybettik biz huzurumuzu. Kurşun gibi sloganlarla, bomba gibi manşetlerle yitirdik Barış'ı. Bu acıların bitmesi (olursa) yine kelimelerle olacak. Ama süslü nutuklar, şatafatlı törenlerle değil, yürekten gelen kelimelerle. Çünkü Howard Zinn'in dediği gibi hiç bir bayrak masum insanları öldürmenin utancını örtecek kadar büyük değildir.

Amin Maalouf'un ünlü kitabı *Ölümcül Kimlikler*'ini seviyoruz ve sitemizde bahsediyoruz her fırsatta. Bu kitabı tanıtan bir kaç yazı yayınladık daha önce, [Zeynep Sude Çakır](#) ve [Emre Paksoy](#) yazmışlardı. (Bu konuda okunması gereken bir başka kitap tanıtımı ise yine Emre Paksoy tarafından yazıldı: [Birlikte Yaşayabilecek miyiz? / Alain Touraine](#)) Kimlik gibi hassas bir konuda yazılmış bu kıymetli kitabı tanıtan her makale özgün bir eser oluyor. Zira her yazar esere kendi prizmasından bakıyor, kadın-erkek, Kürt-Türk, Alevî-Sünnî... Yazarlar kendi geçmişleriyle renklendiriyorlar yazdıklarını. Bu sebeple aramıza yeni katılan genç yazar **Azat Özgür** *Ölümcül Kimlikler*'i yazmak istediğinde hiç tereddüt etmeden "evet" dedim. Makalesini okuyunca da gerçekten sevindim çünkü kitabın özüne nüfuz etmiş bir Azat Özgür buldum. Hem buram buram Maalouf kokan hem de Azat'ın kimliğini, hislerini, iç dünyasını görünür kılan bir makaleydi bu. Potansiyeli olan genç bir yazarın *Derin Düşünce*'nin kapısını çalması ayrıca bir mutluluk kaynağı oldu elbette. Kalbiyle konuşan Türkler ve Kürtler çoğalırsa silahlar susabilir. İyimserim. (MY)

Ölümcül Kimlikler (Amin Maalouf),

Yazan : Azat Özgür

Tüm yaşamımın çelişkiler yumağı üzerine kurulmuş olduğunu düşünmeye başlamıştım. Çünkü dilleri, etnik kökenleri, siyasi görüşleri, ekonomik durumları, kültürleri farklı hatta inançları aynı olmasına rağmen inançlarını yaşama biçimleri bile yer yer farklılık gösteren insanlar ve topluluklar arasında yetiştim. Bazen böyle yaşamaktansa tek bir tarafa yaslanan tikel, yanıltıcı olsa bir tek öğeden oluşan bir benliğe sahip olmadığımdan dolayı hayıflandım. Beni böyle düşünmeye yöneltten şüphesiz çevresel etkenlerdi. Ama çoğu zaman bu kadar farklı şeyden nasıl kendime ait, özgün bir benliği yani "benin

ülkesini” meydana getirebileceğimi düşünüp durdum. Bırakın özgün bir ben ülkesini bu kadar farklılıktan oluşmuş taklit edilecek bir benliğin olmasına bile ihtimal veremedim hiç. Ve çok sonraları anladım ki bu kadar farklılığın hepsinden belirli miktarlarda alınmış -kimisinden çok kimisinden az ama hepsinden bir miktar alan -bu bileşimin kimsede olmayan özgün beni; yani “özgün benlik ülkemi” oluşturmuş olduğunu gördüm. **Şimdiyse ilki kadar zor olmasa da yeni bir problemle karşı karşıyaydım. Herkesi anlayan bir benlik ülkesi iken çoğu kimsenin anlamadığı bir yabancılar ülkesine dönüşmüştüm.** Bu ikinci durumdan kurtulmanın ilkinde nazaran daha kolay olacağını biliyordum. Çünkü benimle tıpa tıpa aynı olan birilerini bulamasam da –ki bu imkânsız etrafındaki farklılıkları benimki gibi ve her birinden benim etkilendiğim dozda etkilenen biri nasıl bulunabilir- yine çevresindeki farklılıklardan etkilenen kendisine özgü benlik ülkesini oluşturmuş insanların var olduğunu biliyordum. Yani benliği benim gibi olmayan ama benliğinin oluşumunun benimkisi ile aynı olan insanlar. Şimdi artık onları arıyordum her yerde. Bazıları ile karşılaşmıştım da. Ama onlar da tıpkı benim ilk dönemlerim gibi henüz buhranlı dönemlerinin başlangıcında yer alıyorlardı. İçinde bulundukları durumu anlamlandıramayanların çoğunluğu diğer tüm farklılıkları dışlayarak kendilerinde baskın çıkan ya da kendilerine dayatılan farklılığa sarılıyordu. Geriye kalanların çoğunluğu ise bu çelişkiler yumağı şeklinde görülen ama aslında kendine has yeni bir benlik durumunu kavrayamadıklarından ne kendilerini gerçekleştirebiliyorlardı ne de birilerine yaranabiliyorlardı. Benim gibi kendi benlik ülkesini oluşturan sayılı azınlık ise- tıpkı benim gibi- içinde bulundukları durumu dışarı anlatma konusunda sorunlar yaşıyordu. Çünkü her biri “benlik ülkesinin” çevresindeki tüm farklılıkların bir sentezi olduğunu anlatmanın güçlülüğünü yaşıyordu. Ta ki Amin Maalouf’ un “Ölümcül Kimlikler” adlı eserini okuyuncaya kadar ben de bunu yaşadım.

Amin Maalouf hayatı da tıpkı benimkisine benziyordu. Daha doğrusu benim hayatım onun hayatına benziyordu. Tek fark onun sanırım benden büyük olmasıydı. 1949 yılında Lübnan’da doğan Maalouf Arap asıllı bir Hristiyan. Hem Arap olup aynı zamanda Hristiyan olmak başlı başına bir farklılık. Ama onu ilginç kılan yalnız bu değil. Yaşamının 27 yılını Lübnan’da geçirdikten sonra 1976 yılında Fransa’ya yerleşmiş. Arapça yani anadilinin yanında Fransızca eserler yazmaya başlamış. Ayrıca anne ve baba tarafı farklı Hristiyan mezheplerine dâhil. Yaşamının geri kalanını Fransa’da yaşıyor. Yani yıllarca içinde yer aldığı ve beslendiği doğu medeniyetini geride bırakarak batı medeniyetine giriyor. Tüm bunlar onun yaşamı üzerin de derin izler bırakmış ve o bu bilgi birikimi ile tecrübelerini onun gibi olan insanları ve benlik meselesini anlatabilmek adına “Ölümcül Kimlikler” adlı eseri bizlere sunmuş.

Maalouf eserini niçin kaleme aldığını kitabının bir bölümünde çok kısa ve net bir şekilde ifade ediyor. O bu eseri ele alırken amacının **“neden bugün bunca insanın dinsel, etnik, ulusal ya da başka kimlikleri adına cinayet işlediğini anlamaya çalışmak”** olduğunu belirtiyor. Aslında onun gayreti yine kendi deyişiyle gayet mütevazî. Ama gelin görün ki bugün insanlığın içinde bulunduğu durumun veya geçmişte yaşamış olduğu büyük felaketlerin nedeninin net bir şekilde ortaya konulamaması bu “mütevazî gayretin” anlaşılamamış olmamasından kaynaklanıyor. Yine Maalouf’a göre kimlik meselesinin tek bir öğeden oluştuğu anlayışı neredeyse tüm problemlerin temelini teşkil etmekte. Elbette bir bireyin birden fazla kimliği olamaz. Maalouf’un anlatmaya çalıştığı şey her kişinin kimliğinin, resmi kayıtlarda görünenlerle sınırlı olmayan bir yığın öğeden oluşmuş olması. Ancak kimliğin çok çeşitli aidiyetlerden oluşmuş olması birden fazla kimliğin varlığı anlamına gelmiyor. Zira bir insanın kimliği başına buyruk aidiyetlerin bir araya geldiği yamalı bir bohça değil. Her bir aidiyet bir tuval üzerine çizilen bir desen gibi. Yine **Maalouf’a göre bu aidiyetler öyle bir bütünlük arz ederler ki tek birine dokunulursa sarsılan bütün bir kişilik olacaktır.** Kısacası bir sürü aidiyet tek bir unsurun varlığını meydana getirmek için vardır.

İnsanlığın yaşadığı ve yaşamış olduğu bütün yıkımların nedeni Maalouf’un kendince mütevazî bir gayret olarak anlamaya çalıştığı kimlik meselesinin tam olarak anlaşılamamasından kaynaklanıyor. Ona

göre eğer bugün her ülkede, her durumda, her inançtan insan bu kadar kolayca kıyıcı katillere dönüşebiliyorsa kimlik kavramının hala bütün dünyada ağır basan “kabile ” kavramıyla eş değer tutulmasıdır. Yani günümüzde halen kimlik kavramı denilince salt bir kabileye ait olma anlamına gelen bir şeymiş gibi algılanması temelde yatan problemdir. Stalin in Rusya’sı, Hitler in Nazi Almanyası veya Pol Pot un Vietnam’ı ve daha sayamadığım onlarca trajedinin yaşandığı yerlere bakın hepsinde kimlik meselesine bakışın ilkel kabilecilik anlayışına dayandığını göreceksiniz.

Salt etnik aidiyete dayanan bir kabilecilik anlayışını bütün problemlerin temeli olarak görmek yanlış olur şüphesiz. Bunun yanına dinsel bir takım aidiyetleri de ekleyebilirsiniz. Dinsel aidiyet meselesinin yanlış anlaşılması ve ötekileştirme yine problemlere temel teşkil eder. Örneğin Maalouf’a göre İslamiyet, özünde Hristiyanlığa göre uzlaşmaya daha yakındır. Çünkü bu iki dinin ilk dönemlerine gidildiğinde bugüne göre tam tersi bir durum söz konusudur. Sözde Hristiyanlık adına tarihte neler yapıldığını unutmak çok güç olsa gerek. Oysa bugün İslam denilince çok da hoş olmayan farklı anlamların yüklenilmesi söz konusudur. Peki, bunun sebebi nedir diye sorulduğunda Maalouf’un cevabı oldukça tatminkâr: **“dinlerin halklar üzerindeki etkisi fazlaca abartılırken halkların dinler üzerindeki etkisinin dikkate alınmaması”** gerçeğinde gizli bu sorunun cevabı. Burada kimlik kavramını oluşturan bir aidiyet olarak inancın algılayış biçiminin doğurduğu sonuçlar yine ortaya çıkıyor.

Maalouf kimlik meselesini anlatmaya çalışırken salt soyut bir takım varsayım veya olabilecek olgulardan daha çok yaşanmış ve yaşanmakta olan olay veya durumlardan hareket etmiş. Onun üzerinde durduğu ve günümüz toplumunda gittikçe belirginleşen bir durum da farklılıkların giderek yok olup tek tipleşmesidir. Ona göre bu evrenselliğin bir sonucudur. Çünkü bugün dünyanın diğer bir ucunda yer alan biri bizim ile aynı müziği dinliyor, benzer giyiniyor, benzer yerlerden besleniyor ve onlarca ortak şey yapıyor. İlk bakışta kulağa hoş gelen “tek tipleşme ” kavramının – farklılıkların törpülendiği ya da sindiği ya da eridiği bir durum- renksiz bir yaşamın ilk habercisi olacağı hiç kuşku duyulmayan bir gerçek.

Ölümcül Kimlikler kitabı hayatın içindeki gerçeklerden yola çıkarak insanın bugünü anlamlandırmaya çalıştığı en büyük problemlerden biri olan kimlik meselesine ışık tutma arayışı. Bu eseri okuyacak olan okuyucunun kimlik kavramına ilişkin fikirlerinin değişeceğini iddia etmek çok büyük bir söz olmasa gerek...

Kültür Değişmesi ve Beş Şehir (Alper Gürkan)

(Ayraç dergisine yayımlandı)

"-Kardeşim, dedi bu gece ben Mübarek'i çok değişmiş gördüm.

Nasıl Diyeyim, fazla süslü gibi geldi bana!

Elimdeki viski kadehini ona tutuşturdum:

-Doğru! diye cevap verdim. Para, refah, fazla kazanmak hırsı

hepimiz gibi onu da değiştirdi."

Saatleri Ayarlama Enstitüsü

Tanpınar önsözünde *Beş Şehir*^[1]'in asıl konusunun eskiye karşı üzüntü ve yeniyi karşı duyulan iştiaak olduğunu yazar. Geçmiş devrin mürekkebiyle kazınmış harita üzerinde, zaman kavramını bir büyüteç gibi dolaştırarak kendi penceresinden geleceğin hissedişlerine uzanır. Ahlâkın dönüşümünden törelerin algılanışına, savaşlarda yıkılanlardan binlerce yıldır kalanlara, ovalardan taşan anlamlardan ağaçların toplum için taşıdığı kıymete kadar upuzun bir satıhta dalgalanan zamanın nabzını yoklar her yerde. “*Bu itibarla, onların arkasında kendi insanımızı ve hayatımızı*” (s.23) görebilmeyi umar. Bu ifade bize bu denemelerin, aynı satıhtaki beş noktada kültürün zamana bağlı kalarak farklılaşmasını gözlemleme imkânı sunduğunu göstermektedir.

1960’da yayımlanan ikinciye kıyâsen daha dar olan 1946 basımı *Beş Şehir*, yazarın belirlediği tasnife göre Ankara ile başlar. Millî Mücadele’nin tesiriyle muharip bulduğu Ankara’yı bir çıkış noktası olarak ele alması yazarın kastiyle olsun veya olmasın kitabın bütünü açısından manidârdır: Tanpınar, bir uygarlık değişimi içinde gördüğü Türkiye’nin yenilik eliyle yükselebileceği inancıyla, bu imkânın merkezi denilebilecek Ankara’dan bir vazife icabı yola çıkarak diğer şehirlere gittikçe yazacaktır denemelerini. Millî Eğitim müfettişi olarak yurdu dolaşacak ve raporlar yazarak bürokrat kimliği ile Anadolu insanına yaklaşacak bir “kalp adamlığı” sıfatlarının farkındalığıyla yola koyulmuştur. Bu sebepten ötürü onun *Beş Şehir*’de, bir taraftan mühendis-bürokrat-modernleşmeci-ideolojik bir bakışla geleceğe dair

çıkarımları görülebileceği gibi diğer taraftan da mâziye bağlı-İslâm-muhafazakâr bir kültürel kimlikle geçmişe dönük tespitlerini bir arada okuma gereği ortaya çıkmaktadır. Fakat belki de az sayıda yazara nasip olacak bir bütünlükle Tanpınar, bu iki boyutu eşsiz bir üslub içinde harmanlayarak okuyucuya panoramik bir manzara sunmaktadır. Bu iki karakteri, yani modern ve muhafazakâr kimliği zaman kavramı etrafında ele alarak, onun bir kültür değişmesinin izini sürdüğü de dile getirilebilir.

Kayıp Mâzînin İzinde: Tanpınar ve Zaman

Türk edebiyâtıyla ilgili herkesin görebileceği bir Proust etkisi altında olan Tanpınar, zaman gerçeğini, farklı türlerdeki eserlerinde tematik düzeyde ele almıştır. En meşhuruyla *Ne İçindeyim Zamanın* şiirinde zamanın parçalanamaz mavi bütünlüğüyle, *Eski Zaman Elbiseleri* hikâyesinde yaşam dünyasını genişletip daraltan bir zamansallıkla, *Huzur* romanında Mümtaz'ın musiki suretinde dolaşan hatıralarının peşinde ama en esaslı biçimde de *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde zamanın bizzat kendisiyle hemhal olur. Bu durum Tanpınar'ın yalnız san'atında değil genel dünya görüşü içinde zamana atfettiği kıymetle alakâlıdır. Bursa'nın Osmanlı tarafından işlenişine bakarken dile getirdiği "*Bursa'da ikinci bir zaman*" algısı Tanpınar'ı; takvimlerin, saatlerin dışında velut ve yekpare bir zaman algısına götürür. (s.121) Zamanı yorumlamak hususunda, kendi kişiliğine koşut bir çizgide duran Bergson'un izlerinin görülmesi de doğaldır. Hatta Tanpınar'ın şairane üslubu, mezkûr filozofun açık tesiri olmaksızın izâha kavuşamaz bile denilebilir.

Karmaşık bir filozof olan Bergson'un yapıtlarındaki benzetmelerin şairlerin şiirlerindeki benzetmelerden çok olduğunu yazan Bertnard Russell onun zamana ilişkin görüşlerinden şunları çıkarır: "*Geçmiş, mutlak olan şimdiyle sürede birleşir (...) şimdiye doğru yaşar ve ona etkir (...) Geçmiş ve geleceği, onlarla ilişki arzusuyla gerçek duruma getiren, böylece, gerçek süreyi ve gerçek zamanı yaratan bellektir. Geçmişle geleceğin bu karışımını sadece bellek anlayabilir.*" [2] Böylece zamanın var oluşuna ilişkin olarak zihne ve hatırlamaya işaret eden Bergson'dan etkilenen Proust gibi Tanpınar da bu etki altında bilinçakışı tekniğine yönelmiştir. Bu yöneliş, onun hakikati dillendirme konusunda bir tür parçalanmış zihin gerçekliğinden hareket etmesinin bir gereği olarak okunabilir. Tanpınar, kendi dönemsel buhranları sebebiyle yaşadığı us-gönül ikilemini kahramanları üstünden de bu sebeple birer parçalanmışlık biçiminde temsil etmektedir. Necip Tosun, bu kahramanları bir eşikte tutan ikili kimliklerini ve parçalı hayatlarını bu bağlamda bir sentezcilikle açıklar: "*(Y)eniyle birlikte zaman ve bütünlük parçalanmış, bilinç yaralanmıştır. Onun kahramanları sentezci oldukları için parçalanmış bir ruha sahiptirler ve buhranlarının kaynakları bu ikiliktir, seçimsizliktir.*" [3]

Tanpınar'ın kahramanlarıyla dile getirdiği senteze zorlayıcı bu ikilik, esasen kendi şahsiyetinde ve fikriyatında inkişaf eden bir çatışmanın kodlarını ihtiva eder: Yaralı bilincin asıl sahibi olan Tanpınar yazdıklarıyla bir tekilliği değil, toplumsal hayatın adeta özünü simgelemekte, böylece kendisi de *Türkiye'nin Ruh'u*'nu sahneleyen bir kahramana dönüşmektedir. Bu rolüyle "geçmiş zamanın izinde" dolaşırken, sadece şahsının ya da ferdî tekâmülünün bir seyrini değil, tüm cemiyetin geçmişle gelecek arasında hissettiği bir gerilimi bulup sergilediğini de söylemek gerekiyor. Onun zaman olgusuyla bu kadar içli dışlı olması, zamanı bir gerilim olarak kurgulaması; bir üslup mes'elesi olmanın ötesinde toplumsal dönüşümün kodlarını araştırması sebebiyledir. Ki eserlerinin bütünü yönünden maksadı, bu gerilimin köklerini tahkikatla meşgul olmasıdır denilebilecektir. "*Bergson'un 'hafıza bilinçtir' sözü asıl olarak unutmak ve hatırlamakla yakından ilişkilidir. Bireysel ve toplumsal hafıza da bu bilincin sürekli ve yeniden inşası ile meşguldür. Dolayısıyla toplumsal yaşamın devinimi geçmiş ve onun kırıntılarıyla sürekli temas halindedir. Geçmiş tam anlamıyla incelemeden bugün hakkında söz sahibi olmak bir hayli güç.*" [4]

Tanpınar ve Kültür Değişmesi

Nihâyetinde Tanpınar, yaşadığı devir itibarıyla eski olanla yeni olanın, gelenekle modernitenin, Doğu ile Batı'nın çarpışmaları arasında kalmış ve buna bağlı olarak hayatın anlamlandırılmasından san'at hakkındaki görüşlerine, toplumsal nizâm hakkındaki fikirlerinden tarihe bakışına kadar hemen her alanda bunun gerilimini yaşamış ve eserlerine de yansıtmış bir kuşağa tâbidir. Toplumsal bir gereklilik gibi algılanan Batılılaşma çerçevesinde kendinden önceki düşüncelerden etkilenmiş, sonrakiler üzerinde de muhakkak bir iz bırakabilmiştir.

Türkiye’de kültür değişmesi üzerindeki tartışmalara kısaca değinirsek, bu konuda iki ana yaklaşım bulunduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak XVII. asırdan itibaren hissedilen mağlubiyete karşı refleksif bir tarzda geliştiği değerlendirilebilecek bir modern söylem olarak anılabilir. Bu söylem, toplumumuzun maddî ilerlemeye muhtaç olduğu fikrinden hareketle, Avro-Amerikan tekniğinin ülkeye sokulması ve biliminin tahkik edilmesi ile bir ilerleme mefkûresine dayanmaktadır. Buna göre Osmanlı’nın askerî, siyâsî ve sosyal olarak geri kalması; Avrupa’da yükselen bilimsellik ruhu ile doğmuş tekniğe yabancı olunmasından dolayıdır; çözümse millî, kültürel, dinî ve sosyal mevcudiyetin yaşatılırken bu yabancılığın giderilmesidir. Örneğin bu konuda çalışmış bilim adamlarından Erol Güngör kültürü formel düzeyde yeterli derecede şöyle tanımlayarak işe girişir: *“Bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsenmiş bulunduğu hayat tarzı bütün maddî ve mânevî unsurlarıyla birlikte onun kültürünü teşkil etmektedir.”* [5] Güngör kültürü bütünleştirici bir boyutta ele alarak millîlik üzerine vurgu yapar ve bu bağlamda İslâm ile bütünleşmiş olan toplumumuzun bununla çelişecek bir nizama çatışacağını vurgular. Ancak son tahlilde, Ziya Gökalp’in Avrupa’da kurgulanmış bulunan pozitivist sosyolojinin zaviyesine hapsolmuş telakkisini aşamadığı söylenebilir. Medeniyetin içinde hayat bulacak bir kültür anlayışına ulaşamadığı için Batılılaşma ya da Avrupalılaşmak yerine kendince tanımladığı modernleşme ile toplumun yükseleceğini, millî kültürün de bu süreçte kendini koruyabileceği zannına kapılmıştır. O da Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Mehmed Akif gibi İslâm olmalarına rağmen modernite ile yeniden dirilenebileceğini savunmuştur.

Güngör’ün bu noktada millî kültürü “geçmişe hasret duymak” ya da geçmişi diriltmek gibi bir gelenekçilik istikametinde telakki edildiğini tespit edişini aktaran Özakpınar, bunun yeni bir şey olduğunu belirtir ve millî kültürle toplumun arasında neredeyse tek bağın da bu “özlem” olduğuna değinir. [6] Güngör’ün kültür konusunda önemli olanın maddî tezahürler değil bunların arkasındaki zihniyet olduğu vurgusunu aktaran Özakpınar, ona göre *“halkın dilinin reddedilmesi, toptan bir kültür değiştirme arzusunun ifadesi”* olduğunu aktarır. Bir milletin tarihi, inançları ve kültürüyle şekillenmiş olan dil; yalnız bir düşünme vasıtası değil, inanç, değer, tutum, düşünme, duygulanma ve hatırlamanın da nesilden nesle aktarıcısıdır. [7] Bu çerçevede kültür değişmesinin topluma ait tüm süreçlerle beraber bir zihniyet değişimini tahrik ettiğini düşünmek doğaldır. Ki bu kültür konusunda ikinci yaklaşımın da temel izleğidir: Kültür, onu besleyen bir membadan ortaya çıkmaktadır ve şayet bu kaynak değişirse kültür de değişir ki işaret edilen husus medeniyettir. Medeniyet ve uygarlığın, kültürü şekillendirdiğini ve yani bir toplumun yaşam tarzını belirleyecek ölçüde hayatî bir öneme sahip olduğunu işaret eden bu yaklaşım, Said Halim Paşa’dan Sezai Karakoç’a, İbrahim Kalın’dan Lütfi Bergen’e muhtelif nüanslarla dile getirilmiştir. Yılmaz Özakpınar’ın şu yorumu mezkûr fikir adamlarımızın kültüre yaklaşımını özetler: *“Türkiye’nin meselesi, İslâm medeniyeti bilincine sahip çıkarak, kendi medeniyet kaynağına uygun kültür değişmesini başarmaktır.”* [8]

Tanpınar *Beş Şehir*’de, açıktan böyle bir tartışmaya girmese de denemelerin muhtevasında ve diğer eserlerinde, yukarıda değinildiği gibi sentezci bir tutuma sahip olmuştur. Onun, eski-yeni ya da geleneksel-modern ikiliklerini birer çatışma biçiminde okuduğu söylenemez. Tanpınar yazınında bu gerilim, mânevî yapının bugüne ve yarına aktarılmasıyla alakalıdır. Maddî yapının her tarafında kendini

belli eden yüksek mânevîyat ya da onun deyişiyle “*vatanın mânevî çehresi olan kültür*” (s.23) zamanla doğrudan alakalıdır. Hatta her şeyden çok zamanla beraber ve iç içe bir yolculuk üzerindedir. Bursa için yazdığı gibi, modası geçmiş, artık lüzumsuz sanılan duyguların ve güzelliklerin malı olan bu zaman, “*hatıralarına kapanmış olan şehrin nabzında kendiliğinden*” atmaktadır. (s.121) Özetle Tanpınar, maddî düzlemde medeniyet değişmesine yaslanırken mânevî düzlemde kültürü ve kültürel varlığı özlemek, bugüne taşımak, güncellemek temelinde bir yaklaşıma sahiptir. Bu ise çatışmanın değil, zamana bağlı sentezin öne çıkarılması anlamına gelmektedir. Tanpınar karakterlerinde görülen gerilim ve buhranın kaynağının da bu olduğunu değerlendirmekteyiz.

Bir başka örnekle, İstanbul’un hayâlî çehresinin kişiden kişiye değişebildiği gibi nesilden nesile de farklı oluşunu ele alır. Şehrin fetihten önce ve sonra taşıdığı anlamları, Tanzimat dönemindeki işlevini ve kendi dönemindeki İstanbul’u karşılaştırır. Onun bir san’at eseri gibi duruşunun ya da din çerçevesinden nasıl görüldüğünün artık önemsiz oluşuna değinerek, İstanbul’u “*hatıraların ve hasretlerin aydınlığı*” ile anar. Bu hasret ise geçmişle bugünün bir çatışması olmaktan ziyâde, “*gündelik hayata ve hülyalara*” uzanarak bir anlam taşımaktadır. Ki onun geçmişe duyduğu özlem, yeni olana veya bugüne bir karşı çıkış değildir, bu sebeple İstanbul’u tüm büyük şehirler gibi “*yaprak yaprak açılan*” bir güle benzetir. (s.150-153) Şu halde Tanpınar’da gelenek-modernite farklılıklarının toplum içinde yarattığı çelişkileri, felsefî bir açmaz ya da siyâsî bir tartışma olarak değil, kültürel değişme olgusuyla ilgili olarak su yüzüne çıkarabiliriz. Yitirilen zaman, artık kullanılmayan eşyaların depoya kaldırılması gibi değildir onda, hala günlük hayatımızda var olan bir şeyin anlamsal arkaplanı gibi durmaktadır. Bu anlamda zaman, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanının sessiz kahramanı, -ayaklı bir saat olan- “Mübarek” gibi, bizimle yaşamaya mecbur edilmiş bir eşyadır adeta.^[9]

Tanpınar, eşyayı ve genel olarak maddî olan her şeyi, mânevî bir kuvvenin açılımı, uzanımı olarak ele alırken ona zamansallık hususunda bir kişilik atfeder. Ancak bu sadece hatıralardan ya da tarihten ileri gelmez, Tanpınar’da eşya ve kültürün maddî tezahürleri, bir anlamlılık çerçevesinde kıymet kazanır: “*Cedlerimiz inşa etmiyorlar, ibdâ ediyorlardı. Maddeye sindirmesini ihtirasla aradıkları bir ruh ve imanları vardı. Taş, ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu. Duvar, kubbe, kemer, mihrap, çini, hepsi Yeşil’de dua eder, Muradiye’de düşünür ve Yıldırım’da harekete müheyya göklerin derinliğine susamış bir kartal hamlesiyle ovanın üstünde bekler. Hepsinde tek bir ruh terennüm eder. Bu ruh, milletimizin ve harsımızın zamanı yenmekten hoşlanan yaşamak aşkıdır.*” (s.286)

Beş Şehir, Tanpınar’ın Türkiye’nin tarihine ait derin izler taşıyan sokaklarında dolaşırken en büyük meselemiz olarak gördüğü geçmiş ve gelecek arasında sıkışmış benliğin buhranını hafifletme çabasıdır diyebiliriz. Bu sebeple şehirlerin kültürel mirasına tarihin tüm canlılığını katmaya özen gösteren bir dil kullanır. Bu topraklarda yaşamış eski insanlar tarafından üretilip kullanılan tüm eşyâ da bugünü biçimlendiren bir ruhun nurunu arar onda. Örneğin Bursa’da zihinlerde Anadolu ile özdeşleştirilmiş “çoban-kaval-kuzu” üçlemesi ile karşılaştığı sırada yaşadığı bir vuzuh anına değinmektedir: Uludağ’da gördüğü bu manzara onu Türk şiir ve musikisindeki güçlü belirlenime götürür. Tanpınar, “*‘yeni’ olan her şeyin baş tacı edildiği, eskinin kötülendiği bir zaman diliminde bu furyaya katılmamış, ‘yeni’yi benimsemekle birlikte, mâzîyle, eskiyle bağlantısını sürdürmüş, kopuştan değil ‘devam’dan yana bir tavır koymuştur. Herkesin gözünü Batıya çevirdiği bir zamanda o Doğuyu, onun birikimlerini de savunmuş, Doğunun yaşayan dinamiklerini bulmaya, aydınlatmaya çalışmıştır.*”^[10]

Osman Bey’in Edebalı’nın dergâhında uyuduğu gece, M.Kemal ve İnönü’nün Büyük Taarruz’dan, Alparslan’ın Malazgirt gâzâsından ve Fâtih’in fetihten bir gece önce gördükleri rüyaları, mübarek birer ağrıya benzetir Tanpınar. Onlar vesilesiyle Anadolu’nun dört bucağına yayılmış bir yaşam biçimiyle beraber her şey, zamanın karadeliğiyle oluşan boşlukta büzüşüp kalmıştır. Elimizde sadece hatıralar ve rüyâlar vardır. Rüyâlar da geçmişin izinde bize yarın inşâ edeceklerimizin malzemesini vermektedirler

sadece: “Muhakkak ki (...) eski şeyleri kendileri için sevmiyoruz. Bizi onlara çeken, bıraktıkları boşluğun kendisidir. Ortada izi bulunsun veya bulunmasın, içimizdeki didişmede kayıp olduğunu sandığımız bir tarafımızı onlarda arıyoruz. (...) En büyük meselemiz budur; mâzî ile nerede ve nasıl bağlanacağız; hepimiz bir şuur ve benlik buhranının çocuklarıyız; hepimiz Hamlet’ten daha keskin bir ‘olmak veya olmamak’ davası yaşıyoruz. Onu benimsedikçe hayatımıza ve eserimize daha yakından sahip olacağız. Belki de sadece aramak ve bütün kapıları çalmak kâfidir.” (s.235)

[1] **Tanpınar**,A.H. (2003); *Beş Şehir*,Yapı Kredi Yay.,Haz.:M.F.Andı, 6.Basım

[2] **Russel**,B. (2002) Batı Felsefesi Tarihi-III,Say Yay., Terc.:M.Sencer, İst.; s.401-404

[3] **Tosun**, N. (2005); Yaralı Bilinç’te Müzik, Zaman ve Rüya Estetiği: Ahmet Hamdi Tanpınar Öykücülüğü; *Hece Öykü*, Sayı: 10

[4] **Yazılı**, A. (2012); *Tanpınar’da Muhafazakarlık ve Modernleşme*;
<http://www.edebiyathaber.net/tanpinarda-muhafazakarlik-ve-modernlesme/>, Erişim:07.09.2012

[5] **Güngör**, E. (1990); *Türk Kültürü ve Millîyetçilik*, Ötüken Yay., İst.,s.76

[6] **Özakpınar**, Y.(1998); *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*, Ötüken Neşriyat, İst.,s.58-59

[7] a.g.e.:42-43

[8] a.g.e.:77

[9] **Tanpınar**, A.H. (1998);*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergah Yay., İst.

[10] **Tosun**,2005